

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 109 (12)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 26. weebruaril 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 99 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, välisminister **A. Birk**, rahaminister **J. Kukk**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**, kohtuminister **J. Jaakson**, haridusminister **K. Trefiner**, teedeminister **E. Sakk**, põllutöominister **Th. Pool** ja riigikontrolöör **K. Einbund**.

Päewakord:

1. Määrus sundusliikude metsatööde kohta — seadusandliku komisjoni ettepanek.

2. Ajutine määrus Wabariigi Walitsuse wolituste kohta — seadusandliku komisjoni ettepanek.

3. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**, pärast esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**.

Koosolek algab kell 5.35 min.

1. Päewakorra Juhataja J. Seljamaa: Awan Asutawa Kogu koosoleku.

Päewakord on rahwasaadikutele laiaili laotatud. Enne kui päewakorra juurde asuda, annan teada, et Asutawale Kogule on arupärimine tulnud maarahwa liidu rühma liikmete poolt. Kõigepealt tuleks otsustada, kas arupärimine tänasesse päewakorda sisse wõtta wõi mitte.

J. Uluots (maal.): Austatud rahwasaadikud! See arupärimine, mis Eesti maarahwa liidu poolt esitatud, on väga tähtis ja tuleb sellepärast arutamisele wõtta kahel põhjusel. Esiteks tulewad täna arutamisele need määrused, mis seda küsimust puudutawad, nimelt sunnipuude wedamist, ja missugused kulud see sunnipuude wedamine omandaks.

Teine asi on selle küsimuse faktiline külg. Inimesed on kannatada saanud. Kui arupärimine wastu wõetakse, siis wõetakse abinõud tarwitusele, et kõrwaldada juhtumisi, mille all mõned inimesed kannatada saanud. Panen ette see arupärimine arutamisele wõtta esimese päewakorra-punktina.

Juhataja J. Seljamaa: Rhs. Uluots'a poolt on ettepanek tehtud, arupärimine päewakorda wõtta ja esimese päewakorra-punkti alla mahutada. (Häälletatakse.) Nähtawa enamusega on arupärimine päewakorda wõetud. (Häälletatakse.) Nähtawa enamusega on arupärimine esimese päewakorra-punktina päewakorda wõetud.

2. Maarahwa liidu rühma arupärimine Wabariigi Walitsusele karistamise kohta puudewedamise käsu mitte-tähtajalise täitmise pärast.

Sekretäär H. Raudsepp (loeb): Asutawa Kogu juhatusesele. Palume Asutawa Kogu tänase istumise päewakorda üles wõtta ja Asutawale Kogule rutuliseks tunnistamiseks ning wastuwõtmi-

seks ette panna järgmine arupärimine:

Arupärimine Wabariigi Walitsusele.

I. Kas Wabariigi Walitsusel on teada, et weebruarikuul s. a. Kiu wallas, Harju maakonnas administratiiwisel teel on karistatud puudewedamise käsu mittetähtajalise täitmise pärast wiiekümne (50) inimese ümber, millejuures karistatute seas leidub: 1) inimesi, kes käsutäitmise ajal haiged olid; 2) naisterahwaid, kes raskejalgsed; 3) naisterahwaid, kelle mehed sõjawäljal wiibiwad wõi sõjas surma saanud ja kellel muud tööjõudu kodus ei ole; 4) lesknaisi, kelle mehed muul wiisil surma saanud ja tööjõudu ei ole; 5) mehi, kes sõjawäljal wiibiwad, ja 6) isegi inimesi, kellel üldse hobust ei ole.

II. Kui Wabariigi Walitsusel ülemal-tähendatud asjaolud teada on, mis mõttes on need ülekohtused karistused siis mäa-

ratud, ja millal ning mis teel mõtleb ta tehtud ülekohut heaks teha wõi kõrwaldada. Eesti maarahwa liidu Asutawa Kogu rühma nimel: J. Uluots, A. Jürman, J. Raamot.

Tallinnas, 23. weebruaril 1920. a.

J. Uluots (maal.): Austatud rahwa-saadikud! Wabariigi Walitsuse poolt on iseäralik määrus wälja antud, mis puude sunniwedamise kohta käib. Walitsusele ja tema agentidele on wõimalus antud teatawaid karistusi määrata, mille wastu wasturääkimisi ei saa teha. Teine küsimus on, kuidas wõimu teostada. Wõimu käsitades ja inimesi karistades peab tingimistega rehkendama ja oludega, kas riigikodanikkudel on wõimalik kõiki käskusid täita. Iseenesest mõista langewad inimesed piinlikku seisukorda, rohkem weel, wäljapääsemata seisukorda. Inimesed peawad kannatama, kui nad seadusest üle astunud on, vähemalt karistust ära teeninud on. Need walitsuse agendid on teatawaid karistusi inimestele peale pannud, wististi seaduse mitte ettewaataliku tarwitamise põhjal. Kiiu wallas, Harjumaal oli 19. jaanuaril käsk antud, et kõik hobuseomanikud peawad iga hobuse peale $\frac{3}{4}$ sülda puid wälja wedama ja nimelt Aegwiidu jaama, mis sellest wallast umbes 30 wersta kaugel. 28. jaanuaril anti uuesti waldades käsk wälja, et kõik kellel kwiitungid olemas olid, pidid oma kwiitungi ära wiima — esimesel tähtpäewal anti wedajatele kwiitung — mõned inimesed ei saanud seda käsku täita, ja neid kwiitungid ära wiia. 19. weebruaril anti jällegi käsk wallamajasse kokku tulla. Suureks imestuseks aga kõik need, kes läksid seletust andma, said teate, et mingisuguseid seletusi wastu ei wõeta; weel rohkem, seal seletati, et 7-me päewa jooksul kõik need inimesed karistatud pidid saama. Iseenesest mõista, kes wõis, katsus trahwi rahaga ära maksta, tuhandemargalise trahwi näol, wõi jälle wiidi need, kes maksujõuetud olid, otsekohe wangimajasse. Mina ei tea punktipealselt tõesti mitte nende inimeste olukorda, wõib olla, oli nende seas isikuid, kes wäga hästi käsku oleksid wõinud täita, ja ma ei tea, kui palju just neid oli, kellel see käsutäitmine enam-wähem wõimatu oli. Kuid et mitte sõnade juurde jääda, loen mina need inimesed üles, kes tõesti kaaluwatel põhjustel käsku täita ei wõinud:

1) Jüri Tamberg, kes käsutäitmise ajal

raskesti haige oli, 2) Miina Oberthal — lesknaine, wanem poeg sõjawäljal, teised alles koolilapsed, nende seas ka üks weel haige. Koht iseenesest wäike ja waewane, 3) Hans Saar — ise haige ja hobune ka haige, sel ajal kui käsk anti, 4) Marie Kleinberg — raskejalgne, warsti sünnituse ootel. Puuwedamise ajal oli ta täitsa üksi majas. 5) Juuli Tamm — lesknaine, ära tähendatud ei ole, kas teisi töowõimulisi isikuid majas on wõi ei ole. Peab arwesse wõtma tema isiklikku seisukorda. 6) Mart Muru — puuwedamise ajal oli raskesti haige, haiguse üle on arstitunnistus, 7) Anna Berendsen — lesknaine, wabadikukoht. Pärast seletan ma weel, missugused õnnetus sed a leske naisterahwast tema wangisoleku ajal on tabanud, 8) Elisabeth Jakobow, mees sõjawäljal, kodus 6 alaealist last, kellest 2 raskesti haiged. Majapidamine õige kehwal järjel. Rege ega hobuseriistu ei ole ja selle jaoks, et mitte wangimajja minna ja alaealisi lapsi üksi jätta, on ta kellegi teise käest hobuse laenanud, 9) Leena Steinberg — lesknaine, poeg sõjawäljal, koht wäike ja waewane, 10) Gustaw Siiber — ammugi sõjas ja praegugi weel sõjawäljal. Nagu näete, karistatakse teda ometi. Siis on weel üks mees Jakob Kasemets, kellel üldse hobust ei olegi. Nähtawasti on tema mingisuguse eksituse läbi hobuseomanikkude sekka arwatud ja karistatud.

See on nende isikute lühikene nimekiri, keda on karistatud ja kellel ettelootud tõenduste põhjal käsutäitmine, kui mitte wõimatu, siis wäga raske oli. Mis puutub ühesse naisterahwasse, nimelt Anna Berendsen'isse, siis wiidi tema 22. weebruaril tapiga wangimajasse ja kodu jäid ainult 11-aastane koolipoiss ja 70-aastane wanaema. Päew pärast nimetatud naisterahwa wangimajja wiimist, õhtul umbes kella 10 ajal tekkis tema majas tulekahju; iseenesest mõista ei jõudnud 70-aastane wanake weel noore lapse tegude üle tawaliselt walwata, mille tagajärjel õnnetus tuli. Kustutamiseks olid ka mõlemad liig abitud. Ära on põlenud elumaja, rehealune laut, ait ühes kuurialusega. Laut selle juures kõige loomadega. Peale kana, kassi ja koera, kes ka pooleldi ära kõrbenud, pole tulest midagi päästa suudetud. Sisse on jäänud ainukene hobune, kaks lehma, lambad, siga, wili, ühe sõnaga kõik selle naisterahwa warandus. See asi on wäga tõsine. Isegi naabrimajades on see asjaolu suurt ärewust sünni-

tanud ja üks mees on koguni nähtawasti nõrgameelseks jäänud.

Ma arwan, et juba kõigi nende asjaliste andmete tõttu Asutaw Kogu selle arupärimise vastu peaks wõtma. Kuid ma tahan weel pildistada seda meeleolu, mis maal nende karistatud inimeste ümbruskonnas, wallas, walitseb. Seal wallas on 150 talu ja nende hulgas on umbes 50 inimest, see on $\frac{1}{3}$ talupidajatest karistatud. Nagu näha, on seal palju naisterahwaid, kes oma kohust õigel ajal ei suutnud täita, ja need inimesed, kelle nimel mina siin räägin, appelleeriwad iseäranis Asutawas Kogus olewate naisterahwaste poole. Nad kirjutawad: Asutawa Kogu rühmades on ka proud olemas, oleks huwitaw teada, kuidas arwawad nemad seda tehniliselt wõimalikuks, et mõni raskesti haige naisterahwas, teatawat naistehaigust põdeja ja raskejalgne 20-kraadilise külma käes põlwist saadik lumes, oma puuweokohust täita saaks. Ma arwan, et asi, mis siin ette toodud, wäga tõsine on, iseäranis nende inimeste seisukohalt waadates, kellel iseäranis raske on lumega wäljas käia. Ma arwan, et minu seletus küllalt mõjuw peaks olema, et mitte üks Asutawas Kogus wiibiwad naisterahwad arupärimisele kahe käega alla ei kirjuta, waid et seda teewad ka kõik teised rahwaesitajad. Asi on iseäranis tõsine sellepärast, et minu arwates mitte üks selles wallas sarnane juhtumine pole olnud, waid et neid juhtumisi ka wõib olla teisteski waldades. Wõib olla ei ole nad seal küll nii põrutawad olnud. Kui Asutaw Kogu selle arupärimise vastu wõtab ja walitsus selle peale wastama peab, siis on see nende inimestele, kes sarnaste karistuste all kannatawad, trööstiks, et nendega mitte ülekohtuselt ümber käia ei tohita ja et nende põhjendatud kaebtus mõjuwas kohas wastutulekut on leidnud. Kõige selle tõttu peaks arupärimine vastu wõetama. Ja ma olen kindel, et walitsus asjalikult ja õigelt seda asjaolu katsub walgustada. — Üldise riikliku seisukorra ja rahwa meeleolu parandamise mõttes on niihästi arupärimise wastuwõtmine, kui ka selle peale wastamine tingimata tarwilik.

Peaminister J. Tõnisson: Ausatud rahwaesitajad! Walitsus on selle poolt, et see arupärimine vastu wõetaks, sest siis on temal wõimalik selle kohta üksikasjalist ja selget seletust anda. Aga selle kohta, et kui puid raiutakse, siis

ka laastud lendama peaksid, tahan ma teile mõned arwud näiteks ette tuua. Teie teate, et puude puudusel puuwilla-wabrik seismas oli ja töölised tööst ja palgast oleksid pidanud ilma jääma, samuti oli seisma jäänud ka Maieri wabrik ja ainult sel teel läks korda seda katastroofi ära hoida, et meie kõik rattad käima panime, telegraafi ja telefoni teel mobiliseerides raudteid ja tarwitades kõiki wõimalusi, siis alles jõudsime meie nii kaugele, et esmaspäewal ja teisipäewal puid sel arwul saadi, et wabrik edasi töötada wõis. Meil oli aga sellegipärast teada, et wabrikul äärmine puudus oli puumaterjalist ja meie sunnitud olime puid ära wõtma wabrikutelt, kes puid, kuigi piiratud arwul, olid saanud. Mul on siin õieti hulk teadaandeid raudteeülemate poolt, kui palju siin puid on ära wõetud. Siit näeme, et pidi sisse tulema 20 wagunit miinimum, muidu ei saa raudtee töötada, aga tuli sisse kõigest 8—10 wagunit ja oli päewi, kus ainult 6 wagunit tuli. Siis tuli rekwireerida. Ollakse selle vastu, et rekwireeritakse, iseäranis wabrikutelt? Et näidete järele mitte kaugele tagasi minna, wõtame wiimase aja. Raudteeülem teatab 17. weebruaril, et Tallinnas jaama on tulnud 15—16 wagunit puid. Tallinna jaama puude miinimum on aga 20 wagunit. Et liikumist raudteel mitte seisma jätta, oli wabrikute nimele tulewaid puid tarwis rekwireerida: Noblessnerilt, Krullilt üks wagun jne. Seal on nii palju wähemalt puid tarwis, et wedurite torud soojad hoida, et nad külmaga mitte lõhki ei läheks ega sisseseadet ei rikuks. Näiteks, 18. weebruaril oli jälle tarwis puid rekwireerida, et mitte raudteeliikumist seisma jätta. (W a h e l h ü ü e: S e d a m e i e j u b a t e a m e!) Kui teil see teada on, siis soowitan mina teile, et teie edasi teaksite ka neid tagajärgi, mis sellest olenewad. (W a h e l h ü ü e: L e s k n a i s e d!) Nende kohta saame meie teated. Seal on, näiteks, siseministril teada, et üks, kellel kangesti suur tõbi oli ja arstitunnistuse järele üle kahe nädala kodus oli, küsimise peale wastas, et pea on walutanud. Teated tulid wallawalitsuse poolt, nimelt selle wallawalitsuse poolt, kus olid kokku wõetud need andmed, mis ette pandi puude weosunduse täitmise kohta. Wallawalitsus pani need andmed maakonnawalitsusele ette ja kirjutas, et tema nende nimed üles annab, kes ei täida puude sunniweo käsku, wallawalitsuse käskudest mõnitades kõnele-

wad, ilma et nad neid täidaksid. Need on siseministrile trahwimääramiseks ette pandud. Seal ei ole omawalitsuse asutustest mööda mindud. See ettepanek trahwimiseks ei ole walitsuse wolinikkude poolt tehtud. Kui seal eksitusi ette on tulnud, siis on sellest kahju ja see ei pea süsteem olema. Kui kuskil pool on üks lesknaine karistatud, kellel regi wõi look puudus, on mõnel inimesel õnnetus juhtunud sellel ajal, kui ta karistatud sai, sellest on väga kahju, aga sellega ei wõi ega ei saa tunnistada, et ei tohi nõuda, et puid weetaks. Mul on väga palju tegemist olnud waldade esitajatega, iseäranis wilja sunninormi asjus. Nad toowad iseäranis seda soowi ette, et ei peaks mitte lisanormi täies suuruses sisse nõudma, sest et täitmine raske ja wilja mitte nii palju ei olewat. Soowitatakse 1918. a. normi kõrwale jätta. Selle kohta on toitusministeerium määruse teinud ja wõimalused kõrwaldanud, et kellelegi liiga tchtaks, kui neile päris lausa ära ütled, et ei aita midagi, et kõik oma kohust peame täitma, kõike jõudu kokku wõtma, et raskest seisukorrast üle pääseda, siis ütlewad need: „Muidugi raske on, noh olgu, ega meie muidu edasi ei saa“ — see on wallaesitaja sõna. Mina usun, et nemand midagi teisiti ei ütle, kui mõtlewad. On ju inimesi, kes käsku ei täida. Nende pärast ei saa ju mitte asja katki jätta. Seal peab wahele astuma. Aga iseenesestki mõista ei ole walitsusel mõtteski wõimutarwitamisega liialdada. Mina wõin öelda, et on katsutud omawalitsuse asutusi kasutada, et nad kohtadel otsustaksid, mis teha. Kui nüüd seal eksitus järgneb, mis teha? Mis sellest siis järgneb? Jätta korraldus, nagu mõned arwawad? Siis ei täida enam keegi walitsuse nõudmisi ja meie oleme niisuguses seisukorras, et ei tea kuidas edasi saada. Wäga suurt kahju toob see, et on inimesi, kes maal teisi sihilikult ässitawad, et seal mõned ajalehed niisugust kihutustööd teewad, mis meil peaks sünnitama meeoleu, et walitsuse käsud täitmata jääksid. (K ä t e p l a g i n.) See on ju teada. Aga mina ütlen ette, et ma ei waata ühegi erakonna peale, ei oma ega mõne teise erakonna liigete peale, waid nõuan riigi seisukohalt, et käsku täidetaks. (K ä t e p l a g i n p a h e m a l p o o l.) Kui nüüd seal ka hakatakse seda ära kasutama, et meeoleu sünnitada, et kohut mõista, et walitsust kukutada, siis peab walitsus oma kohust täitma, mis temale hädaline

tarwidus peale paneb. Kui seal eksitusi juhtub, siis peab kaasa aitama, et neid kõrwaldada, — ja asi peab edasi minema. (K ä t e p l a g i n p a h e m a l p o o l.)

A. Tellman (töer.): Mina tahtsin siin paar sõna öelda naiste seisukohast wälja minnes. Siin toodi näiteid, et mõned naised ei ole oma kohuseid täitnud. Ma arwan, et naised, iseäranis Eesti naised, püüame, et meie meestega ühesugused kodanikud oleksime. Sellega arwan mina, et naised mitte ainult wiljamaitstjad ei pea olema, mis mehed on külwanud, waid meie peame meestega ühes ka külwajad ja lõikajad olema. Oleks siin teine juhtumine olnud, kus lesk mees oleks olnud, siis oleks see tingimata pidanud minema, kuna naine, kellel hobune on, minemisest wabastatakse. Naised, iseäranis Eesti naised, ei ole mitte nõnda õrnad, et sülda puid metsast wälja wedada ei suudaks. Kui oleks oma tarwiduseks waja olnud puid tuua, siis oleks tingimata sellega walmis saadud, aga et see just walitsuse käsul oli, siis tõrgutakse. Mina leian, et wabandada wõiks ainult raskejalgseid ja haigeid naisi. Haigete naistega seisawad samal jalal ka haiged mehed, nii et terwed naised siin milgil tingimisel wabandust ei leia. Meie peame ühesuguselt, nii naised, kui ka mehed, oma kohuseid riigi wastu täitma.

J. Uluots (maal.): Mina kuulasin härra peaministri kõnet suure huwitussega, ja ma pean tähendama, et tema asjata põhjusi üles wõttis. Wististi tulewad teised, kes asja peale teisest seisukohast waatawad. Nähtawasti on asjaolud olemas, mis näitawad, et seadus on walesti elus läbi wiidud. Ja mul selle juures ei olnud põhjust kahelda. Peaminister iseenesest ei waielnud selle wastu, ta ainult rääkis, et kui puid raiutakse, siis laastud lendawad, aga laastud ei wõi ju inimeste silmi peast wälja lüüa. Need peawad ikka terweks jääma. Mis eelkõneleja proua siin ette kandis, selle wastu ei tea ma waielda; mina neid naiste asju nõnda hästi ei tunne. (N a e r.)

J. Temant (maal.): Ma mäletan seda aega, kui härra peaminister wäljamaalt tagasi tuli ja selleaegse ajutise walitsuse wastu ütles: „Teie ei oska rahwa meeoleu tabada“. Aga nüüd, kui 150 perepidajast 50 inimest karistatud saawad, et nad walitsuse korraldusi ei täida, siis ma küsiksin, kas praegune walitsus on

meeleolu tabanud, on see demokraatlik walitsus. (Pahemalt poolt: „Kaja“ mõju!) Kui nüüd „Kaja“ nii suur mõju on, siis meil, maaliitlastel, ei ole tarwis nukker olla, siis on igatahes näha, et meie rahwaga üksteisest aru saame, et meie, maaliitlased, oma koha peal oleme. Asi ei seisa selles, et üks walitsus ära läheks ja teine asemele tuleks, waid walitsemise sisu on tähtis. Mina arwan, et kui keegi walitsuse eesotsas seisab ja iga silmapilk kordab, et meil demokraatlik walitsus on, siis peaksid sõnadele ka teod järgnema. Tegelikult on aga praeguse walitsemise wiisiga niikaugale mindud, et enam kaugemale minna ei saa. Nüüdne aeg on tihti ainult wari Nikolai-aegsest ajast. Kui meie kõiksugu määrusi vaatame, mis praegu wälja antakse, siis näeme, et meie walitsus kõik wõimu oma kätte kisub. (Pahemalt poolt: Temant'ile ei jää midagi üle!) Ei ole seda kohta meie õiguslikus elus, kus walitsus ise ei tahaks asju korraldada. Teiselt poolt ei ole meil senni Eestis, minu arwates, aga nii wõimetut walitsust olnud, ehk ta küll arwab, et ta wäga kõrgel seisukohal on.

Juhataja J. Seljamaa: Palun austatud kõnelejat mitte haawawaid ütlusi walitsuse kohta tarwitada.

J. Temant (maal.): Noh, ma wõtan siis nad tagasi, aga sisulikult julgen ma selle asjaolu peale tähelpanu juhtida, mis kõik meie sisemises elus õiguse nimel ei sünni. Meie sisemiste asjade ministeeriumi tegewus on minu meelest praegu wäga tähelpanu wäärt. Seal sünnib nii mõndagi. Kui kedagi tarwis on Eestist wälja saata, kas ta midagi teinud on wõi ei, siis tarwitab see demokraatlik ministeerium kõige tagurlisemaid weneaegseid seadusi. Waadake, kuidas rändawad inimeste palwekirjad ühest ametkonnast teise. Kui teie pöörate ministritenõukogu poole, siis saadetakse sealt paber siseministeeriumi, homme tuleb teie palwe sealt jälle tagasi ministritenõukogusse, sealt läheb teie palwekiri kohtuministeeriumi ja nõnda rändab see ühest kohast teise. Asi on aga otsustamata ning inimene ootab ja ootab, kuud lähewad mööda, wastust ei tule. Üks ministeerium arwab heaks oma arwamist awaldada, midagi kirjutada, kuidas ta selle küsimuse peale waatab, teine ei tee sedagi. Ma wõin kümneid näiteid ette tuua, ja sealjuures öeldakse ikka, meil on demokraatlik walitsus. Kaebame

meie kõrgemasse Riigikohtusse, siis oota. Algas see ju oma tegewust alles wiimasel ajal. Asju, Jumal teab, kui palju ees. Wõite enne terve aasta oodata, kui seal otsustatakse. Ei ole meil Eestis praegu seda asutust, kelle poole pöörduda ja kellelt õiguslikku kaitset saada. (A. Schulbach, tõer.: Temant'ile ei jää midagi üle!) Jah muidugi, Temant on alati kaitsnud neid, kel kaitset tarwis on. Praegusel ajal, leian ma, on kõige kurjuse juur selles, et Wabariigi Walitsus ise segab ennast igasse asja. Kui ministril on hea sulg, tuuakse talle paber ette ja kirjutab alla selle järele, kuidas ta tuju on. On tuju hea, siis juhtub ka, et asjakohane otsus tehakse; on tuju halb, siis on järeldused ka halbemad. Eesti kodanikud ei wõi aga selle seisukohaga leppida, et nad üksiku inimese kehalisest seisukorrast ära ripuwad. Meie õigus on nõuda ja korraldada, et riigikodanikud õiguslikku kaitset leiawad. Seda kaitset meil Eestis senni kahjuks tihti ei ole. Jah, ma tean, see on teil, pahemal pool, kibe kuulda, aga seda kibedat tõtt pean ma teile ütleva. Kui teie tahate, et meie Eesti peab seisma jääma, siis on wiimane aeg süsteemi muutmiseks. Nende abinõudega, mis teie praegusel ajal pruugite, wiite meie Eesti surmale. See on tõde ja seda ütleme meie teile, ehk teie küll „Kaja“ ja neid, kes tema seljataga on, wahel ähwardate Riia poole saata ja teinekord lubab mõni härra minister isegi „naha üle kõrwade tõmmata“. (M. Kurs-Olesk, sd.: Ärge walestage!) Aga mina arwan, et need abinõud ei aita. Kui teie tahate demokraatlik walitsus olla, siis katsuge ka demokraatlikke mõtteid elus läbi wiia. Muidu on kõik sõnade kõlin. Teie teod on liiga proosalised. Katsuge vähemalt neid pühi põhimõtteid realiseerida, küll näete, siis tegewuse järeldused on üsna teised. (A. Schulbach, tõer.: Miks teie Saaremaal nii ei kõnelenud?) Mina ei räägi iialgi, mille üle ma punastaksin ja minu tegewuse juures ei leia teie küüne wäärtki punastamiswäärilist. Aga see, mis praegu sünnib, selle üle peab nii tihtigi punastama. (A. Schulbach, tõer.: Marodöörid maksawad hästi kaitsmise eest!) Mina ei räägi isikute üle, waid arwan, et walitsemise kawas pea wiga on. Igatahes ma toetan praeguse arupärimise sisseandmist ja arwan ehk leiab walitsus wõimalust ja aega olewat, neid tegelikke samme rewii-

deerida, mis ta siimaani teinud on. Ehk mõtleb ta pisut järele, kas nüüd on aeg seaduse eelkavaga Asutawasse Kogusse tulla, et walitsuse wõimu weel suurendada. Seda suurendamist ei tuleks kuidagi läbi wiia. Sellelt seisukohalt arwan ma praegusel arupärimisel suure tähtsuse olewat ja ma loodan, et seda arupärimist tagasi ei lükata. Seda wõib küll juhtuda, kuid ma usun teie tõsise demokraatlikkuse sisse ehk ma küll öelda julgen, et teil kogemused puuduwad demokraatlikke mõtteid läbi wiia. Seda arupärimist paluksin ma praegu wastu wõtta.

M. Martna (sd.): Lubage, austatud rahwasaadikud, ka mul seda asja puudutada. Härra Temant'i adwokaadi kogemuste kohta ei tea ma midagi öelda, ega taha neid ka jälgima hakata. Wõib olla küll, et ta oma protsessides raskeid päewi läbi elab. Üht aga, et meie harukordsetes rasketes oludes elame, seda peab ka härra Temant tunnistama, nagu ka, et need harukordsed rasked olud harukordseid määrusi nõuawad. Minu fraktsioon on niisuguste wärsündmuste wastu ja meie ei soowi neid, nagu neid siin ette toodi; aga ma pean ütlema, et minule paistab, et rida nendest sündmustest ilustatud dekoratsioonina ette on toodud. On tähendatud, et keegi karistatud peremees on haige olnud, kuid ma arwan, et peremehel on siis sulane ja kui tal seda ei ole, siis wõib ta töölist seks ajaks wäljaspoolt palgata. Meie teame minu fraktsioonis juhtumisi, et suured talud enestel sulaseid ei pea, sellepärast, et nad palka maksta ei taha, kui aga iganes wõimalik on läbi saada. Aga niisuguste kohuste täitmiseks, nagu näiteks puudewedamine, on hea tahtmise juures wõimalik mõnda palgata, kes selle koorma puid wälja oleks wedanud. Kui peremees haige on, on ometi keegi, kes majapidamist juhatab, tema naine, wanem laps jne. Teine asi on see, kui hobune haige on, selle hobusega siis wälja wedada ei saa. See-sugune juhtumine wõiks wabandada, aga mitte ometi seda, et käsk lihtsalt wõib täitmata jääda. (**J. Temant**, maal.: Kuidas wõib peremees haige olla?) Ma tahtsin peasjalikult selle peale tähendada, missuguseid asju paljalt ilustamiseks ette on toodud: meie paneme omalt poolt ette, et meie walitsuse seletust ära kuulates lihtsalt päewakorrale üle läheme. (**J. Temant**, maal.: Seda meie ju tahame!)

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! See on iseenesest mõista, et tahetakse parlamendi kõnetoolil meeleolu ära kasutada; selle wastu ei saa waielda ei põhimõttelikult ega tegelikult. Igaüks wõib seda head õigust kuidas tahab kasutada, muud kui oleks soovida, et ajal, nagu praegu, kus seisukord, nagu juba tähendati, äärmiselt raske on, ol-dakse ettewaatlik wõitluswahendite walimisel. Et üks wõi teine rühm eestkostja wõib olla, see wõib tõesti teatawat mõju sünnitada, aga selle läbi wõidakse ometi hulke, kuigi mitte suuri hulke, siis ometi väga palju inimesi arwamisele wiia, et neil on tugewad eestkostjad. Ei wõi lubada seda, et ei panda tähele, mis seal ühe wõi teise maakonnawalitsuse esitaja nõuab; ei saa tähele panemata jätta, et iga wastuseismine, kui ta ei ole põhjendatud, on kohusemittetäitmine, mis sünnitab teatud opositsiooni, mille wastu peab surweabinõusid tarwitama. Kui meil tarwis on wõidelda, siis tarwitame juba teisi abinõusid selleks, et mitte praegu äärmiselt raske seisukorra lahendamist raskeks teha. Sellepärast arwan mina, et niisuguseid üksikuid juhtumisi ei tuleks mitte selleks ära kasutada kuulutamiseks, et praegune süsteem on kuulmata halb, nagu seda on olnud Nikolai ajal. Mina usun, et see on liialdatud, mille sisse kõneleja isegi ei usu. Wõin seletada, kui Asutawa Kogu liige Temant kümnetest kordadest jutustab, kus palwekirjad walitsuses ringi käiwad, et need palwekirjad üksikud on, sest mina tunnen neid palwekirju kõiki; nad käiwad peasjalikult selle kohta, et, wõin öelda, wõörast soost inimesed on hangeldamise, iseäranis rahaga hangeldamise pärast wastutusele wõetud. (**N a e r.**) Seal waieldakse karistuse määramise wastu sellepärast, et ei ole mitte õigus niisuguste asjade pärast karistada nende seaduste määruste põhjal, mis on sihitud selle wastu, et nüüd sõjaajal seal riigihuwide wastaselt on talitatud. Selle üle wõib waielda, ja et mitte ühekülgeid otsuseid teha, olen mina saatnud need palwekirjad üksikute ministrite kätte heaksarwamise awaldamiseks, iseäranis kohtuministri kätte, et neid põhjalikult läbi kaaluda. Kui meie nüüd neid mitte otsekohe tagasi ei saatnud, siis annab see kõige paremini otsust, et meie mitte pilla-palla ei talita. Aga ilma, et neid üksikuid nähtusi ise-loomustama hakata, neid sisulikult üksikult ette tuua tõenduseks, nagu talitaks walitsus wägiwaldselt, ei saa ikkagi üksi-

kute kaebuste tõstjate arwamisi üksikute ministrite seisukohalt otsustada, ilma et waadataks sisulikult need asjad läbi. Siin ei saa seda aga teha, see oleks väga raske ja ajawiitlik. Mis nüüd arupärimisse puutub, siis olen ma walitsuse nimel selle poolt, et ta wastu wõetaks, et walitsusel wõimalik oleks selgust muretseda üksikute asjade kohta, mida ekslikult on käsitatud. Kus eksitus on juhtunud, seda katsume kohe parandada. Arupärimise tagasilükkamine ei ole mitte soovitaw, sellega antakse arwamisele maad, nagu ei oleks walitsusel ülepea mitte materjaali oma wõtete ja sammude põhjendamiseks ja nagu ei tahaks ta juhtunud wiga parandada. Mis nüüd sellesse puutub, et akl. Temant siin ütles, et üks ministritest olewat seletanud, et ta tahab naha üle kõrwade tõmmata, siis oleks väga soovitaw, kui akl. Temant selgesti ütleks, kes see minister on olnud, mis juhtumisel tema seda sõna on tarwitanud; et walitsuse peale ilma põhjuseta mitte warju heita, paluksin mina, et see awalikult ette toodaks.

J. Mikiwer (sd.): Kui ma sõna wõtsin, siis mitte selleks, et arupärimise wastu rääkida, waid et walgustada selle asja faktilist külge, nagu siin soovitati, et mitte ilmaaegu teoretiseerida. Fakt on ju see, et walitsus, nagu meie teame, annab wälja üldised määrused, kuna nende detailiseerimine ja kohtade peal eluwiimine jääb kohalikkude wõimude hooleks ja niisuguseks wõimuks maal, waldades, on wallawalitsused, nagu meil kõigil väga hästi teada. Me teame ka, et kõik wallad on puude sunniweo kohustuse juba läbi wiinud, seda ühes kohas hobuste arwu peale jagades, teises kohas maasuuruse, adrasajandikkude jne. Kui palju tuleks üksikute hobuste wõi adrasajandikkude peale seda kohustust jagada, see on wallawalitsuste sisemine asi. Kui Kiiu wallawalitsus on niisuguse jaotamise wiisi seal ette wõtnud, et wallaelanikud seda õiguslikuks ei saa nimetada ja kui tõepoolest seal mõnele ülekohtu on sündinud, siis peaks wastutus langema wallawalitsuse peale, kes esmalt kohustused ebaõiglaselt ära jaotas ja teiseks neid, kes oma kohustusi täita ei suutnud, wastutusele wõtmiseks ette paneb. Seda on toimetanud ju ometi wallawalitsus ja mitte riigiwalitsus oma isiklikus koosseisus, ega ka mingi woliniku läbi. Walitsuse wolinikud ei olegi waldadesse nii

lähedalt puutuda wõinud, niipalju kui mina tean ja omawalitsuses töötanud olen, waid nad töötawad kuskil keskkohdades wõi maakonnawalitsuste juures. Kui aga Kiiu wallawalitsus on nendele kohustusi peale pannud ja lõpuks ka weel trahwimiseks ette pannud neid isikuid, kes oma kohustusi mitte kuidagi täita ei wõinud, siis tekib küsimus: kas tunneb wallawalitsus rahwast nii puudulikult, wõi on ta seda sihilikult teinud. Otsekohe ei ole wõimalust nende küsimuste peale wastust anda, kumb põhjus seal mõõduandew oli, kuid niipalju kui mina tean, ei ole Kiiu igatahes mitte sotsialistlik wallawalitsus, nagu parem tiib riigiwalitsusele alati ette heidab, waid et see palju rohkem maaliidule sümpatiseerib, siis on mul väga palju põhjust arwata, et seal seda asja selleks sihilikult on aetud, et luua wallawalitsuse wastalist meeolu, et luua rahulolematust ja pinda sarnastele arupärimistele.

See oli selle asja faktiline külge, mida ma puudutada tahtsin. Sisuliselt lubage mulle eelkõnelejate sõnade täienduseks weel mõni sõna öelda. Igas wallas on hulgana maata ja tööta inimesi, keda ähwardab kitsikus ja nälge tööpuuduse pärast. Kas kõik need 50 kohapidajat olid nii kehwad, et nad ei wõinud siis omale ühte neist tööta inimestest palgata, kes hobuse järele oleks kõndinud ja puukoorma peale ladunud? Wõimatu on uskuda, et nende talukohad ei oleks wõimaldanud seda kulu kanda seks, et riiklikku kohust täita. Kuigi, nagu arupärimises seletati, nende seas niisuguseid siiski oli, kelle kohad wäiksed ja wiletad ja kehwas suur, kellel tõesti wõimatu oma kohustust täita oli, siis pangem wastutus igatahes kohalikkude tegelaste peale, kes peawad rahwa olukorda tundma ja nende huwide walwel olema, sellepärast arwan ma, et see arupärimine oleks pidanud wähe teisiti adresseeritud olema.

J. Temant (maal.): Peaminister tähendas siin muuseas, nagu oleks tema käest küll teatud arw palweid läbi läinud, mis muulaste poolt sisse antud. Selle üle näib peaminister rõõmustawat, et just muulaste palwed ühest asutusest teise saadetakse. See on demokratismi tundemärk! Aga minu demokratismi waatekoht on teine. Minul ja minu mõtteosalistel on teine seisukoht. Meil on kõik kodanikud üheõiguslikud, ja kui meie de-

mokraatlikus riigis elame, siis peame õiguslikku kaitset andma igauhele, ka muulastele. Kuid selles seisab wiga, et kõik seda aru ei saa. Kui näiteks Petseri linnapea, see on väga hästi teada ka härra peaministrile, kõige jõupingutuse juures seda siiski kätte ei saa, mis õiguse jaluleseadmiseks tarwis on, siis ei ole see igatahes tõsise demokratismi tundemärk. Walitsemise kawas on wiga. Siin astus peaminister üles ja huwitas ennast väga, et kes see minister oli, kes on öelnud, „Kajal“ „tuleks üle kõrwide teha“. Selle kohta ütlen, härra peaminister teab väga hästi, kes see oli. Ma ei hakka nimetama, kes artistlikke liigutusi tegi Wiljandi põllumeeste kongressi üle. (Wahelhüüded pahemal pool ja keskel: Iseäranis selle juures, kui Temant Petseri linna-peast kõneleb.)

Juhataja **J. Seljamaa** (kõlistab): Palun rahwaesitajaid kõnelejat mitte segada.

J. Temant (maal.): Pärast kongressi tuldi teatawate ähwardustega: kohus tuleb. Nagu oleks seal tõesti midagi sündinud. Ja kuigi seal midagi oleks sündinud, siis oleks ka tõesti kohtuga tulema pidanud, mis aga siinamaale sündinud ei ole. Tehtakse ainult suuri sõnu ja öeldakse, meie wõtame wastutusele nende ja nende paragrahwide põhjal, seda ehk mäletab härra peaminister. Kuid, härra peaminister, esimeses järjekorras peaksid need inimesed wastutusele wõetud saama, kes tõesti õiguslikku korda on rikkunud. Meil aga tehtakse suuri sõnu ja räägitakse suurtest süüdistustest ainult nende kohta, kes õigusliku korra eest üles astunud. „Kaja“ tuleb wastutusele wõtta! Meie ootame, olge nii head! Andke meid kohtu kätte, näidake, et oleme patustanud demokraatliku korra wastu. (J. Järwe, rhw.: Wastake küsimise peale.) Meie teene just seisab selles, et meie tõsise demokraatia eest wõitleme. (Wahelhüüded ja naer keskel ja pahemal pool. Juhataja kõlistab wahet pidamata. Kõneleja kõrgendab häält, kuid siiski kaowad sõnad häältekära sisse ära.) Meie oleme need, kes tõsise demokraatia põhimõtteid kanname. Teie olete Nikolai-aegsed wõimukandjad, nende wõtted ja mõtted, ainult nimetus on teil teine. See on teie ja meie Eesti õnne-

tus! (Wahelhüüded pahemal pool ja keskel: Bravo! Naer. Juhataja kõlistab, kuid wahelhüüded kestawad edasi. Alles mitmeminutilise kõra järele tekib wähehaawal waikus.)

M. Kurs-Olesk (sd.): Ma ei taha siin muu kohta sõna wõtta, kui selle lah-tiseksjäänud küsimuse kohta. (Hüüde pahemal poolt: Kõrwanaha küsimuse kohta!) Jah, selle kõrwanaha küsimuse kohta. (J. Temant, maal.: Kas Teie olite tunnista-taja?) Jah, mina olin ise tunnista-taja, ja sellepärast ma ei taha, et ajakirjandusse pääseb wale walitsuse liikme kohta. Sellepärast toon ette, kuidas see asi tõepoolest oli. Wanematenõukogu koosolekuil rääkis toitlusminister Kriisa, see, kelle peale teie sihite, praegusest raskest seisukorrast ja awaldas meie peale rõhuwa mulje. Oma ülewaate lõpetas ta sõnades: „Kui teie, maaliitlased, oma wõtteid ei jäta, siis kannatab teie nahk niisama, nagu iga teise nahk.“ (Üldine naer ja käteplaksutamine. Hüüded keskel: Kus Temanti kõrwad on?)

J. Temant (maal.): See ütetus oli pärast. (Hüüded: Teid ei olnud seal!) Ma olin ise seal, see oli pärast. (Naer. Hüüded: Ei, see ei olnud pärast.)

Juhataja **J. Seljamaa** (kõlistab): Palun rahu. Rahwasaadik Martna on oma ettepaneku tagasi wõtnud. Häälendamisele tuleb arupärimine, tehtud maa-rahwa liidu poolt, mis järgmist sisaldab: „I. Kas Wabariigi Walitsusel on teada, et weebruarikuul s. a. Kiiu wallas, Harju maakonnas administratiiwtsel teel on karistatud puudewedamise käsu mittetähtajalise täitmise pärast wiiekümne (50) inimese ümber, mille juures karistatute seas leidub: 1) inimesi, kes käsutäitmise ajal haiged olid; 2) naisterahwaid, kes raskejalgsed; 3) naisterahwaid, kelle mehed sõjawäljal wiibiwad wõi surma saanud ja kellel muud tööjõudu kodus ei ole; 4) lesknaisi, kelle mehed muul wiisil surma saanud ja tööjõudu ei ole; 5) mehi, kes sõjawäljal wiibiwad, ja 6) isegi inimesi, kellel üldse hobust ei ole?“

II. Kui Wabariigi Walitsusel ülemal-tähendatud asjaolud teada on, mis mõttel on need ülekohtused karistused siis määratud ja millal ning mis teel mõtleb ta

tehtud ülekohtu heaks teha wõi kõrwaldada.“

Panen arupärimise hääletamisele. (Hääletatakse.) Rõhuwa enamusega on arupärimine wastu wõetud.

3. Määrus sunduslike met- Seadusandliku komisjoni aru-
satööde kohta K. Wirma:
—I lugemisel. Käesolew seaduseelnõu on rahwaesitajatele tut-
taw selleläbi, et täna tema ees teataw uvertüür käis. Ma ei arwa mitte tarwili-
likuks palju sõnu raisata siin, waid teen ettepaneku selle seaduseelnõu I lugemisele üle minna.

Juhataja **J. Seljamaa:** On ettepanek tehtud käesolewa seaduse I lugemisele üle minna. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **K. Wirma:** See oli juba juulikuus, igatahes enne seda, kui loodi riigi majandusnõukogu. Sellel ajal asutati rahaasjanduse komisjoni juurde nõndanimetatud majanduspoliitiline sektsioon, kes andmeid kogus meie majandusliku seisukorra kohta. Muuseas muretsetes sektsioon teateid ka kütteainete seisukorrast. Kogutud materjaali põhjal kandis sektsioon rahaasjanduse komisjonile ette aruande meie kütteainete üldise seisukorra kohta. Sel ajal juba selgus, et meie kindlasti läheme wastu kütteainete kriisile, kui meie mitte erakorralisi abinõusid käsile ei wõta. (K. Päts, maal: Millal see oli?) See oli umbes juulikuus sees, wõi vähemalt 6 kuud tagasi. Juba sel ajal oli selge, et meie kütteainete kriisist ainult siis üle pääseme, kui meie üle riigi 15.000 inimest organiseerime metsatööde tarwis. Mina ei tea, kuidas see juhtus, kuid seisukord kujunes nii imelikult wälja, et meie sõjawägede ülemjuhatajale tehti ettepanek, wõtku tema puuraimise organiseerimine oma peale. See ettepanek lükkas selle tõsise seisukorra, mis sel ajal päris selge oli, ja mida pärast ka elu on tõendanud, enam tahapoole. Seisukord muutus isegi niisuguseks, et rahaasjanduse komisjoni liigete üle hakati naerma ja keegi isegi ütles, et rahaasjanduse komisjon esinewat rumalate ettepanekutega, iseäranis sellepoolest, et ta tahta metsatöösse mobiliseerida inimesi. Käesolewa seadusega

on aga rahaasjanduse komisjoni ettepaneku juurde tagasi tuldud. Meil tuleb seisukoht wõtta, missuguste äbinõudega wõime meie seisukohta lahendada ja kas ei tule mitte diktaatorlikule seisukohale asuda. Arwan, et 6 kuu eest oleks wõinud seisukorda parandada, ilma et tarwis oleks olnud haigeid inimesi tööle sundida, kuid praegu peame meie erakorralisi abinõusid tarwitusele wõtma, et kütteainete raskest seisukorrast wälja saada. Seadusandliku komisjoni ülesandel teen ettepaneku eelnõu I lugemisel wastu wõtta.

K. Päts (maal): Lugupeetud rahwa-
saadikud! Kui meie summitud oleme inimesi mobiliseerima, et puid raiuda meie raudteede ja wabrikute tarwis, et teed mitte seisma ei jääks, siis peab küll tähendama, et meil seda puudetagawara, mis 1 aasta peale ette raiutud peaks olema, ei ole. Puudekriis algas juba siis, kui ajutine walitsus riigiwõimu oma kätte wõttis. Juba sellel ajal tuli igalt poolt maalt teateid, et puid ei raiuta ja et isegi mõisadel, kellel omal suured metsad on, ei ole wõimalik nii palju puid muretseda, kui palju nende harilikku majapidamises tarwis on. Mina olin sel ajal walitsuse eesotsas ja wõin tõendada, et neid teateid wäga palju tuli. Inimesed, kes meie majanduslikku käiku tundsid, ütlesid juba siis, et meil kütteainete asjas hädaoht oodata on. Puuderaiumise ärajäämist mõisades põhjendati iseäranis sellega, et kontrollkomisjonid ei lubawat puid raiuda. Sellel ajal oli riigiwalitsuse seisukord üldse raske ja sellepärast ei saanud kohapeal tarwilikke samme astuda kõikide wäärnähtuste kõrwaldamiseks. Minu teada ei saanud kontrollkomisjonid keskwalitsuselt, kelle alla nad käisid, mitte sarnast käsku, kuid nähtawasti saadi kohapeal nii aru, et ilma mingisuguse lubata ei tohi puid raiuda. Nii jäi meil puuraimine läinud aastal seisma. Et meie senni puudega läbi oleme saanud, seda wõime ainult selle arwele panna, et meil olid Wenemaa tagawarad, mida isegi okupatsiooniwõimud ei suutnud wälja wedada. Wana puudetagawara arwel oleme meie edasi saanud. Komisjoni aruandja tähendas selle peale, et 6 kuud tagasi rahaasjanduse komisjon sellele otsusele jõudis, et meil kütteainete kriis tulemas on. Komisjoni aruandja ei teadnud mitte ette tuua, mispärast mitte sel ajal kriisi lahendamiseks

tarwilikke abinõusid tarwitusele ei wõetud. Rahaasjanduse komisjonis toodi ette kütteinete keskkomitee poolt, et tarwilik arw tööjõudu puudub selleks, et käesolewa aasta puid kätte saada. Rahaasjanduse komisjon wõttis siis otsuse wastu, milles ta walitsuse tähelpanu selle peale juhtis, et kui kütteinete küsimuse lahendamiseks õige kaugeleulatawaid abinõusid käsitusele ei wõeta, et meil kriis wõib kätte jõuda ja meie seisukord wõib täiesti hädaohtlikuks muutuda. Komisjon walis isegi enese seast kaks liiget, kes suusõnal pidid walitsusele teada andma seda rasket seisukorda ja omalt poolt ettepaneku tegema. Üks nendest liigetest oli paaril korral walitsusele teada andnud ähwardawast seisukorrast, aga walitsuse poolt oli öeldud, nendel olla asja täielik seisukord teada ja olla kõik abinõud käsitada wõetud, et kütteküsimust meil rahuloldawalt ära lahendada. Pärast seda tulid ka walitsuse poolt selleaegse kaubandusministeeriumi juhataja kokkuseatud määrused kütte muretsemise kohta, peale selle terwe rida kawatusi, millest pidi jätkuma, et kütteküsimust ilma, et tarwis oleks olnud komisjoniga kokku rääkida ja tema arwamist kuulata, ilma kriisita lahendada. Kuid need walitsuse kawatsatud abinõud ei ole mitte suutnud seda kriisi ära hoida. Nüüd on see kriis palju raskemal kujul kätte jõudnud. Sel ajal oli komisjoni arwamine, et meil palju töötatõulisi leiduks, keda oleks wõinud otsekohe metsadesse saata ja soojal ajal oleks metsades puuraiumine hõlpsam olnud läbi wiia, kui nüüd külmal ajal, kus jalanõud ja soojad riided puuduwad, mida 15.000 metsatõõlisele muretsema tuleks. Ma pean tähendama, et abinõude leidmise ja tarwitamisega õige pikaldane oldi. Komisjonis olin mina, kes ette pani, et kui muud teed ei ole, et siis sõjawõimudele woli anda kütteinete muretsemises juhtiwalt tegewusesse astuda, kui tarwis, ka inimesi mobiliseerida. Ettepanek, mis komisjonis ühel häälel wastu wõeti, on senni läbi wiimata. Walitsus ei kiitnud sarnast ettepanekut heaks.

Kriisi tahetakse praegu töösunni abil lahendada, inimesi puid raiuma mobiliseerida. Ma arwan, et praegu teist teed enam ei ole. Et abinõude leidmises pikaldane oldi, on kriis nii kaugele läinud, et meil jälle talw käes on ja et wabrikud ja raudteed seisma ähwardawad jääda, siis ei ole muud teed meil enam järele

jäänud, kui see — eelnõu, olgu ta nii raske kui on, wastu wõtta. Kuid see ei tähenda mitte, et kuigi meie põhimõttelikult selle eelnõu poolt oleme, siiski mitte ei wõi kõiki neid abinõusid heaks kiita, mis walitsus tahab enese kätte saada. Ma arwan, et see küsimus üldse kõikide erakondade huwisid ühtlaselt puudutab. Kas on nüüd otstarbekohane, et meie walitsusele administratiivse wõimu kätte anname, mida walitsus kellele tahes edasi wõib anda, kas wõi kordnikule, kes siis aresti wõib panna, wõi kunni 100.000 trahwi määrata wõib. Muidugi see on walitsuse takt, kelle kätte tema selle wõimu annab, aga praegusest seaduseelnõust wõib seda igatemoodi wälja lugeda. Minu arwates peaks kõrgemate administratiiv trahwide juures seda põhimõtteks wõtma, et seadus nii awaralt ei lubaks walitsust oma wõimu edasi anda. Üksikasjalise lugemise juures saame selle kohta parandusi tegema. Põhimõttelikult on see eelnõu praegusel raskel ajal wastu wõetaw.

J. Kartau (sd.): Et praegused erakorralised ajad suurte raskustega ühendatud, siis on kõigile selge, et muidu meie neist wälja ei jõua, kui peame erakorralisi jõupingutusi tegema ja walitsusele tarwilikke suuremaid wolitusi andma, et neist ülesannetest, mis raskete aegade tõttu sündinud, riiki läbi wiia. Kuid just seda silmas pidades, et raskused, mida kodanikkudel kanda tuleb, saaksid ühetasa, niipalju kui iganes wõimalik, ära jaotatud kõigi riigikodanikkude peale, siis ei saa meie mitte teisiti nõus olla selle määrusega sunduslikkude metsatõõde kohta muidu, kui ettetoodud põhimõtte järele. § 3-das ei ole kuigi hästi öeldud, kuidas tõepoolest wõimalik oleks läbi wiia kawatsust nende 15.000 mehe saamiseks. Siin on ette nähtud, et kutsutakse esimeses järjekorras kõiki, kelle kindel kutsetöö puudub. Meie näeme selles järgmist hädaohtu, mis wäga kergesti wõib esile pääseda täie raskusega tööliste hulgas, kus ajutine tööpuudus wõi mitmesugune päewatöö ametiks on. Nad wõiwad wäga kergesti selle sunnimääruse alla sattuda sel korral, kui nende kohta ei saa sama kindlustust loodud, nagu igal töölisel õigus on. Ei ole põhjust arwata, et metsatõõliste warustamine jalanõude, sooja riiete ja toiduga, tarwilikul määral täide suudetakse wiia. Aga töölistel puuduwad enestel soojad riided ja jalanõud, mille puudusel keegi

talwel metsa minna ei wõi, millest ka tuleb metsatööliliste puudust oletada. Sellepolest oleksid walitsusel tõepoolest suured korraldused läbi wiia, et need puudused kõrwaldatud saaksid. Kui meil oleks mingisugust garantiid, et siin mitte endisi hädasid ei tule ja teiseks, et kõik need, kes selle § 3. alla kuuluvad ja sattuma, peawad, oleksid ka hangeldajad, kel mingisugust kindlat tööd ei ole, mõnesugused marodöörid ja igasugused tööta inimesed, kes ainult sellest elawad, et süüa seda, mis teised oma tööga on teinud. Kui need kõik saaksid ka selle § 3. alla wiidud, siis oleks see ülesanne täidetud, mis meiegi soowime. Meie tahame, et wõimalikult ühetaoliselt jaotus sünniks, et ei oleks mitte üksi need nende raskuste osalised, kes waesemas kihis elawad, waid sunduslik töökohustus oleks üldine, — kui selles mõttes sunduslik metsatöö läbi wiidaks, siis oleksime meie selle poolt. (W a h e l h ü ü e: A g a k e l j u b a o m a l t ö ö o n ?) Kui kellelgi omal kindel töö on, see on teine asi, aga meil on terve rida niisuguseid, kes mingisugust tööinimese nime kannawad, kellel aga tegelikult mingisugust riigile kasulikkude tööd ei ole. Nr. 1 tuleks siin kohe hangeldajad, keda meil terve kogu ja keda tuleks metsatööle saata. Nõnda oleks see niisugune seisukord, mis kahtlemata teostada tuleks, kuid sellest peaks üle saama niimoodi, et mitte üksikud waesemad ja lihtsamad inimesed ainult selle määruse alla ei satu, waid et see määrus rohkem üldiselt läbi wiidud saaks, siis ei saaks ma tema wastu mitte olla. II lugemisel seda määrust arutades tahame muidugi ühte-teist paranduseks ette tuua, kuid nüüd olen selle poolt, et ta I lugemisel wastu wõtta.

Peaminister J. Tõnisson: Ausatud rahwasaadikud! Kui meie walitsuse poolt eelnõu sunduslikkude metsatööde ja walitsuse harukordsete wolituste asjus ette paneme, siis palume nende peale, kui ajutiste, harukordiste määruste peale waadata, mida meie soowime maksuma panna. Siin ei tule mitte põhimõttelikku seisukohta wõtta, et tahetakse, näiteks, tööd peale sundida, selle üle wõidakse waielda kui palju tahes. Eriseaduse eelnõu walmis töötada ja ette panna, need küsimused wõiwad wäga palju lahk-arwamisi sünnitada, kas üldse töösundust maksuma panna ja seda läbi wiia jne., mis-sugust kindlustust seks luua, et seda

määrust hästi tarwitataks ja muud. Praegusel korral soowitame meie sunduslikku metsatööd maksuma panna riikliku hädatarwilikkuse nimel. See ei ole mitte sunnitöö, mis kuidagi wiisi wõiks häbitaw olla, see ei ole ka muidugi mitte poliitiline wõte, ühe wõi teise ringkonna wastu tarwitada. Selles mõttes wõib walitsus juba algusest saadik öelda, et siin mingisugust sihilikku tarwitamist ei ole karta selle seaduse täitmisel. Siin ei ole mitte mõte üksikuid liikisid tabada, waid meil on mõttes see, et kõik inimesed, kellel on juba oma otsekohene alaline kutsetöö, mis nende tegujõu ära tarwitab, neid ei tohi mitte ära kiskuda nende töölt, kui mitte paratamata tarwidus seda asja ei nõua, sest muidu rikusime meie wiljaka töö ära. Siin tuleb mõelda niisuguseid inimesi, kes oma tööjõudu millegiks ära ei tarwita. (W a h e l h ü ü e: N ä i t e k s ?) Näiteks töötatööliised maal ja linnas. Siis aga wõtame kõik need hangeldajad ja need kotimehed, kes mingisugust kindlat ametit ei pea, kes aga nüüd, et hästi palju raha kokku ajada, hangeldawad, natukehaawal maalt kokku ostawad ja linna wiidawad, majadesse kannawad, wõi wiina põletawad. Kes olid ennem lepingu järel metsatööliseks endid kohustanud, nüüd aga metsatööle ei lähe, ajawad wiina ja ei lähe ka korterist wälja, mis metsatöölilistele elamiseks määratud. Metsade peawalitsus ütleb, — mis meie teeme, kui ei saa metsatööd teha, sest teist korterit ei ole ja pole kuskile töölisi mahutada. Kui meie hakkame nende peale waatama, kui inimeste peale, keda ülekohus tööle ajada, siis meie näeme seda, et kõik hädalised ja tarwilikud tööd jääwad tegemata, ilma et meie oma tööjõudu loowaks tööks tarwitaksime. Seda meie enestele lubada ei wõi selles mõttes, et siin mitte tarwis ei oleks karta, et hakatakse kuidagi wiisi nõnda selle asja peale waatama. Meie kujutame seda asja nii ette: registreerime kõik mehed selles ja selles eas, wõtame appi politsei organid, wõtame appi kaitseliidu ja igaüks annab üles, kus kohal tema tegew on, annab tunnistusi selle poolt, kes tema tööandja on, wõi kui tema ise seal osapidaja on, kus tema ametis on. Neid teateid kontroleeritakse ja meie seame kontrolli sisse selle jaoks, et waleteadete andjad wastutusele wõetaks. Selle juures tahame, meie tööle wastuwõtmist nõnda korraldada, nagu sõjawäes sünnib,

kus arst järele waatab, kas inimene tööwõimuline on wõi mitte. Töötasu peab olema nii suur, et seal mitte tunnet ei ole, et tahetakse tööjõudu ära tarwitada ilma et tasu antaks; tasu peab suurem olema kui harilikult seesuguse lihttöö eest on, ja sealjuures on õieti 50% wõrra arwatud palk kõrgemaks, kui töö eest wabrikus. Sellejuures tahetakse warustada inimesi toiduainete poolest, ühtlasi ka pealisriide ja jalanõude poolest, iseäranis tahetakse korraldada, et kallid riided mitte ära ei lõhutaks, waid lina- ja riid- ja paklased riided, mis selleks walmistatakse, teiste riide peale tõmmata töö juures. Sellejuures tuleb silmas pidada, et meie mitte üksi talwekuudel ei tööta, waid peame suwe läbi puid raiuma. Siin ei ole mitte kindel, et meie tahame just 15 tuhat metsatöölisi mobiliseerida, meil ei ole niipalju tööriistu, meie ei saa seda hulka korraldada terve aasta lõpuni, waid siin on nõnda arwatud, et kui pärastpoole korda läheb ette walmistada ja korraldada nõnda, et saage, kirweid ja teisi tööriistu, niisama jalanõusid, riideid küllalt on, siis wahest aasta lõpupoole wõi ka suwel töödele tõmmatakse suurem hulk kokku, siis tõesti wõiks weel rohkem inimesi kasutada hädaliste tööde tarwis. Meie rehkendame, et kui saaksime umbes 8000 töötajat metsa, umbes 8 kuuks, siis saaksime juba hädatarwiliku osa puid. Kui meie alammääraks wõtame pool sülda, siis saaksime juba 260.000 kuubikut ära raiuda wõi läbistikku tuleb õieti weel rohkem; iseäranis aasta lõpupoole saaksime inimesi rohkem tööle panna, seks et 300 kuubiksülda ära raiuda. See oleks juba see hulk, mis meil tingimata tarwis oleks; aga meie ei rehkenda mitte sellega, et ainult need, kellel tööd ei ole, peaksid minema puid raiuma, sarnasel korral otsiksid inimesed ise tööd, et metsatööst kõrwale hoida. Sarnasel wiisil seda meie korraldada ei saa. Ma arwan tükitöö sisseseadmise raiuwad inimesed rohkem kui siis, kui see neile kui riiklik korraldus peale pannakse. Tükitöö maksmapanemise korral on inimestel wõimalus rohkem teenida, ühtlasi saab sellega ära hoitud ka ilmaaegne ajawiide. Meie loodame, et meie sel teel ähwardawast hädaohust üle saame. Wabrikantideühisus ja tema esitajad üksikud wabrikandid seletawad, et kõike kokku wõttes meil puid jätkuks kewadeni, siis on kõik otsas. Wabrikud peawad seisma jääma, raudteed ei suuda meie käia lasta.

Millal meie oma põlewkiwist asja saame, on tulewikuküsimus. Meil ei ole sellekohaseid sisseseadeid tema ümbertöötamiseks, pealegi puudub meil ka tarwistamine materjaal, nõnda et meie puid peame saama, muidu oleme jälle samases raskes seisukorras, nagu siin juba peaaegu kujunemas oli. Seda sündida lasta ei tohi meie mitte. Ehk küll kawatses operatsioon natuke walusana tundub, et meie inimesi tööle sundima peame, siiski teeme meie niisuguse katse ära, kui sealjuures ka kõik nõnda just ei peaks minema kui seda soowiksime. Suure osa tööd suudaksime siiski ära teha. Sellepärast on soowitaw kõrwale jätta kõik põhimõttelised küsimused selle üle, kas walitsusele suuremat wõimu kätte anda wõi mitte. Walitsus töötab Asutawa Kogu kontrolli all; kui ta midagi halba teeb, wõetakse ta wastutusele wõi awaldatakse umbusaldust ja ta läheb. On aga tarwis, et mitte iga üksiku asja pärast ei tulda Asutawa Kogu juurde. Ega walitsus kõike seda wõimu, mis talle antakse, ei saa mitte ära kasutada, waid tal peab tagawara olema, et siis kui tarwis, ta oma mõju wõib maksma panna teataw kawa läbiwiimisel. Öeldakse: walitsus annab ehk selle wõimu üksikutele inimestele, kes seda kurjasti tarwitawad inimeste ja omawalitsuse tegewuse wastu. Walitsusel ei ole kunagi seda mõtet olnud, et iseäralikkude wõimupiiridega harukordseid wolinikke wälja saata. Kui ajutiselt wolinikud wälja saadeti, siis saadeti nad selleks, et omawalitsust instrueerida ja informeerida walitsust, kuidas seisukord õieti on ja mida tarwis teha; kui walitsus harukordseid abinõusid tarwitama peaks, siis kohapeal selle üle mitte üllatatud ei oldaks. Kawatus on ikka see olnud, et wõim antakse kohapeal just omawalitsuse ja maakonnade esitajatele, kui aga mõnes kohas see wõimatu on, kas sellepärast, et maakonnawalitsuse esitaja ehk kuidagiwiisi mitte küllalt hoogsalt ei katsu riiklikke ülesandeid täita, wõi kui mõni üksik isik wast liig pehme on ja etteantud kawatusi läbi wiia ei suuda, siis antakse wast mõne teise kohaliku tegelase kätte wõim, kas maakonna kaitseliiduülema wõi politseiülema kätte, kelle kätte seda aga hädaohuta anda wõib. Iga wolinik töötab maakonnawalitsusega käsikäes käia ja mitte uisa-päisa oma käel talitada. Nõnda ei ole siis seda karta, et wolitused ei tea kelle kätte lähewad. Meie ei anna seda

wõimu neile wolinikkudele täiel määral edasi, waid ainult piiratud kujul, iseäranis maksab see karistamise õiguse kohta. Nad wõiwad karistada ainult, ütleme 3-kuulise wangistusega, 10.000 kunni 25.000 rahatrahwiga. Kui kõrgemat trahwi waja on, peaks seda Wabariigi Walitsusele teatama. Sellepärast on siis sundusliku metsatöö maksmapanemine pealtnäha palju karedam kui ta seda tööpoolest tegelikult olla saab. Meil peawad suuremad wolitused olema, et meie rohkem inimesi tööle saaksime, aasta lõpuks wõib olla 10.000 wõi rohkemgi inimest metsadesse saata, kui tarwidus seda nõuab. Sellepärast soowitan mina walitsuse nimel nende mõlema seaduseelnõu peale waadata, kui harukordiste abinõude peale riikliku hädaohu kõrwaldamiseks. Ilma nende abinõudeta ei saa meie edasi. Meie usume, et walitsus nende wolituste ja nende õiguste abil niipalju meie majanduslikku seisukorda parandada suudab, et edaspidi meil tarwis ei ole walitsusele sarnaseid wolitusi anda. Selles mõttes oleks hea, et kõrwale jääks kaalumine, kas ülepea töösundust peale panna, ja waadataks walitsuse ettepaneku peale kui harukordse hädapärast tarwiliku abinõu peale.

A. Onton (sd.): Ma ei taha selle sundusliku määruse wastu rääkida, aga ma ei tee sellest ka mingisugust illusiooni. Minule paistab see õige selge olewat, et siin ikkagi meie rahwa kõigenõrgemat ja kõigewaesemat ringkonda ära tahetakse kasutada, sest on ju mõttetu seda arwata, et suuremad aristokraadid wõi jõukamad rahwa hulgast mobiliseeritaks. Selleks on küllalt näiteid, et ikka need inimesed, kes jõukamad, energilisemad ja targemad on, ennast igasugusest sundimisest kõrwale hoida oskawad. Pealegi jätab käesolew määrus sarnastele kõrwalehoidmistele waba tee, sest seal on wõimalus kõrwale puigelda igasuguste kindlate kohtade abil jne. Mina ei taha eestkätt seda arutada, keda sinna mobiliseeritakse, tahan ainult seda rõhutada, et mobiliseeritutele kindlustatud peab olema täielik eluülewaldamine, töö ja tulewik. Tahetakse sunduslikku tööd maksta panna 2 kuu peale wõi teatawa aja peale kunni tarwilik arw puid käes, siis wõiwad inimesed jälle minna. See paneb mõtlema. Kui nüüd ära kasutatakse need, kes sõjaolude tõttu ei ole suutnud endale kindlat elukutset luua, ometi oli nendel

selleks püüdmine. Kui nüüd riigi kasuks nendelt inimestelt wõetakse sõja lõpu aeg, iseäranis suwine ja kewadine aeg sunduslikuks metsatöök, kus nendel wõimalusi rohkem oleks omale elukutset ja tulewikku kindlustada, siis jääb kahtlaseks, kuidas saawad need inimesed elatud, ütleme sügisel wõi edaspidi, kui nad metsatöölt lahkuwad. Seda ei ole seaduses ette nähtud kuidas nende elukutset kindlustatakse. Kas antakse neile teine töö kätte, wõi jäetakse lihtsalt lageda taewa alla. Selles asjas peaks just walitsus mingisuguse garantii andma. On olemas meil metsatöölise artellid, õlikiwikaewandused ja turbatööstus, siis peab ka walitsus selleks sammusid astuma, et neid artellisid kindlalt wälja organiseerida elukutseliste tööafadena. Oleks tarwis, et neile, kes sunduslikult tööle peawad minema, harilikud töötingimised loodaks, et nad sinna ka alaliselt tööle jääda wõiksid. Tuleks kawatus luua, kuid mitte nii kitsalt, et ainult paar kuud töö kestaks. On tarwis korraldada ruume, mis oleksid kõlbulikud, et töökoloniid wõiksid elule tõusta, nii et tööd ja leiba jätkuks ka tulewikus. See on minu arwamine, et walitsus peab garanteerima nende sunduslikult wõetud tööliste elutingimisi ja korralikke korterid, et haigused ei pääseks nende juurde möllama. Rekwireeritakse ka sunduslikult elukorterid, kuid paraku niisuguseid, kus elu wõimalus liig kitsendatud ja inimese kohane ei ole. Paremaid korterid ei leita, sest need on niisuguste inimeste käes, keda wõimalik ei ole sundida neid tarwitada andma. Tuleks käsile wõtta ehitused, mis wõimaldaksid korralikke korterid, ja selleks tuleksid mõisa- wõi muud paremad hooned ära kasutada, et mitte halbadesse tingimistesse saata inimesi korterite pärast. Edasi wõiks ka warustuse mõttes anda riideid, saapaid ja kõiki tarwilikke toiduaineid. Tuleks ka nende tulewik kindlustada kestwa töö poolest, siis ei tuleks sest mitte sunnitöö wälja ja üldse peaks saama sunnitöö maik kõrwaldatud, et meie ei oleks mitte sunnitud tööle, waid et meie seda wabalt teeksime ning auasjaks peaksime. Meie riigi rasketel päewadel, niihästi sõja kui töö ajal, tuleks tingimata ära hoida, et ei wõidaks mitte öelda, et need inimesed sunnitud tööle on, sest see oleks haawaw tööliste, kes alati kõigesuuremaid raskusi on kandnud riigi huwides. Tuleks riiklik töökohustuse mõiste üldsuse kasuks au-

astmele tõsta ja nende töönimeste, kui ausate ja tublide riigikodanikkude peale waadata, et need on, kes meie riiki lähewad päästma neist oludest, millesse ta on sattunud, mitte tööliste hooletuse läbi, waid nende läbi, kes töölised mitte ei ole.

Peaminister J. Tõnisson: Asjalikuks seletuseks olgu öeldud, et kõik, kellel on himu kauem töötada kui kaks kuud wõi kaheksa kuud, wõiwad tööd leida ka edaspidi ilma et neil töowõimalusest puudus tuleks. Kütteainete keskkomiteel on nüüd umbes 3700 töolist, kuid praegu kogutakse tööühisustesse wõi artellidesse wabatahtlikke töölisi juurde ja neid on juba üksi wenelaste hulgast rohkesti loota, kui nad karantiinist läbi on käinud. Need wõiksid alatisse metsatöösse jääda, ja nagu seaduses ette nähtud, wõib weel iseäranis rõhutada, et metsatöölisele antakse tarwilik ülespidamine alandatud hindadega, nõnda et neil ei ole muret, et kust sa saad ja mis sa sööd. Ei ole ka mingisugust muret selle üle, et kuhu nad peawad minema pärast töö lõpetamist tööd otsima. Meil jätkub lähemas tulewikus metsades nii palju tööd, et kõik wõiwad saada seda, kes aga tahawad. Ilma et ma pikemalt sellest saaksin kõnelema, wõib öelda, et meil weel lähemate aastate jooksul harukordselt wõimalik on metsatööd teha ka laiendatud alal ja sellepärast on kindel, et kutselised metsatöölised wahest parematesse oludesse satuwad kui enne, sellepärast et see töö iseäranis tähtis on.

A. Tellman (töer.): Ma loen siin § 3., kus metsatöölised kutsutakse, on nimetatud, et metsatööle ainult mehi nimetatakse, kuid ma tahan siin ka naiste töowõimu kasutamist puudutada. Wõib olla, et naised füüsilise jõu poolest mitte küllalt kõlblikud ei ole metsa puuraiujateks, kuid ma leian, et nad küllalt kõlblikud on puuladumise ning -wedamise juures. Peale selle arwan kindlasti, et naised kõlbawad ka väga hästi turbatööle, sest see ei ole peale turbalõikamise nii raske töö, mis naisterahwal füüsiliselt mitte poleks wõimalik täide saata. Mispärast ma just sellest seisukohast wälja lähen, selleks on järgmine põhjus. Meie poliitiline seisukoht ei ole mitte nii kindel, et meie kõik oma meesjõudusid sõjawäest saaksime demobiliseerida, et neid töö jaoks ära kasutada. Tuleb tingimata ka naisjõudu tarwitusele wõtta. Teiseks

on meil väga palju naissugust noori inimesi, kes ilma mingisuguse tööta ja ametita uulitsatel ümber longerdawad ja selles oma elusihti näewad, et mehi lõbus-tada. Meie seltskondlik elu on äärmiselt langenud wiimasel ajal. See on katk, halwem kui soetõbi. Soetõbest wõib olla saame lahti, kuid kõlbline langemine läheb ikka laiemale ja wiimastel aegadel on ta isegi oma küüned kooliõpilaste järele wälja sirutanud. Sellest asjast on mitu korda isegi linnawalitsusega räägitud, kuid selle peale waadatakse wõib olla kergelt ja naeratawalt ja ei ole sellele senni mingisugust tõket tehtud. Walitsus peaks selle asja peale tõsisemalt waatama ja samme astuma, sest midu langeb kõlbline seisukord weelgi ja ähwardab, nagu toonitasin, isegi koolidesse tungida. Ma arwan, et sellele katkule saaks selle moega piiri panna, kui neid naisi sunnitakse tööle, kellel ei ole kindlat ametit ja perekondlikke kohustusi ja kes ainult uulitsaelu elawad, et neid naisi õpetataks tööd tegema ja tööd austama.

M. Kurs-Olesk (sd.): Ma jagan ka seda muljet, et see praegune määrus tööliste peale langeb. Ja kahjuks jagan ma esialgu arwamist, et naisterahwad metsatööst eemale jääksid. Ma paluksin peaministrit seletada, kuidas see määrus on mõeldud, — kas need mobiiliseeritud kahe kuu peale ka enne seda tähtaega ära minna wõiwad. Oletame, et paljud neist on Narwa poolt, seal on wabrikud kinni ja erietewalmistusega töölised lähewad metsatööle, kuid oletame, et wabrikutes töowõimalus jälle awaneb, ja kas saawad nad siis otsekohe oma töö juurde tagasi minna wõi mitte.

Peaminister J. Tõnisson: Walitsusel ei ole seda üksikasjalikult mitte arutamisel olnud, aga, nagu juba tähendasin, on juhtmõtteks see, et sundliku metsatöö läbi ei pea harilik töö, mis meil peab wõimalikult kõigil aladel huugama täies hoos, mitte takistatud saama. Kui nüüd wabrikutes tõesti on wõimalik kutselistel töolistel jälle tööd saada, siis järgneb sellest põhimõttest wälja minnes iseenesest, et neile kohe peab wõimalus antama erialal tegewust jätkata, sest metsatöö wõib igatüks paari päewa jooksul ära õppida, et saega nagu kord ja kohus ümber käia. Ma wõin oma arañagemise järele öelda, et see töö õpetab õige ruttu. Ometi on erikutseharidus-

sega inimesed, kes wabrikutes töötawad, nii haruldased, et neid selle üldise töö peale mitte ära tarwitada ei wõi, kui neid erikutsetöö kutsub. Kui peaks niisuguseid juhtumisi tulema, et erikutselistel tööjõududel on tarwis oma eritöö juurde asuda, siis peab see kahtlemata otsekohe sündima.

J. Temant (maal.): § 7. on ette nähtud, et Wabariigi Walitsus wõib karistada neid, kes määrusi rikuwad, rahatrahwiga kunni 100.000 margani wõi wangistusega kunni 1 aastani, wõi mõlemad trahwid koos. Nii läheb siis karistuse õigus kohtu käest administratiivorganide kätte. Tegelikult aga otsustab selle uue korra juures alam administratiivwõimu ametnik, kordnik, kes kohal protokollit teeb. Sest keskwoimud on sunnitud tegelikult sellega leppima, mis kohapeal tehtud on. Kui tõendatakse, et praegused erakorralised ajad nõuawad erakorralisi abinõusid, siis antagu määrusterikkude kohtu kätte ja määratagu määrusterikkujatele seadusandlikul teel kõigerängemad karistused. Hea tahtmise juures on see wõimalik. Praeguse seaduse juures tuleb aga wälja, nagu ütlesin, et seaduse rikkumiste eest karistamine on kohaliku kordniku käes, kes protokollit teeb. Kesk administratiivwõimul wõib kõigeparem tahtmine olla asja õiglaselt ära otsustada, aga ta ei saa midagi teha, ta peab sellega leppima, mis kordnik protokolleerinud on. Awalikku asjaarutamist ei ole. § 7. lõpul on öeldud, et lähemad määrused karistamise kohta annab Wabariigi Walitsus. Mina waatan seadusandliku töö peale nii, et on teataw seaduse eelkawa, mida soowitakse wastu wõtta. Siin aga öeldakse, et walitsus annab tulewikus sellekohased määrused karistuste kohta, kuid missugused need on, seda meie ei tea. Kui Asutawale Kogule ühelt poolt määrus ette pannakse sunduslikkude metsatööde kohta, siis oleks pidanud ka lähemad määrused karistamise kohta Asutawale Kogule ette pandama, et tema seisukohta wõiks wõtta. Praegu wõtab tema ühe osa wastu, teine osa aga, mille järele inimesi karistatakse, ei ole temal teada. Seda leian mina ebamäärase olima. Nõnda wiisi oleme meie oma töö pooliti ära teinud. Üks jagu seadusi on wastu wõetud, kuid neid ei saa tegelikus elus pruukida, sest teine pool puudub, ja missugune see teine pool saab, on meil täiesti teadmata. Kui küll erakorralised olud on, ja need,

kordan, erakorralisi määrusi nõuawad, ja üks jagu nendest määrustest ette pannakse Asutawale Kogule, siis peab ka teine jagu neist Asutawale Kogule ette pandama. Ei wõi tähele panemata jätta, et meie õnnetus jaolt ka selles seisab, et meil liig palju wõimuseid on, kes kõik ühte ja sedasama asja otsustawad ja isekeskis mingisuguses ühenduses ei seisa. Igaüks saab aga oma ülemuse poolt teatawad näpunäited. Et need näpunäited oleksid juhitud kindlas sihis, seda ei wõi öelda praeguse korralduse juures. Näib küll, nagu tahetakse wõimu tsentralisatsiooni läbi wiia, kuid seda ei mõisteta teha. See wiibki kokkupõrgetele, see wõimude rohkus ja korralduse puudus. Nii siis sunnivad sarnased nähtused, millest täna siin kuulsime. Wallas antakse käskusid, wiiskümmend käsusaajatest ei ole neid täitnud, wõib olla ei teadnudki, kust need käsud tulewad. Kui nüüd käskusid nii mitme wõimuesitaja poolt tuleb ja igas toonitatakse, et need peawad ruttu täidetud saama, siis on loomulik, et üks jagu sarnastest käskudest täitmata jääb. Teiselt poolt on ka see meie õnnetus, et meil ühe ja sellesama asja jaoks liig palju mitmesuguseid ametasutusi on, milletõttu meie kõikide tööjõudu täielikult ära tarwitada ei saa. Teataw energia jääb üle, mille all riigiametnikud kannatawad. Ajutisel Wabariigi Walitsusel oli tähtis seda põhimõtet läbi wiia, et temal kohapeal oleksid ametnikud, kommissarid, kes walwaksid seaduse täitmise üle. Pahemal pool oldi selle üle väga ärritatud ja leiti, et selles riigi hukatus seisabki. Praegusel korral on igal ministril oma kommissar. See näitab nimelt, et meil praegu kindlat sihti ei ole. Kui nii tohiks öelda, see on pimedast peast ümber kobamine. Riiklikus elus ei saa aga nii talitada. Kõik sammud peawad ära kaalutud olema ja siis alles tuleb neid astuda. § 7. on sel kujul täiesti wastuwõtmata, nagu ta eel-nõus on. Kui tema sellel näol wastu wõetakse, siis on see riigile ainult õnnetuseks.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Emb-kumb, kas tahetakse sundusliku metsatöö abil küttekitsikust kõrwaldada, wõi aga jätame meie selle asja kõrwale, kui meie nõnda teeme, et selle määruse täitmatajätmist kohtuteel hakkame karistama. Wõib olla, et suurem osa inimesi, kes tööle ei taha hakata, hakkawad protsessima. Siis peab uusi kohtunikke määrama, et kõiki neid

põhjendusi, mis seal läbi katsuda on, läbi waadata. Selles mõttes on administratiivkaristus tarwilik. Walitsusele peab wõim jääma. Kui nüüd akl. Temant ütleb, et seda õigust ei wõi mitte walitsuse wõimude kätte jätta, mis § 7. ette nähtud, siis peab uusi teid näitama, kuidas seda teha. Walitsuses oli arutamisel, kuidas seda korda wälja töötada nii, et mitte nii kergesti administratiivsel teel karistada ei saaks, et ennem põhjalikult oleksid materjalid kokku kogutud, kirjalikult üles pandud, et edasikaebamise korral oleks wõimalus rewideerida. Kui meie nüüd siin seda silmas peame, et terwet wõimu ei wõi mitte anda üksikute esitajate kätte, siis tuleb see kodukorras ära määrata, mis selle kohta tuleb wälja töötada. Kui walitsusele usaldatakse karistamise õigus, siis peab tema wastu ka niipalju usaldust olema, et talle õigus jätta lähemat karistuswiisi ära määrata. Ei usaldada aga walitsusele seda mitte, siis argu antagu talle ülepea karistamise õigust; kuid siis peab sellest järeldusi tegema, et sunduslikku metsatööd ilma sundusliku trahwita mitte maksuma ei saa panna ja peab sellega lepitama, et meie teisel teel peame katsuma oma tööd metsatööstuse alal täiendada; peame tunnistama algusest saadik, mida meie tahame, et siis teaksime, mis meid ootab.

E. Rosenwald (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Paari sõnaga tahtsin ma seda öelda, et see seaduseelnõu oleks pidanud juba sügisel läbi waadatama. Rahaasjanduse komisjonis, ka kütteainete keskkomitees oli kawatus ja tehti otsus ministritenõukogu paluda määrust wälja anda, et iga riigikodanik sunnitud on teatud osa puid rauma ja et ta seda osa wõib ka rauda lasta. See määrus jäi seekord ilmumata. Ma ei tea mispärast walitsuse liikmetega läbi rääkides nemad seda ilmaaegseks pidasid. Mina arwan, kui see määrus oleks sügisel maksuma pandud, siis oleks sellest palju abi wõinud olla, nüüd on ta peaaegu hiljaks jäänud. Mis puutub aga sellesse, et tööle sundida neid, kellel kindlat kutsetööd ei ole, siis usun, et meie waewalt 15.000 kutseta inimest leiame. Nii kawalad on meie kodanikud küll, et nad tõendusid ette toowad, et neid mitte tööle sundida ei saaks. Ma ei taha selle elnõu wastu rääkida, waid toetan seda, et see elnõu rutemini saaks maksuma pandud. Ma tahaksin aga meelde tuletada seda,

et ei lasta mitte teisel teel nii palju puumaterjaali muretseda, kui seda walmistada wõiks. Minul on juhtumisi olnud, just täna weel telegraafiteel teada saada, kus kaks metsa on kinni pandud eraettevõtjale, ehk seal küll kinnitatud metsatöö plaani järele töötati. 39 töölist on laiali läinud ja ilma tööta jäänud. Siin peaks tingimata asja järele waatama ja wäikestele wõimudele sarnaste otsuste tegemise ära keelama.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja K. Wirma: Siin on iga küsimuse peale wastatud ja ei maksa enam aega wiitma hakata, et weel küsimuste juures peatama jääks. Teisel lugemisel wõib weel küsimusi käsitada.

Juhataja J. Seljamaa: Sisse on tulnud ainult üks ettepanek: elnõu I lugemisel wastu wõtta ja II lugemisele üle minna. Panen selle hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

4. Ajutine määrus Wabariigi Walitsuse wolituste kohta — I lugemisel.

Seadusandliku komisjoni aruandja K. Wirma: See seaduseelnõu on eelmise seaduseelnõuga teatud wiisil seotud. See puudutab weel muid asju peale kütteaine, nimelt toidu- ja muude tarbeainete hindade ja kokkuwõtmise wahekordi, sisse- ja wäljaweo korraldust. Ma teen seadusandliku komisjoni nimel ettepaneku selle seaduse arutamist ette wõtta ja I lugemisele üle minna.

Juhataja J. Seljamaa: Komisjoni aruandja on ettepaneku teinud selle seaduseelnõu I lugemisele üle minna. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud seaduseelnõu esimesele lugemisele üle minna.

Aruandja K. Wirma: Ma tahaksin ainult öelda, mis selle seaduseelnõu § 4-dasse puutuwaid küsimusi puudutab. Nimelt, et Wabariigi Walitsus on wolitatud oma õigustatud oma wolitusi §§ 2. ja 3. täielikult wõi osalt edasi wolitama. Komisjonis käsitati ka seda küsimust. Seal arutati peaaesjalikult selles sihis, et nende määruste täidesaatmise juures peasjali-

kult peab pöörama omawalitsuse asutuste poole ja oma wolitusi nendele asutustele edasi andma. Näidete järele otsustades aga selgus, et on üksikuid juhtumisi, kus see siiski läbiwiidaw ei ole. Kommisjoni enamuse poolt lepiti siis kokku, et selle paragrahwi niisugusel kujul ja neid wolitusi niisugusel lahtisel kujul peab wõmuleerima, nagu nad eelnõus on ette toodud.

J. Kartau (sd.): Sotsiaaldemokraatide fraktsioon ei ole mitte erakorraliste wolituste andmise wastu, kui neid wolitusi otstarbekohaselt tarwitada saab. Ka praeguste wolituste wastu, mida walitsus tahab saada, nii toiduainete kui kütteainete ning sisse- ja wäljaweo asjus, ei ole meie fraktsioon mitte. Meie saame aru, et praegu ei saa nendest erakordsetest aegadest muidu üle, kui peab kindlasti wõimu tarwitama. Kuid ühte tahaksime selle juures näha, et walitsus esiteks küllalt kindlasti seda kätteantud wõimu tarwitaks ja selle juures mitte juhuslikult ühte wõi teist määrusest üle astujat karistada, et ei jäetaks suuri määrustest üleastujaid karistamata ja neid ei lastaks kas täiesti wabalt ümber käia ja oma asju edasi ajada, wõi wäikese karistusega leppida, nagu see meil juba mitmel puhul on juhtunud. Wäikesi hangeldajaid katsetakse aga nende tegewuses karistusega takistada. Meie ajakirjanduses on mitmel puhul sellest juttu olnud, nendel keelatakse see aga ära. Tahaksime näha, et see wõim, mida walitsusele antakse, ka õieti tarwitatud saab. Ei saa ka sellega leppida, et meie wolitusi ülesannete täitmiseks ei tea kellele edasi anname. See peaks siin ette nähtud olema. Ei saa sellega leppida järgmistel põhjustel: walitsus on senni nii mõnesugustel juhtumistel sarnaseid katseid teinud, et iseäralikkude wolitustega isikuid wälja saatis, kes siis walitsuse nimel wõisid trahwisid peale panna. Meie ei saa mitte sarnaste kommissaride ega ka teiste sarnaste nimetustega isikute poolt olla, just neil põhjustel, et need hakkasid, nagu seda praktika näitab, õige tihti puuduliku arusaamisega sundima neid, kes oma arusaamise poolest palju rikkamad on ja palju paremini toimetawad, kui need ise korraldada suudaksid, kes õige wähe asjadega tuttawad. Juba on meil teada, et on saadetud wälja walitsuse asemikke, kelle hulgas on terve rida sõjawäelasi, kelle kätte trahwimine antud. Need inimesed, kes wäga hästi oma ülesandeid

sõjas wõisid täita, ei saa alati selles uues wastutusrikkas kohustuses küllalt korralikult talitada. Igatahes tahaksime seda näha, kui wolitusi kellelegi edasi anda wõib, et siis seda wolitust mitte wabalt edasi anda ei saaks kellele tahetaks. Meie näeksime nimelt, et Wabariigi Walitsus wõiks neid wolitusi edasi anda üksikutele ministritele wõi nende abidele, et seisukord mitte niisuguseks ei kujuneks, et trahwitakse sinna ja tänna, niisuguseid eksisamme tehes, nagu siin wastuwõetud arupärimises, esimeses päewakorra-punktis ette toodi. Tarwis on, et garanteeritaks, kellele walitsus wolitusi edasi wõib anda, et mitte meie poolt wastuwõetud määrust wolituste andmise asjus nii ei tarwitataks, nagu meie seda ei soowi. Siis oleme meie selle määruse wastuwõtmise poolt. Tahame parandusi sisse anda. Niisugusel kujul § 4. wastu wõtta ei saa.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Lugu on nii, et meie walitsuse wõimu ikka selleks wõime tarwitada, et neid ülesandeid, mis siin seaduseelnõus tähendatud, täidaksime. Need ülesanded on harukordsed, on isegi nii harukordsed ja ajutised, et meie seda määrust ainult lühikeseks ajaks wõime kawatseda. Kui need ülesanded täidetud on, siis ei tohi walitsus harilikudes oludes enam nii talitada. Et tema aga praeguses seisukorras tõesti ülesannetega toime saaks, mis temal warustamise, toidu- ja tarbeainete jaotamise, sisse- ja wäljaweo, niisama ka kütteainete muretsemise alal on, — selleks peab temal wõimalus olema riigiwõimu appi wõtta ja neid, kes määrusi mitte ei täida, tuntawalt karistada. Kui siin nõudmine üles seatakse, walitsus andku ette teada, kellele tema tahab wolitusi edasi anda, siis wõib see küll põhjendatud olla selles mõttes, et walitsus peab awaldama oma seisukoha üldistes joontes, see on kuidas tema tahab wolitusi tarwitada. Et aga üksikasjalikult juba nüüd kindlasti ära määrata, missugustele isikutele ja asutustele wõib walitsus wõimu edasi anda, siis ei ole see mitte otstarbekohane. Sarnane seisukord tõendaks umbes seda: walitsusele öeldakse, tee seda ja seda, et need ja need ülesanded ruttu täidetud oleksid nii, nagu meie juba seadusandlikul teel ette oleme kirjutanud. Siin wõime meie öelda, et walitsus niisuguste ülesannetega mitte toime ei saa, ja küsi-

mus võib tõusta, kas siis walitsusele üldse mingisuguseid iseäralikke wolitusi tarwis on. Anname üldine määrus seadusandlikul teel, et midagi peab sündima ja siis sünnib see. Riigiwõimu aparaat ei ole aga nende ülesannete täitmisel mitte nii painduw, et tema olukorrale wastaks; selles mõttes ei saa meie mitte sellega leppida, et meie tohiksime wõimu edasi anda ainult ministritele ja nende abidele. Tuleb tähendada, et walitsus tahab wõimu edasi anda piiratud määral, näiteks maakonnawalitsuse esimeestele, kes kohapeal töötawad ja wõiwad otsekohe ka kohapeal välja selgitada kohalikud olud. Kui kohaliku wõimu esitajad ministriile midagi ette panewad, siis ei saaks minister ikkagi muud teha, kui seda kinnitada. Sarnane seisukord paneks wastutuse ministri peale, kuna kohalikud esitajad wõiwad asju ette panna palju kergema südamega. Kui aga kohalikule esitajale õigus anda karistada ja peale selle karistatawale anda weel edasikaebamise õigus ministriile, siis võib minister igal ajal sellelt esitajalt selgust nõuda, mispärast on ta nii ja nii teinud; sellepärast on see esitaja sunnitud igal juhtumisel asja tõsiselt järele kaaluma. Sarnase korra juures saame meie seadusterikkumisi paremini kontroleerida. Et seadusterikkumise huwi sagedasti nii suur on, et väikeste trahwidega ei saa mitte seaduserikkujaid sõnakuulmisele sundida, siis peab ka suuremad trahwid määrama. Kõrged trahwid on aga harilikult ähwardaw wõimalus, millega inimesed peawad rehkendama. (J. Kartau, sd.: Trahwidewastu meie ei ole.) Meie ei ole ka selle poolt, et liig suurt wõimu kohapeal kätte anda, waid meie tahame seda piirata. Selle peale ei ole meie mitte mõelnud, et meie anname juhuslikkudele isikutele erakorralised wolitused. Siin räägiti warustuswolinikkudest. Neile wolinikkudele kaasaantud juhatuskirjas ja wolituses on öeldud, et nad töötawad kohalikkude wõimudega käsikäes, nad panewad ainult ministriile materjaalid karistamiseks ette ja neil ei ole mingisugust õigust ise karistada. Et meie siin wõimu juhuslikkudele isikutele, kes sõjawäest tulewad, oleksime edasi andnud, see ei ole mitte õige. Meie tahame wõimu edasi anda esimeses rinnas kohalikkudele omawalitsuse juhtidele ja tegelastele, wõi jälle mõnele teisele kohalikule esitajale, näiteks kaitseliidu- wõi politseiülemale, kes täiesti üldises lugupidamises

seisab. Meie arwame, et sel teel wiime meie wõimu inimestele lähemale. Võib olla, et mõni maakonnawalitsuse esitaja ei taha seda wõimu mitte käsitada. Siis anname meie selle wõimu mõnele teisele. Meie üldine põhimõttelik seisukoht on järgmine: omawalitsuse asutused ja tegelased seisawad üleriiklikkude ülesannete teenistuses, kuid ühtlasi ka omawalitsuse teenistuses. Omawalitsuse asutused, kui üleriiklikud organisatsioonid, wõiwad wolitusi saada keskwalitsuselt ja peawad selle korraldusi täitma; kuid meie ei wõi kõikidele seda wõimu peale suruda, waid peame teatawas mõttes nagu kokku leppima. Teiseks põhimõtteks on see, et walitsus ei anna wõimu mitte täielikult edasi, waid kitsendatud kujul. Need kaks ettetoodud põhimõtet peaksid küllaldatakse garantiiks olema selles, et walitsus katsub kõrwaldada iga omawolitarwitamist nende wolituste juures.

L. Olesk (töer.): Lugupeetud rahwaesitajad! Ajatingimised määravad ära need wolitused, mis riigiwalitsusel peawad olema wõimu teostamiseks. Seda on mitmel korral toonitatud. Meie riik ei ela mitte harilikudes tingimistes, waid meil on erakorraline aeg, sellepärast peawad walitsusel ka erakorralised õigused olema. On ju teada, et terve Euroopa ja võib olla isegi terve ilm elab erakorralistes oludes. Wene seadus tundis ka erakorralikke seadusi. (J. Temant, maal.: Wene walitsuse elaski ka ajutiste seadustega.) Kahjuks küll, ja võib olla on hirm erakorraliste õiguste ja wolituste eest suurem kui olema peaks, siis peame meie sellest aru saama, et kui harukordsed juhtumised, kui nendest teisiti üle ei saa, siis on loomulik, et riigiwõimude esitajatele harukordsed wolitused antakse. Ja ma pean ütleva, et teisiti ei ole edasi saanud siamaani ükski walitsus. Ajutine walitsus on ka pidanud harukordseid wolitusi tarwitama, ilma et ta omale sellekohased wolitused kätte oleks andnud. Sel ajal töötati üldse puuduliku aparaadi juures, millest pidi üle saama ja tihti puudus nendel tingimistel sellekohane juriidiline alus. Sedawiisi edasi minna ei wõi. Meie peame oma riigiwõimu tegewuse wormilikule juriidilisele alusele seadma. See on iseenesest üks katse ajutiseks anda tarwilikku juriidilist alust neile kohustustele, mis Wabariigi Walitsus kanda wõtab. Ma ei räägi mitte ükski toidu- ja tar-

beainetest, millest viimasel ajal nii palju räägitakse, vaid terwes riigi majanduslikus poliitikas peavad kindlad põhisedused maksma pandama. Praegu peab Wabariigi Walitsusele need võimalused kätte andma, et ta võiks seadusandlikul alusel otsustada, sest aeg läheb ruttu edasi. Sellepärast ei leia ma mitte midagi iseäralikku, kui meie veel sellel aastal Wabariigi Walitsusele haruldaselt laiad wolitused kätte anname. Teine küsimus on nüüd, kuidas Wabariigi Walitsus seda teostab. Wabariigi Walitsuse wõim on rahwa käest saadud ja on teatawas ühenduses rahwa enesega. Walitsuse wõim peab riigi konstruktsiooni juures toetama selle wõimu peale, mis kohtade peal omawalitsustel on. Keskwalitsus on iseloomu poolest teatawas mõttes ka omawalitsus. Ta ei ole mitte oma wõimu jumalaarmust saanud, vaid rahwa käest. Ta on seda saanud laiemal määral kui omawalitsused kohtade peale. Kuid teisipidi peab Wabariigi Walitsus seda oma wõimu üldistes huwides kohtade peal tunnistama ja maksa panema ja loomulik on, et ta seda teisel teel ei tee, kui omawalitsuse asutuste kaudu. Ja kui nüüd Wabariigi Walitsuse ringkondades wõi üldse kuuldawale on tulnud, et omawalitsuse orgaanid mitte oma seisukoha kõrgusel ei ole ja riiklikkudest huwidest õieti aru saanud ei ole, siis on selleks ehk suurelt osalt süüdi see, et meil omawalitsuse orgaanidel mitte kindlat alust nende tegewuses ei ole. Neis asjus on nõudmisi ette pandud, milles on sunnitud oldud tunnistama, et nõudmised ripuwad õhus ja keskwalitsus ei anna seda õigust kohapeal sundida ühte wõi teist määrust maksa panna wõi läbi wiia. See on minu arwamine, et kui meie Wabariigi Walitsusele võimaluse anname sunduslikke määrusi wälja anda ja ta annab neid korraldusi nii palju kui riigi seisukohalt tarwis, kuna ta ise seda omawalitsuse orgaanide kaudu teostama peab. Selleks peawad tal teatawad wolitused olema. Teiselt poolt peab Wabariigi Walitsusel õigus olema tarwilikul korral walitsuse orgaanide peale mõjuda, et nad need kohustused läbi wiiwad, mis keskwalitsus nendele peale paneb. Kui see eelnõu neid nõudmisi otsekohe läbi ei wii, siis ei takistaks see selle eelnõu teisele lugemisele üle minna. Teisel lugemisel paneksin ma üksikasjalised parandused ette, wälja minnes sellest seisukohast, et ei tohi üksikud isiklikud agendid olla, kes koh-

tade peal Wabariigi Walitsuse wõimu teostawad, vaid riigiwõim pannakse maksa kohtade peal omawalitsuse orgaanide kaudu.

J. Uluots (maal.): Mina pean tunnistama, et seda seaduseelnõu läbi lugedes ma tõsiselt üllatatud olin. Minule paistis, et siin pannakse teataw silt peale kõigele sellele, mis senni olnud on. Mina arwan, et meie walitsusele nii suurt wõimu kätte anda ei wõi. Riigiwalitsusele antakse wõim kas sellepärast, et ta kodanikkude õigusi purustaks? See olgu normeeritud, ära määratud, üles tähendatud, missugusel juhtumisel walitsus wõib tarwitada oma wõimu ja millal mitte. Praeguses asjas selles wahet ei näe. Walitsuse kätte antakse terve wõimu pool ja mingit kallast ei ole, ja ma leian, et sarnasel korral riigikodanikkude õigused ei ole mitte natukenegi kindlustatud. Surwet walitsuse peale ei saa awaldada, ja waene riigikodanik ei saa midagi teha. Isegi need seadused, mis tema õigustuseks on antud, saawad walitsuse määruste läbi wähen datud, kui sarnane äranägemise wõim juba on antud. Mina arwan, et walitsusele põhimõttelikult niisugust wõimu anda ei wõi. See oleks täiesti normeerimata wõim. Edasi need määrused, mida walitsus wälja annab ja mida kodanik peab täitma, nende täitmise üle walwab walitsus ise. Ja siin awaneb jällegi wõimalus, kus walitsus wõib oma wõimu läbi paista lasta seaduslikul teel. Administratiiwsel teel tohitakse karistada ja wõidakse inimesele wäga raskeid trahwisid peale panna, kodanik omale kaitset ei leia. Ma wõin enesele ette kujutada kõigeparemat administratiiwset mehhanismi, mida meil praegu kahjuks ei ole, ja sealgi tehakse administratiiwse otsuse juures mitu korda rohkem eksisamme. Aga nüüd tahetakse halwa administratiiwmasina juures karistusi lasta langeda inimeste peale. Ma arwan, et see meie riigi seisukohalt mitte omane ei ole ega ka kasulik ja see tingimata loob niisugusele loole niisuguse mulje meie rahwa seas riigiametnikkudest ja riigiwõimudest, mis õige mõistega koos ei käi. Kolmandaks tahetakse kõike sel teel kõrwaldada, ka kohtuwõimu; pärast näeme meie, missuguste objektide peale riigiwõim oma äranägemise järele wõimu wõib laotada ja kõigel sel alusel häwitada. Liialdatakse korra, ja mina

arwan, et see meie rahwa õigustunde peale halvasti mõjub. Kuidas waatab kohtuminister oma kohtu peale, kui me niisuguse wõimu anname administratsiooni kätte. Seda on aga weel wälhe. Sõnu on juba palju tehtud sellest, kelle kätte selle karistuse wõimu teostamine anda, kas keskwalitsuse wõi omawalitsuse kätte, wõi isikute kätte, kes keskwalitsuse poolt on selleks määratud. See ei ole nõnda tähtis, kes neid karistusi määrab, waid see on tähtis, et siin kodanikkudele mingisugune garantii luuakse, mida aga siin ei ole. Wõimuteostajate hulk ja selle hulga kaswamine toob kaasa kodaniku arusaamises mingisuguseid segadusi, tarwis on abi otsida, need on igatahes rasked asjad, mida õigustunde seisukohalt heaks ei wõi kiita. Niihästi oma määruste wäljaandmisega kui ka karistuse pealepanemisega loob walitsus omale absoluutse grupi seisukoha. Siin õieti minnakse ülewalt alla ja mitte alt ülesse, see ei ole igatahes kooskõlas. Antakse see wõimu teostamine kohaliku omawalitsuse esitajate kätte — aga juhin teie tähelepanu § 3. peale, seal on öeldud, et ka kohalikud omawalitsused koha pealt tagandatakse. Teie näete siin karistust omawalitsuse tegelaste kohta. Ülewalt wõim arwab, et alt wõim, mis rahwa seast, ei ole küllalt sarnane, et täita otsekohe neid tahtmisi, mis keskwalitsuse poolt wälja lähewad. Teie näete, et kohaliku omawalitsuse põhimõttest ei ole midagi järele jäänud, endistel aegadel on meil suured waidlused ja suured ärritused olnud ja sellepärast sai see instituut kaotatud, aga selle instituudi juures oli siiski, nagu mäletan, kohtulik garantii olemas, seal pidi asi igatahes kohtu kätte minema; nüüd wõib teda aga otsekohe kõrwaldada, ilma kohtulikule wastutusele wõtmata, nagu tekstis on öeldud. Teie näete siis, et meie oleme jõudnud riigiwõimu koondamise sihis kõrguse tipuni. Siin ei ole seadusest, seaduse mõistest midagi jäänud, walitsus on tähendanud, kuidas ta peab talitama, wastu ei wõi keegi hakata, sellepärast et temale on nii eraldamata wõim kätte antud, kui seda iganes wõib ette kujutada. Kelle peale siis hakkab see rahe sadama määruste näol ja kes õieti peab kannatama selle all? Iseenesest mõista, et riigikodanik. Seda wõib ka seaduse tekstist lugeda, wõib isegi ära näidata. § 1. punkt a all on tähendatud, et määrused ja muidugi sellega ka kaasas karistused sundusliku

wõõrandamise asjus Wabariigi Walitsus on õigustatud wälja andma. Kuid see on alles algus sellest, mis saab tulema. Edasi näete sama toidu- ja tarbeainete müügi- ja ostuhindade, kokkuwõtmise ja jaotamise jne. sundusliku wõõrandamise asjus. Teie näete, et siin on asi nii laialdaselt ette nähtud, kõike wõib „tarbeainete“ alla wiia, terwe majanduslik elu, nii palju kui ta puutub, nõnda öelda, kaubanduslikku tsirkulatsiooni; kodanikul ei ole siin midagi määrata, walitsuse kõrgem wõim kui targem teeb, määrab. Edasi tuleb teine punkt, mis täna juba arutamisel on olnud kütteainete ja kõigi teiste wastawate ainete wedamise sunduslikkuse ja muretsemise jne. asjus. Ma arwan, et sellega, et eelmine seaduseelnõu wastu on wõetud, ka see on otsustatud, kuid isiklikult pean mina ütleva, et see häwitaks meie rahwa, kodaniku ära, see kaswatab orjawaimu õige suurel määdul. (W a h e l h ü ü e: R i i g i m o o n a k a d !) Ma arwan, et siin ei ole enam tegemist moonakaga, waid lihtsalt orjaga. Kellel on see hirmus, kellel on sellest rõõm? Ma pean konstateerima iseenesest mõista, et kus riigi sisemises elus majanduslik poliitika täiesti alla on surutud, siis jääb üle seda ka wälja- ja sisseweo juures korraldada. § 1. 3. punktis on öeldud, et see seepidist antakse täielikult walitsuse hooleks, kodanikud, nii palju kui neid majandusalal on, antakse walitsuse wõimu kätte. Ma katsun siin kirjeldada ja selgeks teha seda wõimu piiramatus, mis walitsusele antakse. Mis jaoks, mis tarwis, mis otstarbel? on küsimus. Kas wabariik tõesti arwab warustada wõiwat, mida ta täita tahab? Selle küsimuse peale wastamiseks on juba peaminister ja teised sõna wõtnud toonitades, et on erakorralised ajad ja nendele wastawalt peab ka walitsusele wastaw wõim antama. Nüüd tahan mina küsida, milles see erakorralikkus siis seisab? (M. K u r s - O l e s k, sd.: H ä r r a p r o f e s s o r p e a b s e d a p a r e m i n i t e a d m a.) Senni oli sõda see erakorraline aeg, aga nüüd oleme meie ometi rahu teinud ja ometi algab rahutegemisega see erakorraline aeg, tähendab siis, et rahu-aeg on ka erakorraline. Minu arwates on niikaugele teie mõtted segi. Nõnda siis on see asjalugu, et sõjaaeg on lõppenud ja rahuaeg nähtawasti alganud, sellest järgneb, et ei peaks olema erakorralisi aegu. Ma kuuisin kedagi rääkiwat, et mina peaksin paremini teadma, kas on

erakorriline aeg? Mina mõtlen, et meil on tõesti erakorriline aeg, kuid mitte selles mõttes, mida harilikult mõeldakse ja kunagi ei seletata. Minu arvates ei ole see aeg mitte täna alanud, vaid see on aasta või vähemalt pool aastat tagasi alanud. Asjalugu on niisugune, et majanduspoliitika üldistes joontes sihime meie kõiges sotsialiseerimise poole. (W a h e l h ü ü e: S e e o n k a õ i g e t e e, p e a b h e a m e e l o l e m a.) Võib olla, et kõik ei mõtle ega arwa seda, kuid läheb kõik, nii öelda, riigistamise peale välja. Kui sellest seisukohast waadata ja riigistamise seisukohast mõista, siis on täiesti erakorriline aeg; seda praksist ei ole meie kaua enam teinud ja vähemalt kui teda keskajal tehti, nõnda et riigistamise mõttes on see erakorriline aeg ja sellest õieti awaneb ka see, mida meie praegu kawatseme wastu võtta ja mida meie senni oleme teinud. Et mitte tühisõnaline olla, katsun ma oma väidet põhjendada. Teie wist väga hästi näätate kõik, et maaseaduse arutamise puhul seletasin mina, et maaseadusega astutakse suur riigistamise samm. Ühes sellega järgnewad teatawad sunduslikud tendentsid, mis lõppude-lõpuks feodalismini wõiwad kujuneda. Ma rääkisin sellel puhul weel mõisawalitsejatest, et need, samuti ka teised mõisnikud, oma järeltulewa sugu eest hoolt kandma ja muretsema hakkawad. Ma ei oleks wõinud seda mõelda, et see nii ruttu täide läheb. See on sündinud rutem, kui teie oleksite wõinud seda arwata. Mul on terwe rida otsuseid, mis on kontrollnõukogu poolt awaldatud, mitte „Kajas“ ega teistes kodanlistes lehtedes, kes praeguse põllumajanduse poole hoiawad, (M. K u r s - O l e s k, sd.: S e e o n w ä g a w a r a) on ka uuemaid ja wanemaid teateid, kuid on täiesti tarwilik neid tähele panna. Ma wõin neid ette lugeda, aga ma usun, et teie seda ilma lugemata ka teate. On 30—40, wõib olla rohkem mõisawalitsejaid wastutusele wõetud, teine niisama suur osa wististi wastutusele wõtmata ja kolmas osa on niisugune, et teda üldse wastutusele wõtta ei saa. (M. M a r t n a, sd. h ü ü a b m i d a g i w a h e l e.) Siis mõisadepidamise suhtes awaldatakse meil täiesti regresiiwuse tundemärke. Riigiametnikkudel on kohus riigiwaranduse üle walwata, walitsuse agentidele antakse wõimalus majapidamisi piirata, parandada ja juhtida, kuid seda aga kõike on weel vähe. Selle

tegutsemise tõttu põllutöö alal ei too ülewõetud riigimõisad midagi sisse. Ma ei taha siin praegu mõne põllutööministeeriumi esitajaga polemiseerida, aga ma loen weel ühe teate ette, mis „Waba Maas“ läinud aastal ilmunud oli nr. 267 ja ilmus pealkirja all: „Mis wilja käesolew põllumajandus kannab“, kus räägitakse ülewõetud Tapa-Imastu mõisast, kus pooled maad rahwa kätte jagati ja mida rahwas suure hoolega ja huwiga harima hakkas. Seal näete teie rahwa meeleolu. (W a h e l h ü ü e: J a h! J a h!) Seda parem, et teie sellega nõus olete. Aga lubage, et ma ka seda täielikult näitan. „Aga kui muutlikud on praegused ajad. Kes praegu Imastu mõisa näeb, näeb kokkupandud wilja lume käes ja linnud peawad pidu jne.“ Siis räägitakse edasi, kuidas wõimatu oli wilja koristada. Minule on räägitud teisi juhtumisi Wiljandi pool, mis sedasama tõendawad, mis esimenegi. Üks asi on selge, et mõisamaapidamine riigi ettewõttel ei ole sissetulekuid andnud, selle asemel on küllalt riik alanud teisest otsast, mida ta ka pidi tegema, wäikepõllumeeste käest pidi kõik see wili, mida suurpõllupidamine ei andnud, välja tulema. Sellepärast anti määrus wilja normeerimise asjus. Teie olete seda wist ka ise lugenud, ja kui teie wähegi rahwa hulgas liigute, siis saate aru, mis sugust pahameelt see seal sünnitab. Seal walitsus jällegi reguleeris seda kokkuwõtmist ja mahaarwamist, nõnda öelda müügi ja ostuhindade asjus, wõõrandamise asjus jne. Teie näete, praksis on olemas, kuid missuguseid tagajärgi see praksis on kandnud? Teie näete, et see meie rahwa psühholoogiale wõõras on. Teie näete, et meie ülewalt alla kipume tegutsema riigistamise protsessi juures, kuna aga sotsialiseerimise asjus ümberpööratud peaks olema.

Edasi teame meie, et on teistel aladel katseid tehtud riigistamise mõttes. Mina tuletaksin ainult meelde kõigile tuttawat tõsiasja, nagu trükikodade ülewõtmine oli. Räägiti, et ettewõte kasu toob, kuid nii palju kui ma tean, kawatseb walitsus seda jällegi omanikkudele tagasi anda. Teie näete, et sellel alal mingisugune arusamata kristalliseerimine sünnib. (H ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t: S e d a o n j u m a a l i i d u p a l w e p e a l e t e h t u d! S e e s ü n n i b j u t e i e s o o w i l!) Kui teie just soowite, siis minu soow on, et nad walitsuse kätte jääksid.

Edasi. Alles enne jõulut teatati, et wa-

litsus wõttis oma kätte wõimu seaduste andmise mõttes ja üks esimestest, ei mitte esimestest, waid sellesarnastest seadustest oli „määrus hangeldamise ja liiaku vastu“. Sellel asjaolul on teataw mõju. Nõndasama kui maaseaduses oli ka siin tarwis seadus wälja anda, et kuritarwituste vastu abinõusid tarwitusele wõtta. Missugune seadus aga anti wälja? Mul ei ole praegu eksemplaari käepärast, kuid tean, et seal on öeldud, et liigkasu, üleliigset kasu wõtta ei wõi. See üleliigse hinna wõtmise käib just toidu- ja tarbeainete kohta. Kuid selle kohta on meil jällegi praksis olemas. On wististi wäga palju protokolle tehtud, wististe hakkawad asutused töösse trahwi määramiseks, mis otsustawad selle üle, kas inimene kolm aastat oma elust wangitornis peab istuma, wõi teatawa summa raha maksuma. Mitte kohus ei otsusta seda, waid mingisugune komisjon, wõi kuidas seda nimetatakse, kuid igatahes on ta iseloomu poolest sellele wäga sarnane — wabandage sõna pärast, — kuid kõige rohkem sarnane nõndanimetatud tribunaalile. Selle tribunaali kätte lähewad niisugused protokollid. Seal määratakse wististi trahwe, aga üks asi on minu arwates selge, et see rahwa huwile ei wasta. Ma käisin maal ja puutusin mitme kaupmehega kokku ja nad ütlesid, et nad kauplused kinni panewad, sest mingisugust mõtet ei ole edasi kaubelda. (M. Kurs-Olesk, sd.: Mida nad kardawad?) Need on kaupmehed, kes oma eluaja on teeninud ja oma lapsi kaswatanud, üldse ausasti on elanud, nüüd aga ei saa aus kaupmees oma tööd teha, iga ostja wõib teda kohtu — tribunaali kätte anda ja tema kohta wõidakse otsus teha, ilma et ta midagi oma heaks saaks öelda. Mis aga puutub hangeldajatesse, siis lähewad need kui kalad wees puutumata ikkagi läbi, igasuguste altkäemaksu läbi ja muude abinõude läbi, mida mina hästi ei tea. Nemad töötawad ikkagi endist wiisi edasi. Kui teie arwate, et asi ei ole hea, siis mispärast asja mitte kohtu kätte anda. Mispärast tahate wõimu anda sarnaste isikute kätte, kes asja sugugi ei tunne, niisuguste ametnikkude kätte, kellel mingisugust ettewalmistust ei ole. Ükski ei ole sündinud meistriks, ta peab ikkagi enne õppima ja karistuse määramiseks ma usun geeniusi ei ole, kes seda õieti tahaksid toimetada. Mina tõin kaaks suuremat ala ette, kus praeguse ajani on teatawas mõttes praktiseeritud. Teie

teate, et ka meie metsatööstus kõike seda läbi on teinud, aga lõppude-lõpuks kriisi on sattunud. Jällegi oli see keskküttekomitee, kes plaanisid pidi tegema ja mis ta on teinud on see, et mitte midagi ei ole tehtud ja nüüd meie peame sunnitöö maksuma panema. Ma arwan, kui meie neid määrusi hakkame vastu wõtma ja täitma, siis meie mitte ainult selles asjas, waid igas asjas, igalpool, satume niisugusse seisukorda, mis meie seisukohta ikka weel rohkem iseäralikuks teeb ja selle tõttu walitsus weel suuremat wõimu wajab. See on pettepill, see on pealiskaudselt waadatud — tõsiselt on aga asjaolu iseäraldus see, et walitsewad kihid on omandanud wõõra psühholoogia, mis meie rahwale ei wasta, ja seda õieti toonitas ka see asjaolu, et rahwas ikkagi teisiti teeb kui teda käsitakse, ta ei toimetaks kuidas seda heaks arwatakse, ja minu seisukohast on see täitsa õige. Igakord seal ei pruugi nüüd olla kogu rahwa ilmawaadet. Kui seda walitsus heaks on arwanud omaks wõtta, ja nüüd sarnasest psühholoogilisest wastolust tekib iseenesest, et see, kelle käes wõim on, seda ka tarwitada katsub ja sellest siis tulewad need skorpioonid, need määrused, mis minu arwates skorpioonid on ja ma olen kindlas arwamises, et see ei aita, kui neid tarwitusele wõtame. Meie peame rohkem individuaalse, kodanlise ilmawaate poole hakkama hoidma. Meie suures enamuses on rahwas individualistliku ilmawaate poolehoidja, mitte sotsialistliku ilmawaate poolehoidja. Mina arwan, et nimetatud ajaloolistel põhjustel on täiesti arusaadaw, et nüüd on nii, et teie üksikutes joontes sotsialiseerimise protsessi katsute läbi wiia. Walitsus on sellest waimustatud ja warustatud sellekohase wõimuga, aga see ei ole tagajärge kandnud ja et nüüd tarwis on niisugust absoluutwõimu anda, mis igas asjas wõib ennast wahele segada. Ma saan sellest aru, aga minu arwates on see wiimsepäewa tundemärk. (Üldine n.a.e.r.) Mina olen näinud ühte wiimsepäewakohtu pilti. Ma teen oma mõtte selgeks ja arwan, et see teile kasulik on. Pildil tulid pilwete seest punased mehed wälja orad käes, mille otsast pikne saadab oma nooli igalepoole taewalaotusesse. Waesed inimesed paluwad õlgede peal maas ja tunnewad suurt hirmu. See on niisugune õietitabatud kujutus ja ma olen sunnitud põlwitama hirmu pärast wõimu ees üldse, nii palju kui ta majanduslikult tegew on. Ma ei saa teisiti.

Nõnda siis arwan mina, et meie sotsialiseerimine selles mõttes on wiimsepäewa märk, sellest seisukorrast ma saan aru, põhimõttelikust seisukorrast ei saa ma mitte aru. Peaminister seletas, põhimõttelikust seisukohast ei ole tarwis seda arutamisele wõtta, sest on erakorralised ajad, aga minu arwamise järele ei saa ikka kõrwaldada põhimõtet. Kui ütlete, et peab riigi kätte wõtma, siis minu arwates ei saa seda teisiti teha, kui põhimõtte seisukohalt waadates. Kuid uurige seda majasteeti, uurige rahwast ja tema õiguslikku hingeelu. Erakorraline aeg oleneb sellest, et teie erakorraliselt meie maa ja rahwa seisukohalt katsute seda läbi wiia. Teie katsute seda läbi wiia täiesti selle seaduse wastu.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees
A. Rei.)

H. Nurk (sd.): Wäga ilus ja armas on poliitikat teha igalpool, kui maal ümber sõidetakse. Waatame aga nüüd järele, mis tagajärjed on sellel poliitika tegemisel wiimasel ajal majanduslikul alal. Tagajärjed on niisugused, et nüüd sarnast seadust tahetakse wälja anda, mis walitsusele annaks suure woli. Seda seadust tahetakse nüüd maaelanikkude jaoks wälja anda, see tähendab neile, kes wilja kaswatawad ja seda wilja peawad andma nendele, kes seda ise ei kaswata. Ei ole ju kellegi saladus, et kui Asutawa Kogu liikmed maal ringi sõidawad, kõnelewad, et uus walitsus tuleb. Aga mis mõtlewad need wiljakaswatajad selle uue walitsuse all? Nad ei mõtle seda, et mõni üksik minister walitsusest wälja astub. Maal mõeldakse walitsuse all terwet Asutawat Kogu. Kui teie maal kuskil lihtsate inimestega räägite, siis teie kuulete, et walitsuse all mõeldakse ikka Asutawat Kogu ja kui räägitakse, et uus walitsus tuleb, siis saadakse sellest nii aru, et Asutaw Kogu laiali aetakse. Tagajärg on see, et inimesed, kes juba 5. walitsust maal läbi elawad, wäga palju wintsutusi üle elanud on. Uus walitsus tahab uusi maksusid ja kohustusid saada ja ei tunnistata neid maksusid, mis on antud endisele walitsusele. See teeb maksjate seisukorra õige raskeks. Ma tuletan juhtumist meelde, et Asutawa Kogu poolt alles detsembrikuul wastu wõeti seadus, et need maksud, mis enamlaste ajal ära makseti, tunnistatakse õiendatuiks. Kuna Asutaw Kogu juba aprillist saadik koos on. Inimesi wintsutati ühtelugu maksude sissenõudmisega kunni

nimetatud seaduse wäljaandmiseni. Asi on ikka nii, et kui uus walitsus tuleb, siis endise walitsuse waenlased on uue walitsuse kõige paremad pailapsed, ja ümberpöörduvad. Ma toon weel ühe näite: hiljuti peeti maal kõnet. Mina küsisin, millest räägiti, ja minule wastati: „Uus walitsus tuleb, ülemjuhataja on teada andnud, et 8. polk on walitsuse wastane ja mässuline ja sellepärast on selle polgu mehed teistesse polkudesse paigutatud.“ See on tõesti halb asi ja tagajärg on see, et wiljakaswatajad wilja ei anna. Kui rahwaerakond weel walitsuses ei olnud, siis rääkisid tema kõnemehed ja häälekandjad ajalehed igalpool uuest walitsusest, mis peab tulema jne. Siis arwati maal lihtsalt seda, et terwe Asutaw Kogu peksetakse laiali. Imelik on ka see kui räägitakse otsekohe orientatsioonist, meie teame, mis see on, kuid maamees, kellele seda räägitakse, arwab hirmuga, et nüüd tuleb uus walitsus — orientatsiooni walitsus. On olnud wäga mitmesuguseid walitsusi, näiteks okupatsiooni walitsus, millest meie teame, missugune see olnud, kuid ei tea, missugune see orientatsiooni walitsus saab olema. (N a e r.) Sellepärast ootab ta hirmuga, millal see walitsus mööda läheb ja tema peidab oma wiljanatukese weel rohkem ära. Kõiki seda arwesse wõttes tuleb maal ettewaatlikumalt ette astuda kõnedes, ja tuleksid sarnased emissarid wälja saata, kes selgitaksid õiget seisukorda, ja see aitaks palju kaasa, et wili kokku toodaks. Meil ei ole wiljast nii suurt puudust, nagu ette kujutatakse selle kriitilise aja järele, kuid teda ei tooda kokku. Seadusandlikus komisjonis tähendas peaminister, et kõige wähem tuuakse Pärnu maakonnas wilja kokku. Ma toon otsekohe põhjenduse ette, miks see nii on. Pärnu maakonnawalitsus seisab maaliitlaste käes. (P a r e m a l t p o o l t : S e a l s e e k u r j a j u u r o n g i.) Ja nende instruksioonide järele, mis ilmuvad maaliidu häälekandjas „Kajas“. (J. T e m a n t, m a a l. : P a n g e k i n n i!) on see ka toimetanud. Minu asi ei ole kinni panna, ma näitan ainult seda, miks wilja kokku ei tooda. Teiseks, kui oli kewadel wilja wabamüük keelatud, siis õhutati igalpool seda mõtet, et lubada wabamüük, siis tuleb wilja nii palju kokku, et ei tea kuhu mahutada, tuleb nii palju, et isegi õnnetus wõib juhtuda. Kuid siis, kui oodatakse juhtumist, et puuduse ajal tuleks õnnistus, wõib õnnetus tulla, ja ma toon näite ette, nimelt

Pärnu „Waldhofi“ soolalademete kohta. Seal oli 200.000 puuda soola tagawaraks, kuna inimestel oli soola puudus. Sõjawäewõimude korraldusel hakati soola jökke wedama, aga et jõewett mitte soolaseks teha, siis tehti korraldus, et hakati inimestele maksuta wälja jagama ja õnnetus oli see, et kogus palju soolatahtjaid kokku, soolalademed kukkusid kaela ja mõni sai surmaga.

Juhataja A. Rei: Ma paluksin rohkem päewakorra juurde jääda, sest mina ei saa küll aru, mis ühendus oleks sellel wahejuhtumisel käesolewa ainega.

H. Nurk (sd.): Ma tõin selle soolalademe loo selleks ette neile, kes arwasi seda, et wabaostul wilja väga palju kokku tuleb. Wilja wabamüügi luba oli tõesti eksisamm, mis sel ajal tehti. (J. Temant, maal.: Kas teie sealt poolt luba saite? M. Martna, sd.: Temant andis luba.) Ja nüüd waatame, kuidas wilja wälja antakse. Ma mõtlen eestkätt seda, et maal, kus wilja kaswatatakse, inimesed peaksid rohkem leiba saama, kuid wõtame määruse, mis „Riigi Teatajas“ nr. 106/107 läinud aastal ilmus, seal lausub § 6., et inimese kohta määratakse 12 naela terawilja kuus, millest 6 naela rukkid, 6 naela otre wõi kaeru wõib olla. Igaüks, kes maatööd tunneb, ja kes maal tööd on teinud ja mitte ainult jalutanud, see wõib arwata, et maal niisuguse normiga läbi ei saa. Harilikult on ju nii, et kaertest läheb pool jahwatades kaduma kliidena, nii tuleb kokku 9 naela jahu, mida kuus inimesele wälja antakse. Mis teie mõtlete, kas saab maainimene sellega läbi? (K. Päts, maal.: Ta wõib ka kliisid süüa. — Wahelhüüe: Kes sarnase määruse on wälja andnud?) Waadake, mina ei ole seda alla kirjutanud, waid sellele on peaminister Tõnisson ja toitlusminister Kriisa alla kirjutanud, mina näitan ainult seda, mis fakt on. Kujutage ette, kas teie saate 9 naela leiwaga kuus läbi, kui teie tööd teete. Ma ütlen, jalutada wõib küll, wõi sängis olla, mitte aga tööd teha, sest maainimene, kui ta tööd teeb, tarwitab ikka oma 2 naela leiba päewas ära — see on harilik tarwitamine. Nõnda ei wõiks määrusi wälja anda. Asutaw Kogu annab wolitusi walitsusele määruste wäljaandmiseks — siis peaks Wabariigi Walitsus sarnaseid määrusi wälja andma, mis wastaksid meie oludele, aga mitte niisuguseid, mis köl-

baksid ehk wast wäljamaa kohta, kus leiba nii palju ei tarwitata, leiwa peale nii suurt rõhku ei panda. Linnas näiteks annab toitluswalitsus $\frac{1}{2}$ naela leiba päewas inimese peale, peale selle neile, kes kehalist tööd teewad, lisanormi, nii kuidas wõimalik on anda. Peale selle hoolitseb veel iga ministeerium selle eest, et tema teenijad headel tingimistel mitmesuguseid toidu- ja tarbeaineid saawad, aga maatöölise jaoks ei ole senni mitte midagi muretsetud. Kewadel, kui suhkru tellimine oli, andsid mitmed maal oma wiimased kopikad ära suhkru tellimiseks, kuid pole seda senni saanud ja linnaelanikkudele anti. (J. Raamot, maal.: Said ju 3 marka nael.) Nõnda, et kui tahetakse määrusi wälja anda, siis antagu nad nii wälja, et nad ikka kodumaa kohased oleksid, ja mitte otstarbekohatud. (K. Päts, maal.: Itaalia normid.) Olgu nad Itaalia normid, wõi mis tahes, aga mina puudutasin siin küsimusi, mida siin mitte ümber lükata ei saa.

J. Piiskar (sr.): Kõneallosewa määrusega tahab Wabariigi Walitsus saada suuremaid wolitusi, et siis teatawates küsimustes, mis siin § 1. ette on nähtud, kindlamat kätt tarwitada. Siin on etteheiteid tehtud, et walitsus tahab sellega sotsialiseerida, — meie arwates ei ole walitsus ilmiski küllalt kindlat kätt tarwitanud seal, kus oleks tarwis olnud, just riiklikult. Ei ole ka küllalt järjekindlalt läbi wiidud riiklikke korraldusi. Meie oleme küllalt näinud sunduslikke määrusi, oleme küllalt näinud karne määrusi ja mitmesuguste asutuste poolt wäljaantud määrusi, kuid ei ole siiski näinud, et neid määrusi oleks järjekindlalt täidetud, et nende oleks antud niisugune sisu tegelekult, et neid tõesti tuleb wõtta määrusena, millest mööda ei saa, tuleb täita, ei ole näinud selle kindla käe liigutust. Ma ei hakka kauemini selle juures peatama. Ma tahaksin ainult tähendada selle peale, et siiski teatawatel kordadel on meie walitsusel olnud kindel käsi ja just nendes küsimustes, kus teda mitte tarwitada ei oleks tulnud, kus põhjust ei olnud oma kindlat kätt awaldada ja sellel mõdul maksma panna. Nüüd tänasest walitsuse esitaja herra peaministri seletusest ei ole minule mitte selgeks saanud, millest õieti on tingitud praegune erakorraliste wolituste nõudmine. Ei ole mitte selgelt ära näidatud seda paratamatust, mis peab sundinud olema neid määrusi ette tooma.

On küllalt räägitud sellest, kuidas tahtakse asju ajada, wolitusi edasi anda jne. Kas kawatsetakse seda aga läbi wiia tegelikult? Ei ole kordagi näidatud seda praeguste olukordade juures ja wõimupiiride jaotamise juures, et walitsuse käed oleksid seotud olnud. Walitsuse poolt ei ole ühtegi faktilist andmet selle kohta ette toodud. See asjaolu sunnib kahtlema selle juures, kas sarnases laias ulatuses antud wolitused tõesti praegusel korral tarwilikud on. Siin on p. a all öeldud, et walitsusel on õigus wälja anda määrusi toidu- ja tarbeainete muretsemise asjus. Minu teada elame meie umbes pool tosinat aastat rekwiitsioonide ajajärgus. Mäletan lugenud olevat terve rea määrusi ja korraldusi — ja kuidas ehk mis alusel neid siis wälja anti. Senniste rekwiitsioonide ja korralduste jaoks pidid ju wolitused olema. Walitsusel on ka selle kohta teatawad wolitused praegugi olemas. Meil on wälja töötatud hulk lisanormisid ja lisanormide kokkuwõtteid, mille põhjal on need siis maksma pandud? Tähendab, et selle kohta on juba walitsusel wolitused olemas. Kuid, ma arwan, walitsus ei ole siin oma wõimu tarwitanud selles ulatuses, milles teda tarwitada oleks wõidud, kui tõesti oleks läbi wiidud need korraldused, mida nüüd, nii öelda, sunduslikkude määrustena maksma pandi. Siis edasi, p. c all sisse- ja wäljaweo korralduse asjus tahetakse saada suuremaid wolitusi. Ei ole sellest kõneldud, missugused puudused praegusel korraldusel on. Minu teada on olemas wäliskaubanduse nõukogu, mitmesugused ministeeriumid ja osakondade wahelised toimkonnad, kes oleksid pidanud seda reguleerima ja kelle hooleks see kõik oleks olnud. Kui ka teatawad toimkonnad töötasid, siis pidid neil ka selleks wolitused olema ja teiseks, meie alles loodawa riigi juures on sisse- ja wäljaweo korraldus sedawõrd tähtis asi, et küllalt maksaks seadusandlikul asutusel oma erikomisjoni kaudu seda silmas pidada, nagu seda on senni tehtud. Tahetakse see ala nüüd eraldada walitsuse wõimkonda, siis tuleks otse öelda, mispärast wäliskaubanduse nõukogu, mis Asutawa Kogu liigetest ja teatawatest esitajatest koos seisab ja töötab, mispärast see asutus ei wasta oma nõuetele. Edasi § 3-das tahetakse walitsusele õigus anda kõiki riigi ja omawalitsuse ametnikke, kes sunduslikke määrusi ei ole täitnud, ei räägita isegi otsekoheste määruste wastu

eksimisest, ametist kõrwaldada, seaduslikule wastutusele wõtmata. Kui sellele juurde lisada § 4, mille järele Wabariigi Walitsus on õigustatud tarwilikul korral §§ 2., 3. ja osalt ka § 1. tähendatud wolitusi edasi andma, siis näen mina siin sellekohaste wolituste edasiandmises jällegi teatawate komiszaride instituuti, mille wastu palju on wõideldud ja mis palju paksu werd on sünnitanud ja millest meie alles nüüd lahti saanud oleme. Nüüd tahetakse seda aga teise sousti all uuesti sisse tuua ja palju enam soomustatud kujul kui senni. Kui nüüd wõrrelda nende uute wolinikkude wahekorda omawalitsuste asutuste wastu, siis näib mul olema täielik wastolu nende põhimõtete wahel, mille poole meie püüame. Meil on vähemalt senni ikka toonitatud, et omawalitsuse seaduses, niisama ka riigi põhiseaduses see põhimõte maksma panna, et keskwalitsusel on õigus walwata omawalitsuste otsuste ja tegude seaduslikkuse üle ja sedagi ainult kohtuteel. Nüüd aga antakse isikutele, kellest meie midagi ei tea, õigus omawalitsuse esitajaid wastutusele wõtta administratiiwsel teel. Minu arust peaks jällegi walitsus otsekohe faktiliste andmete põhjal seda awalikult Asutawale Kogule ütleva, milleks sarnast korraldust waja ja missugune on wahekord ning waade meie omawalitsuse asutuste wastu. Ja lõppude-lõpuks see määrus, mis meile wastuwõtmiseks ette on pandud, ei lahenda neid küsimusi weel mitte. Need sunduslikud määrused tulewad alles wälja töötada ja walitsus ei ole öelnud, kas need määrused on wälja töötatud wõi mitte, wõi hakkab ta neid alles siis wälja töötama, kui selleks teatud wolitused saab. Nii ei wõi siin isegi tegewuse kiirendamisest juttu olla, ega wõi ka kiiremas korras asjale appi tulla Asutawa Kogu kaudu määrusi wälja andes. Siis paistab minule arusaamata, miks ei wõi mitte walitsus nendesamade määrustega, mis tema tahab selle praeguse seaduse põhjal wälja andma hakata, miks ei wõi tema tulla Asutawa Kogu wõi seadusandliku delegatsiooni ette; mõlemad on koos ja on wõimalik iga päew koosolekuid pidada. Meie wõiksime Asutawas Kogus wõi delegatsioonis nõudala jooksul igasuguseid määrusi läbi wiia. Aja wõitmise mõttes ei wõi mina mitte nende seletuste järele, mis walitsuse esitaja senni on andnud, et nemad tarwilikud olevat ja nende põhimõttele wastuwõtmatus seisukohast,

mille peale ma siin iseäranis §§ 3. ja 4. ja osalt 1. tähendasin, olla selle määruse poolt, kuigi meie ei ole selle wastu, et walitsus peaks hakkama meie majandusliku elu tõstmiseks, hangeldamise, kuritarwituste wastu wõitlemise mõttes kindlamalt ja julgemalt talitama, kui ta senni seda on teinud.

J. Seljamaa (töer.): Lugupeetud rahwasaadikud! Täna on terwe rida kõnelejatest toonitanud, et meie oleme erakorralises ajajärgus, mis nõuab walitsuselt ka erakorralisi abinõusid, et tema määrused ja käsud saaksid korralikult täidetud ja et need kogu rahwa ja riigi huwile wastaksid. Ma ei tahaks üksikasjaliselt seaduse puuduste üle enam kõneleda, mille kohta meie oma parandused II lugemisel tahame teha, neist on juba minu parteikaaslane rhs. Olesk kõnelenud.

Tahtsin peatada nende mõtete juures, millega esines rahwasaadik Uluots. Härra Uluots püüdis näidata austatud rahwasaadikutele, et sõjaseisukorra lõpetamisega on Eesti riigil ka erakorralised raskused möödud, et meie wõime oma riigi ja rahwa elu loomulikult wiisil juhtima hakata. Mina tahan selle peale tähelepanu juhtida, et sarnase wäitega ja seisukohaga esinedes on wõimalik ka neid seisukohti kaitsta, mis tema arwates õiged ja mida ta kaitsta püüdis. Mina pean just wastuoksa tähelepanu juhtima selle peale, et rahwasaadik Uluots siin eksib. Isegi praegu sõjalise seisukorra likwideerimisel elame siiski erakorralisi aegu. Tuletagi meelde, rahwasaadikud, et Eesti riik elab oma iseseiswat elu ainult üks aasta ja mõned kuud. See on rahwa elus sarnane lühikene ajajärk, millest wälja minnes isegi õigusteaduse professor peaks aru saama ja loogilisi järeldusi tegema, aga mitte nendest andmetest mööda minema. Kõigepealt tuleb tähendatud seisukohast wälja minnes esimeses joones oma seisukorda hinnata ja abinõude käsitamisele asuda, mida Wabariigi Walitsus Asutawalt Kogult endale palub ja mida ka Asutaw Kogu walitsusele walmis on praegustel erakorralistel oludel andma.

Heidame lühikese pilgu tagasi oma kõige lähema minewiku peale. Meid on laastanud Wene sõda, Wene sõjawäed olid meie maal ja lasusid suure raskusena rahwa käekäigu peal. Teame neid laastamisi, mis pärast rewolutsiooni korralgedusesse sattunud Wene sõjawäed Ees-

tis korda saatsid. Teame neid kaebtusi, mis maapäewale tulid Wene wäeosade kuritarwituste kohta. Kõigile sellele järgnes okupatsiooniaeg rüüstates ja häwitanes rahwa warandusi, mis tema kümnete aastate kestel oli suutnud omandada.

Wabadussõja algul oli üle poole meie maast waenlase wägede käes, kes mitte sugugi sõbralikult meie juures ei talitanud, — mis wõtta oli, wõttis ja wiis wälja. Meie oleme wiimastel aastatel elanud endistest tagawaradest, kuid neid on wähe järele jäänud ja need tagawarad on üksikute wäheste käes. Riigi olemasolemise seisukohast wälja minnes ei ole mitte õige kogu riigi ja rahwa wastu, kui need üksikud tagawarad, mis kogu rahwas oma tööga kogunud, — töö on ju ainukene wäärtuste looja, — et need warandused praegusel silmapilgul, erakordsete aegade juures, üksikute kätte jääksid, kes neid kasutades wõiksid elumõnusi maitsta, kuna rahwa enamus puudust peab tundma.

Ei ole ju kellelegi tundmata ja teadmata, et praegusel ajal suured wiljawoorid üle piiri nõukogude Wenemaale weewad, kus nende eest 100—1000 korda rohkem makstakse, kui Wabariigi Walitsusel on wõimalik selle wilja eest maksta. Teame ka seda, et mitte ainult üle Peipsi ida poole ei weere woorid, waid et üksikud inimesed riigi huwidest ei hooli, wilja walitsusele andmata jättes sellest puskarit walmistawad ja seega ainult isiklikke huwisid taga ajawad. Niisuguses erakorralises seisukorras on waja riigi päästmiseks kõik abinõud tarwitusele wõtta; rahwaesitajad on kohustatud riigiwalitsusele, kes peab kogu rahwa huwides toimetama, abinõud kätte andma, millega wõib riiki häwinemise eest hoida.

Akl. Uluots on ka muid küsimusi puudutanud. Küsimus, millest parempool kunagi waikides mööda minna ei saa ja mille kallal alalõpmata näritakse, see on maaküsimus. On õige, et suurmaapidamise likwideerimine poliitilise pinna alt ära tõmbas endistelt wõimumeestelt; see nähtus neile ei meeldi. Niikaua kunni Eesti riik saab seisma, saab siit poolt küljest wõitlus maaseaduse elluwimise wastu kestma ja temast halwaks panewalt kõneldama. Maaseadust ja tema läbiwimist tahtis lugupeetud rahwasaadik Uluots selle läbi halwaks teha, et ta riigi kontrollnõukogu otsuste peale tähelepanu juhtis, mille põhjal ühes wõi teises mõisas on wajadus olnud riigi mõisawalitse-

iaid ametist tagandada. Siinjuures tuleb küsida kontrollnõukogult, kas on ta nende riigimõisate majapidamist kontrollerinud, mida põllutöoministerium ei ole suutnud veel üle võtta. Kuidas on lugu nende mõisatega, mis alles praegu nende endiste omanikkude käes? Kas võib mõisawalitsejale ette heita ja teda sellepärast kohalt tagandada, kui ta tööliste lähemat tööaega määrata tahab? Ühes riigi kontrollnõukogu otsuses on see üheks tagandamise põhjuseks. Ma ütlen, et need pahed on väikesed, see on detail, millega suurt maareformi, mis maatamehele maa andis ja väikemaapidajale kindla jalgealuse löi, halvaks teha ei saa, — see ei lähe mitte korda. Meie rahwaesitus wiib maareformi läbi, sest et ta muidu omal ajaloolise ülesande kõrgusel ei seisa.

Rahwaesitaja Uluots rääkis siin riigistamisest. Sagedasti armastatakse meid paremalt poolt riigistamises süüdistada, näiteks trükikodade sekwestreerimise küsimuses; kuid ei tohi unustada, et „Maaliidu“ toimetaja üks oli, kes trükikodade sekwestreerimist walitsuselt palus.

Rahwaesitaja Uluots kõneles veel individualismist ja sotsialismist. Ta tähendas, et sammud ja kawatsused, mis walitsus senni teinud, olla sotsialismi poole sihitud ja seega sihitud individualismi vastu. Küsimuse üle, kas sotsialism eitab individualismi või ei, võime meie, austatud rahwasaadikud, palju waielda, kuid ma ei ole seks otstarbeks kõnetoolile tulnud, et sellest küsimusest kõnelda. Kui aga individualismi arenemist selles nähtakse, et üksikutele võimalust anda oma taskuid täita, leiwawoorid sinna wedada, kus 1000 korda rohkem maksetakse kui meil ja selle juures kogu rahwas leiwapuudust peab kannatama, kui selle all ilma takistamata puskariajamist nõutakse, siis selle individualismi üle teiega waielda ei maksa.

A. Jürman (maal.): Härra Seljamaa wiimaste sõnade peale ei ole midagi öelda. (Naer.) Kui meie nüüd Wabariigi Walitsusele wolituste andmise eelnõu lähemalt waatame, siis näeme, et need wolitused peajaslikult meie toitlusküsimust puudutawad ja nende korraldamiseks wolitusi kõige rohkem tarwitakse. Kõige suurem kriis seisab toitlusküsimuses, peale kütteainete kriisi. Selles on ka süüdi meie Wabariigi Walitsus oma tegewusega ja puudulikkude ning

ilma süsteemita määrustega. Kas aita-wad need ajutised wolitused lahendust tuua? Tuletame meelde läinudaastast lõikust, missugust head lõikust ei ole meil kodumaal ammugi olnud. Meie rõõmustasime kõik, et omaga wälja tuleme. Õige korralduse juures oleks wõinud meie wälja tulla. Kui meie aga nüüd niisuguse faktori juures seisame, et jaanuarikuus juba toitluskitsikus käes on, kuna pool aastat ees seisab, karjutakse toiduainete puuduse pärast, siis wõime otsekohe öelda, et toitlusküsimuses ei mõistetud kindlaid sihtisid lõpulikult läbi wiia. (Wahelhüüe: Ei lastud.) Näha oli, et toitlusminister ei tundnud meie maa olusid, ja ei seadnud ühtegi kindlat kawa kokku. Mina usun kindlasti, oleks waba wiljamüügi juures teatud süsteem läbi wiidud, siis ei oleks nii suurt puudust olnud, kuid siin ei olnud ühtegi süsteemi. Niisamuti ei mõistetud sunninormide wõtmist süsteemikindlalt lõpuni läbi wiia. Sunninormi wõtmise juures eksiti wilja tarwitamise wäljaarwamises ja selle jagamises. Esimese määruse järele nõuti kõigeparema, kui ka kõigehalwema maa pealt 10 puuda tiinult wilja. Jagamisel selgus mõne kuu pärast, et maatainimesed maal wilja said, kuna linnadele enam sellest normist wilja ei jätkunud. Põllumehed aga pärast seda, kui oma normid olid ära andnud, wõisid wabalt wilja müüa. Seda wilja wabamüügi õigust tarwitasid nad ka. Keegi ei wõi nendele põllumeestele wiljamüümist süüks panna. Nüüd, kui ilmsiks tuli, et esimene normiwili otsas on ja wiljast suur puudus tuleb, keelatakse wabamüük ära. Nüüd pärast seda, kus mitu kuud luba oli wilja wabalt müüa, nõutakse põllumeestelt uuesti normiwilja ja kohati suuremal määral, kui esimesel korral. Kust peab põllumees seda wilja weel wõtma? Esimese normi ajal andis tema oma normiwilja ära, ja jättis omale oma tarwiduseks minewa wilja ja seemne, mis peale selle, müüs ära. Uue normiwilja nõudmine tõi põllumajanduses kõigesuurema segaduse. Seda segadust ei lahenda ükski määrus enam, ei lahenda ka praegused kawatsusel olewad wolitused enam. Pärisonormiwilja wõlgaandmist wõite teie nõuda kunni 90% wälja, seal ei saa keegi öelda, et seda anda ei saa, — seda peab andma. Kuid siiski on kohte, kus ka seda pärisonormi kuidagi wälja anda ei saa. Teie wõite kõik teha, kuid sealt, kust midagi wõtta ei ole, ei saa ka keegi wõtta; näiteks kus pere-

kond on suur, põldude arw aga nii wähe, et waewalt oma loomulikuks tarwituseks jätkub. Sellega ei saa teie nõutawat normi wilja 100% kuidagi kätte. Tähendab need wolitused ei aita seisukorda suurt parandada, oleks pidanud ka teisi wõtteid tarwitama, kui ainult põllumeestelt wilja nõudma. Wabakauplemise ajal on wili suurelt osalt üksikute hangeldajate kätte läinud. Linnas on leiwaküsetajad niisugusel määral saanud wilja osta, et kui maamehed neilt küsiwad, kas nad wilja osta ei tahaks, siis nad wastawad, et nende tagawarad wõib olla kewadeni ulatawad. Wõetakse wastu ainult määrusi põllumehele nõudmise asjus, kuid ei minda sugugi selle peale wälja, et neid suuri wiljatagawarasid üles otsida, mis wabal kokkuostmisel wõi mõnel teisel teel üksikute kätte on koondunud. Käesolewa määruse järele on sarnane tee täiesti kättesaamata. Nõutakse ikka ja ainult põllumehe käest. Waatame wolinnikkude wäljasaatmist, kui palju parandab see asja. Wolinikud saadetakse wälja, nad sõidawad ühest wallast teise, waatawad järele ja teewad protokolle, wiimaseid on isegi mõnes kohas üle 2000 tehtud, selle üle, et wilja wälja antud ei ole. Ka see arw on weel wäike, on lastud weel 4000 planketti juurde tellida protokollide jaoks. On aga teatawad olud süüdi, et tõesti inimesed wilja anda ei saa, siis ei aita wiga protokollide tegemine parandada. Arwatakse seda üksikute maakonnawalitsuste süüks, tahetakse neid tagandada, — nagu siin tähendati, — ametist, et need küllalt energiliselt sellel alal töötanud pole, nagu härra Nurk siin Pärnu maakonnawalitsuse kohta ette tõi. Pärnu maakonnawalitsuse wastu oli peaasjalikult see terawus sihitud, sest toitusminister on seletanud, et Pärnu maakonnawalitsus waewalt 25% nõutawat wilja on andnud. Toitusministrilt seda seletust kuuldes imestasin ma selle üle wäga ja kirjutasin maakonnawalitsusele, kust ka andmeid sain, millest selgub, et Pärnu maakonnawalitsus 60%, isegi üle 60% wilja ära on andnud. Ta on andnud wilja sõjawäele ja Pärnu linnale kunni 1. märtsini niipalju kui seda sinna üldse nõutud on. Toitusministri seletusest jäi mulle meelde, et Pärnu maakonnawalitsus olla andnud 1. jaanuariks ainult 800 puuda rukkid sõjawäele. Kõik, kes meie sellel koosolekul olime, saime selle mulje, et see kõik terwe see andmine oligi. Peale selle ei olla midagi an-

tud. Nüüd sain mina teateid, et Pärnu maakonnawalitsus on esimeseks jaanuariks ära andnud ainult sõjawäele 800 puuda rukkid, teised arwud, mis ta wälja andis, on toitusminister silmade wahele jättnud. Toitusministril peaks aga teada olema, et Pärnu maakonnawalitsus on rukkijahu sõjawäe jaoks üle 1000 puuda andnud, siis tangu, otri, siis linnale antud wilja, andmete järele ligi 9000 puuda. Tähendab, meie walitsuse esitaja on mõne maakonnawalitsuse kohta, mida aga uskuda ei tahaks, kas sihilikult wõi mõnel muul põhjusel, waletateid endale anda lasknud. See tuletab mulle lugu meelde, kui ennewanasti Nikolai walitsuse ajal keegi kodanik püssiluba saada tahtis, siis läks gorodowoi esimese wastutulewa isiku juurde ja küsis sellelt, mida lubatahtjast arwab, ja selle järele otsustati siis, kas luba anda wõi mitte. Kui nüüd niisamasuguste puudulikkude andmete põhjal tahetakse wolitusi saada, et üksikuid maakonnawalitsusi ametist tagandada, siis usun ma, et sarnane teguwiis meil weel enam segadust kaswatab, aga ei wähenda. Sel kombel ei suudeta mitte midagi ära teha, waid asi langeb ikka allapoole. Kui meie kord ka tõsiseid katseid teeksime elu harilikkudes rööbastesse wiia, siis meie mitte sunnimäärusi wastu ei wõtaks. Määruste abil ainult ei suuda meie kunagi elu harilikku rööpasse wiia. Siin seletati, et meie sõja lõpetamisega weel sugugi elu harilikku käiku pole astuda saanud, see on täiesti õige. Härra Seljamaa püüdis siin tõendada, et rhs. Uluots öelnud olla, et meie sõja likwideerimisega kõik rahuaja headused kätte oleme saanud. Mina oma kuulmise järele sain aru, et ta ainult tähendas, et meil pearaskus kõrwaldatud on. Ka mina arwan, et meie sõja lõpetamise järele püüdma peame elu samm-sammult ikka harilikkudesse rööbastesse juhtida. Majanduslikku elu ei suuda meie aga mitte määruste abil juhtida, sest et sel korral kaob inimestel enestel asja wastu huwi. Peafaktoriks, aga majanduslikus elus on ikka isiklik huwi. Kui eraalgatajal, olgu ta põllumees, kaupmees wõi käsitöeline, isiklik huwi oma ettevõtte wastu puudub ja ta ainult surwe all töötama peab, siis kannatab töowiljakus selle läbi wäga palju. Nõnda on siis kõigesuuremaks takistuseks majandusliku elu arenemises töowihataja wõi töötegija huwi puudumine ettevõtte kordamineku wastu.

Lubage weel härra Nurk'i kohta wäi-

kene märkus teha. Kui härra Nurk rääkis, et rahwas oodata mingisugust orientatsiooni walitsuse loomist, siis on näha olnud, et ta oma harilikus elus sellest ka kinni peab. Kui härra Nurk süüdistas Pärnu maakonnawalitsust ja põllumehi, siis olid selleks teatud põhjused olemas. Mul on üks juhtumine teada, kus Pärnu maakonnawalitsus aasta tagasi härra Nurk'i kohta laskis protokollu teha, et härra Nurk omale rohkem wilja oli kogunud, kui see seadustes lubatud. Härra Nurk'ilt wõeti üleliigne wili ära ja sellest tuligi see sapine waade Pärnu maakonnawalitsuse kohta. (K ä t e p l a k s u t a m i n e p a r e m a l p o o l.)

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwaesitajad! Siin on isääranihs. Piiskar rõhutanud, et ei ole mitte paratamatust, mis Asutawat Kogu sunniks Wabariigi Walitsusele harukordseid wolitusi andma. Ta näitas, et walitsusel wolitused olemas on, mida wõiks ära kasutada, et hädatarwilikke ülesandeid täita. Teiselt poolt tähendas ta, et walitsus ei ole küllalt suutnud isegi senniseid wolitusi otstarbekohaselt ära kasutada ja tegi järelduse, et sellepärast ei maksa uusi wolitusi anda. Peab tähendama, et walitsuse esitaja ei ole weel mitte nende wolituste ajutiste määruste kohta sõna wõtnud, waid neid sundusliku metsatöö seaduseelnõu arutamisel ainult riiwanud, mööda minnes wolituste küsimusest; sellepärast lubatagu, et ma mõne sõnaga siin terwet wolituste küsimust puudutan ja Asutawa Kogu liikmete tähelpanu selle üldise seisukoha peale juhin, mis on sunninud walitsust Asutawa Kogu poole pöörama nende wolituste saamiseks. Siin on akl. Uluots õige kujukalt katsunud näidata, kuidas meil õieti kahe ilmawaate wõitlus käimas on ja see siis ka õieti ära otsustab ühe wõi teise wõtte, mida niihästi seaduseandmises kui ka walitsuse tegewuses tarwitusele wõetakse. Tema katsub ära näidata, et siin õieti nagu sotsialiseerimise püüd ennast ilmutab, mille läbi ka praegused walitsuse ettepanekud iseäraliku ilme omandawad. Ma pean tähendama, et see seletus põhjalikult ekslik on. On täiesti ekslik arwata, nagu meie siin nende wõtete abil, mida meie wolituste saamisel tahame tarwitada, sotsialistlikke lõpusihte taga ajaks. Nad wõiwad küll eksperimendid olla, aga waewalt sotsialismi maksmapanemiseks; just ümberpöördukt, meil on siin tegemist

riigiwõimu osawõtmisega wahekordade lahendamisest, ilma et siin sotsialistliku tendentsiga tegemist oleks. Meil kõneldakse nüüd, et ei tohi indiwidualistlikku ega isiklikku algatust, ega ka isiklikke eneseawalduse püüdeid majanduslikul alal kuidagiwiisi takistada, see wähenawat töowiljakust ja takistawat üldist majanduslikku tõusu. Need seletused oleksid põhjendatud, kui meil oleksid ajad, kus waba jõudude ja huwide mäng saaks ennast awaldada, ilma et sellel hädaohtlikke tagajärgi oleks. Meil kõneldakse ikka selles hingeolus, millega meie oleme harjunud külluse päewil, — see oli siis, kui meil oli küllalt wäärtusi. Siis wõidi õieti algatustel lasta jaguneda nii, nagu nemad seda isikliku huwi juhtimisel wõisid. Praegu on seisukord sootu teine: külluse päewilt oleme tulnud kitsa kehwise päewile. Meil oli ennem rohkem wäärtusi kui meie suutsime ära tarwitada. Meil oli üliproduktiooniga tegemist. Kui meil tulid kriisid, siis tulid nad sellest, et wäärtusi oli nii palju, et inimese jõud nendest üle ei saanud. Kõiksugused wabrikute seisakud tulid sellest, et loodi rohkem wäärtusi, ku saadi ära tarwitada ja isiklik huwi stutis wastu wõtta. Selles olukorras wõidi siis lubada enesele seda, et kõik jõud ennast ilmutasid, nagu tahtsid. Sellel ei olnud mingisugust hädaohtlikku tagajärge. Kui selle läbi, et nüüd ühede käes rikkus oli, teistel puudus kätte tuli, siis wõidi seda kuidagiwiisi kõrwaldada jaotamise teel. Oletame, et ei oleks tarwis olewat riigi wahelesegamist. Kujutage nüüdset seisukorda tõsiselt ette. Meie oleme ilmasõja katastroofi jagamas ja selle pärandus ei ole mitte positiivne, waid tema on eitaw. See pärandus tähendab puudujääki. Nüüd ei ole meil mitte küllalt wäärtusi, waid meil on puudus. Kui meie laseksime asjul nii kujuneda, nagu isiklik huwi tahab, mis oleks siis selle tagajärg? Tagajärg oleks see, et wähesed wäärtused, wähesed tarbeained, toiduained, läheksid üksikute kätte ja teised jääksid neist sedawõrd ilma, et otsekohe surm ja nälg selle tagajärjeks oleks. Nüüd kõnelete teie sellest, et walitsus ei tohi ennast wahele segada ega takistada wäärtusi weeremast selle kätte, kes wõib neid tabada. See oleks lihtsalt meeletus.

See on nüüd üks küsimus, mille wastu siin waieldi esimese paragrahwi arutamisel. Kõik see pikk seletus, et ei ole mingisugust tarwidust riigiwõimu wahele-

gamiseks, oli selle peale põhjendatud, et meil indiuiduaalsete wõtete abil kõige warem on wapustustest üle saada. Kui see tõesti nõnda oleks, siis oleks see tõesti meeletus selleks riigiwõimu mobiliseerida, et wahekordi reguleerida katsuda. Kui teie aga nüüd selle lähtekoha omaks wõtate, et see meeletus oleks meie rahwa ja riigi tapmine, kui meie seda sündida laseksime — siis teete teie selle järelduse sellest ja ütlete, et nüüd hakatakse sotsialiseerima. Kui katsutakse nüüd hädatarwilikke wõtteid appi tuua wahekordade reguleerimiseks, selleks, et mitte kõigesuuremat häda ja wiltsust meie inimeste peale tulla lasta, kas tunnistate ka siis, et kõik need sotsialiseerimise wõtted on siin ülearused? Kui nii, siis näete teie ka ühtlasi ära, et ei ole mitte wõimalik leppida sellega, et walitsuse wõim oleks rohkem pealtwaatajaks kui korraldajaks, wõi õieti öelda, et riik oleks ööwahiks, nagu ta neil päewil on olnud. Ööwahiriik ei wii meid praegustest kitsikustest üle, riigiwõim peab nüüd aktiivsust awaldama ja wahele segama mitte ainult wäärtuste jagamisel, waid ühtlasi wäärtuste loomisel. Ilmasõda, Saksa okupatsioon ja wabaduswõitlus on kõik meie produktide loomise segamini paisanud, meil on kõik tehased ja wabrikud enam-wähem oma loomises halwatud. Meil on inimeste tööjõud ära kistud töö juurest. Kui meie nüüd tahaksime öelda, et sellest küll on, kui inimesed hakkaksid katsuma seadusi luua ise oma jõuga, kuidas keegi wõib ja kuidas keegi tahab, siis peame küsima, kas tõesti saame praegustest rasketest oludest selle waba huwimängu läbi üle? Kuid küsige ometi kust on meie wabrikud oma töö saanud, kes on andnud neile selle töö; riik on see, kes praegu tööandja on olnud, riik on töötelliija olnud ja meie teame, et wabrikud neid tellimisi ei oleks saanud täita, kui mitte riik iga sammu peal poleks abiks olnud. Meie teame kuidas tooresaimetega lugu on ja teame, et ühegi kapitali abil, ilma riigiwõimu kaasabitaga ei oleks saanud puid muretseda. Teie tahate oodata kummi inimesed ise hakkawad töötama. Wabrikandid olid esimesed, kes tulid Wabariigi Walitsuse ette nõudmisega, et sunnitagu iga mees maal raiuma kõigewähemalt 1½ kuubiksülda puid. Nemed tahtsid ka, et maal pandaks iga mees puid raiuma. Wabariigi Walitsus oli selle wastu ja ütles, et kui meie nüüd tahame, et põllumehed teeksid

tööd põllul, raiuksid puid, annaksid wilja, warustaksid sõjawäge heintega — kui meie neile niipalju raskusi peale paneme ja nõuaksime ilma wahet tegemata, et igauks raiugu nii ja nii palju puid, siis ajate teie need inimesed lihtsalt sarnasesse meeleollu, et igale ühele tuleb püssitukuga sundija seljataha panna. Meie ei wõi seda, waid meie nõuame, et kõik ühtlaselt wõtaksid kanda koorma riigi heaks, kõik kodanikud peawad aitama seda koormat kanda. Meie ei wõi oodata, et isikud, kes üleöö waranduse on kokku ajanud ja teisi kooriwad selle läbi, et nad toidu- ja tarbeained oma kätte koondawad, wabalt ümber liiguwad ja kuritegewust jätkawad, kuna teised mehed pannakse puid raiuma. Sunduslikku tööd peab määrama ka nendele, kes praegu tööd teha ei taha; kui meie tõesti ei pane oma inimesi nii tööd tegema, et wäärtusi loodaks rohkem, kui waba hurwi seda tegema ajab, siis meie kitsikusest üle ei saa. Meie wõime jaotada kuidas meie tahame, ikka puutuwad näpud põhja ja paljad käed jääwad järele. Meil on see praegu otsustawa tähendusega majandusliku kriisi lahendamiseks, et rahwas töös sedasama ennastsalgawat kangelasmeelt üles näitaks, nagu ta riigi kaitsmisel ja rahwawäe rajamisel tegi. See oli üks suurepäraline nähtus, kuidas meie põlluharija rahwas wõttis mõõga pihku ja läks waenlase wastu. Meie rahwas näitas, et ta oma peale armu ei heida. Nüüd on tarwis tööle wastu minna, et wõita loowa töö läbi ja ära näidata, et kõik see kahtlustus on ilmaaegne, et ootama jääda, mis sest wälja tuleb. Meie läheme põhja, kui meie ootama jääme. Meil on lubamata iga sentimentaliteet, mis selle peale sihitud, et ei tohi isikut ega tema warandust puudutada. Kui tarwis oli, saatsime mehi surma, kui tarwis on, waliwad mehed töö. Naised ütlewad, et nemed maha jääda ei taha; tulgu ühes, nad on ennegi meiega ühes tööd teinud, tehku ka nüüd. Meie neid sundima ei taha hakata. Meil on meestestki küllalt. Neid tööle panna täies hoos, kõigeparema korraldusega — see on meie ülesanne ja siin peame oma riigiwõimu appi wõtma. Walitsus tahab oma poolt kaasa aidata, et kõik tööle saadetaks. Kui meil ei ole mitte sundimise wõimalust, mis teie arwates teeb mitukümmend tuhat meest, kes siia põhja-lääne sõjawäest järele jäi? Arwate teie, et need meil muud teeksid, kui arendaksid kõiksugu kuritegewust, kerja-

mist, rööwimist, wargust, mida teewad ikka demobiliseeritud inimeste hulgas, kui neil ei ole võimalust sellest sõja meeolust, milles nad aastate kaupa olnud, töowaimu peale üle minna. Kui meie nüüd hakkame sellest kõnelema, et laseme oma puskariajajaid edasi töötada, mis neist siis edaspidigi muud saab kui kõriloikajad ja kurjategijad. Meie peame sunduse appi võtma ja terve riigi mobiliseerima loowale tööle, öeldagu mis tahes, — et meie sotsialistid oleme ja isikuid wägistame. Kui tarwis on, siis sunnime, sajatatagu ja mõistetagu meid hukka kui palju tahes. Aga kui meie riigi üle wiime raskustest, siis tehtagu lõpuotsus. (J. Temant, maal.: Ei wii!) Kui ei wii, siis tulge teie ja näidake teist teed, kuid see jutt, millega teie esinete, on ära iganenud. (Tormilised kiiduaaldused pahemal pool ja keskel.) See on waimudeaja jutt, on läinud aegade inimeste jutt. Härra Jürman kõneleb, et siin on ainult poolikutest katsetest jutt, et mitte ei ole edasi saadud ilma walitsuse waheseisemiseta. Kui härra Jürman seda usub, siis ütlen mina, et tema wäga wilumata inimene on. Sellepärast et kes sügawamale waatab, kes rahwaste hingeelu on tähele pannud ja kriise ajaloo oskab hinnata, see näeb, et on teisi asju, kui ainult loota wabamängu peale; kõik rahwad on tarwitunud erakordseid abinõusid, nii ka meie rahwas. Kui meie nüüd kõneleme, et oleks meie kaubandus wabakorralduse läbi korraldatud, siis oleks meil kõike küllalt, kuna meil hea lõikus oli. Kuid öelge, — kui meil Pihkwas soolanaelast maksetakse 200 ja Staraja-Russas 250 marka, ja kui seal wiljapuudast maksetakse 10 korda rohkem kui kodus, mõnes kohas isegi ühe toobi kartulite eest terve niisugune warandus, millest waene mees enne undki ei näinud, — kas teie siis arwate, et võimalik oleks, et inimesed hakkaksid wabalt wilja müüma? Meie ei saa neid mitmekordseid hindu üle pakkuda, see on wõimatu. Inimesed ootawad paremaid aegu, terve rahwas wõtab enast kokku, on kangelane, — kuid maa-mehelt nõuda, et ta kangelane oleks, et ta ohwerdaks inimeste heaks, keda tema ei tea ega tunne, et tema alla oma hinna wõi selle hinnaga ära annaks oma wäärused käest, — see on liig palju nõutud. Kõlblus on sotsiaalne. (A. Jürman, maal.: Piiri wõib sulguda.) Wõib sulguda, aga siiski jääb lootus, nagu Ju-

deenitshi pealetungimise ajalgi oli, nii et inimesed hakkasid kõike hoidma ja wõihind tõusis, ilma et salawäljawedu oleks olnud, waid ainult lootus salawäljawedu peale oli see, mis wõid müümast keelas. Niisuguseid motiive ei ole nüüd, kus wäärtus mitmekordses hinnas; inimene peaks oma isikliku huwi tähtsusetaks, jättes kasutamata need võimalused kõigekõrgemat tasu saada. Peame meie siis sellepärast niisuguse korra looma, kus ei suuda meie seda teha, nagu waba wiljamüügi juureski. Mispärast pandi wabakaubandus maksma? Teie kuulsite ise, et wäga paljud inimesed uskusid sellesse, et see wiib õigele teele. Kes käisid peale, et sisseweo sundi ja kitsendusi lahendataks? Asutawa Kogu liige Uluots, teie kuulsite ise, kuidas majandusnõukogus aeti seda poliitikat. Siis olid majandusnõukogus akl. Uluots'a rühma liikmed need, kes toonitasid, et lihtsalt wõimatu on seda jätkata. Tubakat toodi sisse, siidi, tualettseepi... (Wahelhüüe: Jalutuskeppe.) Ei toodud aga wilja ega teisi toiduaineid, sellepärast et nende pealt ei olnud võimalik nii palju võtta. Ja kui meie oleksime jätkanud seda poliitikat, siis oleks härra Jürman näinud, kus peitub praeguse nurina alus. (A. Jürman, maal.: Seda ei ole keegi nõudnud.) See on loogiline tagajärg, kui teie seda nõuate. (J. Temant, maal.: Imelik, kuidas need kangelased riigi nii kaugele lasksid minna!) Need kangelased andsid suwel järele teiste kangelaste ägedatele nõudmistele, kes kirjutasid ette seisukorda awaliku arwamise abiga. Nüüd teiste peale, kes selle otsuse tegid, süüd weeretada — ei ole kohane. (Wahelhüüded: Wäga õige! — Kiiduaaldused.) Kuid see wiljamüügi ja wabakaubanduse asi oleks meid nii kaugele wiinud, et kui meie oleksime edasi läinud, meil nüüd sõjawägi näljas oleks olnud, meie linnades oleksid näljamässud olnud. Kõige selle peale waatamata, et maameestele on püütud seletada ja kõneleda sunniandmise wastu, kõigist sellest hoolimata on mehed ära näinud ja ütlevad, et ega tõesti teisiti ei saa, peab asjast kinni võtma ja kindlasti waheseisest astuma. Nemad saawad wäga selgesti aru, et meie ei ela mitte harilikul ajal ja sellepärast on see iseene ja teiste eksiteele wiimine, kui nüüd kujutatakse jonnipärast mingisugust sotsialiseerimist, et hakatakse terwet wõimuaparaati tarwitama, et isikut suruda, kodanikuwabandust

kitsendada. Mina ka laps ei ole: mina oskan ka ometi rahvast aru saada, ma tean kui raske on tarvitada kõike seda, aga mina ütlen, pooge mind wõi risti — nüüd ma ei hooli sellest, praegu on seda tarwis ja minu arust ei ole siin rühma ega isiku arwamine mõõduandew; ma ütlen, — kui meie ühisel arusaamisel oleme, siis on meil ka ühised abinõud; olgu see maaliitlane wõi rahwaerakondlane, tööerakondlane wõi sotsialist, — neis asjades ei saa meie lahku minna. (K i i d u a w a l d u s e d.) Suuri lahkuminekuid ei wõi tulla, kui meie sellelt seisukohalt selgitame, loogiliselt selgeks teeme, nagu seda elu nõuab, (J. T e m a n t, maal.: E k s i t e. — J u h a t a j a h e l i s t a b.) ühe ainsa eeldusega, et inimene, selge mõistusega ja meelega ja awara südamega wastu wõtab ja sihilikult meelega silma kinni ei hoi. Mina arwan sellepärast, teeme meie omale seisukoha selgeks, et meie peame tõesti riigiwõimu ära kasutama, et wäärtusi luua ja et wäärtusi niikaua õiglaselt jagada, kunni meil enam wahelsegamisi ei ole tarwis. Otsustagu ajalookäik, kas pääseb üks wõi teine ilmawaade mõjule. See ei ole mitte meil praegu otsustada. Meie ei aja mitte ilmawaate poliitikat, waid meie täidame elu hädatarwilikke nõudeid ja see paneb meile peale kohustuse neid abinõusid tarvitada, mis meid sihile wiivad. Nüüd öeldakse, teie olete siin ette luisanud, et seisukord maakonnas niisugune on, et sundust waja on. Überpöördult, asi on palju parem, kui härra Jürman siin ette tõi. Pärnu maakonnast teatati toitusministrile ja ka käepärastolewad ametlikud andmed näitawad, nagu toitusministergi ütles ja nagu ta on seletanud, et sõjawäele oli toodud ainult 807 puuda rukkid. (A. J ü r m a n, maal. r ä ä g i b w a s t u.) Ärge süüdistage niisugusel wäljakutsuwal wiisil; teil peab lugu pidamist olema walitsuse wastu. — Ta ütles selgesti, et rukist toodi sõjawäele sarnasel määral, et suurem osa ära toodi. Kui keegi ei kuulnud, siis ärgu tulgu mitte wastupidist seletama. Et walitsewast ministrist rääkida ja talle midagi süüks anda, see tähendab, et enesest sugugi lugu ei peeta. Kui walitsuse liikmele midagi ette heita, siis peab asja enne mitmekordselt läbi kaaluma. Peale selle wõin ma teile öelda, et kui Pärnumaal nüüd wiimastel nädalatel asi liikuma on hakanud, siis on just walitsus selleks kaasa aidanud. Mul on Pärnu maakonna

woliniku poolt pikk aruanne selle üle, mis seal on ja mis on kawatsetud teha. Asjale on hoogu antud, ka toitusministeeriumi sekretäär on seal olnud; see kõik on osalt kaasa aidanud, et asi liikuma on hakanud. Kui oleks nüüd tõesti ootama jäädud, siis ei oleks 15%-le mitte 10% juurde tulnud, kuna aga nüüd Pärnumaal juba niipalju wilja kokku on saadud, et meil wiimase kuu jooksul 60% normist ära on toodud. See on just osalt selle tagajärjel, et wõeti kinni ja trahwiti; trahwe on küll wähe olnud, ei ole neid sugugi nii ohtralt tarwitatud, waid ainult arusaamise äratamiseks, et kohust peab täitma; ei ole mitte uisa-päisa trahwitud. Kui siin täna arupärimine ette toodi, asja uuesti korraldamiseks, siis palusin ma juba, et see wastu wõetaks ja meie toome seletuse, kuidas asi on olnud. On inimesi olnud, kes seks kaasa aitasid, et kõike seda saadaks maha salata, enesele ette kujutades, nagu oleks kõik see asi nõnda, et meil mingisugust sundust waja ei olegi. Meil on aga lugu nõnda, et kui meie nüüd mitte normiwilja kätte ei saa — toitusministeeriumi esitaja on küll arwanud, et 20—25% jääb saamata, sest ei ole enam nii palju wõtta — siiski ei lähe ju keegi nende käest wõtma, kellel wilja anda ei ole. See on tühi jutt, kui räägitakse, et nüüd tuldakse ja aetakse kõik pankrotti. Siitamaani ei ole weel kedagi karistatud. Kui inimene tõendus toob, et temal wilja enam ei ole, et ta wilja maha müünud, siis nõutakse temalt tagatist, et ta sui-wilja ära tooks, ja alles siis ülejäänud osa ära müüa wõib. Kuid inimesed on tihti ennem muu osa wilja maha müünud, sunninormi küll alal hoidnud; kui nüüd hakatakse tema käest seda normi nõudma ja tal ei ole seda enam mitte anda — ka siiski ei ole teda weel trahwitud, ehk küll seda tarwis oleks. Meie katsume wilja ka wäljast saada, wägisi ei ole meie weel midagi wõtnud. Oleks weel siiski tarwis wäikest lisanormi wõtta. Selle lisanormiga on lugu nii, et ei saa weel trahwida isikut, kellel seda lisanormi mitte anda ei ole. Kes sunninormi ära on toonud ja nüüd ülejäägi maha on müünud, selle käest ei saa seda mitte enam nõuda, sest tal oli õigus ülejääki maha müüa. Kuid teisel juhtumisel, kui inimene sunninormi ära andnud ei ole ja wilja ära on müünud, siis peab kuidagi teisiti läbi saama. Meie peame sundima teda sunninormi ära maksma. Siiski ei ole siitamaani meil ka neid weel trahwitud. Karistatud on ainult

mees, kes sõjaajal ennast wäeteenistusest kõrwaile on hoidnud ja nüüd wiljaga hangedab, seda Narwa poole saates. Sellele soolati küll 10.000 ära, aga kõik ütlewad, et paras. Niisama kõik mõisapidajad, kellel wilja küllalt on. Nemad ei saa anda! Kirjutawad üksteisele, — see wili mis mul weskil oli, ütles, et see ei ole minu oma. Kiri saadi kätte ja muidugi tuli karistus. Nüüd jooksewad mehed walitsuse asutustesse — kuidas see wõis nii minna! Suurem osagi sunninnormi wiljast tuleb kokku saada. Kui nüüd põllumeeste kongressil kõneldi, et walitsus rõõwib ja riisub, — kuidas teie siis tahate, et meil mehi ei ole saadud prokuratuuri kätte anda. Kogutakse weel mõnesuguseid teateid, — kuid ärge kartke, et asi tulemata jääb. (J. Teinants, maal.: Ikka järjekindlalt!) Peab järjekindel olema, kui teotatakse ja haawatakse walitsust, kui katsutakse seadusest mööda hiilida. Ma ei tea kuidas teie asja peale waatate, kuid praegune seisukord on nõnda, — kui meie ei tarwita mitte kõike jõudu, ei tarwita kõiki abinõusid, mis tuleb meile siis? Isegi maamehed saawad asjast aru ja ütlewad, et teisiti läbi ei saa. Mis ütlewad siis Asutawa Kogu liikmed, kui tõesti näljamässud tõusewad? Ja kellesse see asi kõigepealt puutub? Ma ei salga seda sugugi, et just need, kellel midagi on, kõige rohkem kannatawad. Sellepärast on walitsus kohustatud ilma ühegi rühma poliitilise seisukorra peale waatamata kõiki abinõusid tarwitusele wõtma, mida riik nõuab. Selles mõttes tuleb ka walitsus wolituse järele. Öeldakse, et neid enne küllalt on olnud. Lugu on niisugune, et ministritel oli teatawaid õigusi niihästi toitusasja korraldamiseks, kui ka küttematerjaali muretsemiseks, kui ka puude sunniweo asjus; ja nende määruste järele ei saa ministeerium muil juhtumistel seda wõimu tarwitama. Kui hakatakse lootma, nagu siin öeldi, et siit Tallinnast hakatakse trahwe määrama ja kohapeal tehakse ainult protokollid, mida siis siin ministeeriumides arutatakse, — siis teie näete, et need kohalikud tegelased, kes seal ka muidu väga tublid mehed on, panewad ette: „Ah, küll seal ministeeriumides otsus tehakse!“ — ja ei ole mitte nii elawad kui siis, kui peaks ise lõpuotsuse tegema ja wastutama iga lause ja iga silbi eest. Siis on meie arust nüüd tarwis, et meie inimestele wolitusi anname; meie ei saa aga ainult siit Tal-

linnast wolitusi anda, waid meil peab usaldust olema kohalikkude wõimude wastu, et nad kontrollwõimu õieti tarwitawad. Kus nad seda mitte ei tee, astub walitsus wahaile ja on walmis neid ka kõrwaldama. Aga nüüd öelda, — meie wõime seda wõimu anda kollektiwasutustele — maakonnaasutustele, — see on põhimõttelikult väga õige. Mina olen just kohaliku omawalitsuse entuasiast ja loodan, et Eesti riiklus wõiks kohalikkuseltskonda arendada, ja minule on see kantonaal-iseseiswus. Nüüdistes oludes lootma jääda, et kollektiwasutused meid wiiksid raskustest üle, seda ei saa uskuda, ja kuigi see isiklikkude intensiivsete määruste maksmapanemine raske on arwame meie selle tarwilikuks. Meie oleme walitsuses seda pikalt ja laialt arutanud, meie ei tahaks seda sugugi mitte nõnda mõista lasta, et walitsus kõik suudab teha. Ei! Aga ma ütlen: kui walitsus natukene rõhku paneks selle peale, näiteks, et inimesed tööd teeksid, waljusega esineks, siis need, kes muidu ei mõtlegi töötegemise peale, hakkawad tööd tegema. See osa, keda riik organiseerib, kes selle surwe tõttu hakkab liikuma ja tööd tegema, ei olegi nii suur. Ja wõib olla, et kõiksugused artellid ja tööühisused, kes tõusewad, saawad hoogu just selle läbi, kui nad ütlewad: tuleme meie ise kokku, teeme ise nii, kuidas meie tahame oma töökorralduse, ja meie teeme tööd palju jõudsamalt ja edukamalt, ilma et meie kellegi alla heidame. Ja meil ei ole midagi selle wastu, kui isiklik ettewõte õitsele lööb, sest see on tööwiljakuse poolest ikka rohkem ära teha suutnud, kui riigiettewõte. On ju riiklik organism pikaldane aparaat, nii et ei saa mitte ilma mingi wormita kohe täita seda, mida seal tahetakse. Ettewalmistuse abinõu peab selleks olema, et teataw kogu loodaks. Ei mitte, et metsade peawalitsuses maksaks see kord sihilikult, waid et teatawas mõttes kõiki neid ettewõtete abinõusid ära kasutada on otsustatud, ja see peaks siis otsuse pitseri wajutama sellele lubamisele. Walitsus on katsumud nii ruttu töötada kui wõimalik, et see selle noore aparaadiga nii kerge ei saa olema, seda teawad need, kes asjale lähedal seisawad. Sellepärast ütlen mina: kui teie arwate, et meie tõesti nüüd üldise kehwise ja kitsikuse päewil saame nende abinõudega edasi, mida oleme harjunud tarwitama ja hindama külluse päewil, siis eksite ja petate

ennast, ja sellele teele asuda ei saa meie oma parema äratundmise kiuste. Waid meie arwame, et siin peab ennast mobiliseerima kõige oma jõuga, just nende harukordsete olude järel. Teeme meie seda, siis saame meie raskustest nii üle, nagu meie riigikaitse raskustest üle oleme saanud. (E l a w k i i d u a w a l d u s.)

Toitlusminister J. Kriisa: Kui siin on toitlusküsimust arwustatud, siis on ikka peatama jäädud kahe määruse juures: see on endise walitsuse määruse, mis kinnitati 22. augustil ja praeguse walitsuse määruse juures 17. detsembrist, kusjuures põhjendatakse, et walitsus määruste väljaandmise puhul neid mitte küllalt otstarbekohaselt ei ole välja töötanud, et nad põllupidajate huwile oleksid wastanud. Kui teie ehk mäletate, siis juba kewadest peale tõusid ajakirjanduses küsimused päewakorrade, et walitsus edaspidi enam nii talitada ei wõi, waid põllumehed riiklikke huwisid silmas pidades katsuwad riigi nõudeid toitlusalal wabamüügi teel täita, sellepärast siis ka walitsus andis 22. augustil määruse välja, kus lubati piiratud terawilja wabamüük. Sel põhjusel ei wõtnud siis ka walitsus kõiki wiljatagawarasid mis tarwis läks mitte arwesse, waid lootis puuduwa osa wabaostuteel kokku saada. Toitlusministeerium saatis oma poolt agendid välja, kui ka linna ja maakonna toitluswalitsused, kes luba olid saanud ministeeriumilt wilja wabaostuteel kokku osta. Neid lubasid tarwitades katusid linnawalitsused ja ministeerium puuduwat osa wiljatagawarast, mis sunniteel kokku ei oleks pidanud tulema, wabaostuteel saada. Kuid tagajärjed olid kurwad, wilja ei saadud wabaostult mitte. Põllupidajad teadsid, et wiljahind kiiresti tõuseb, ja igauks katus oma tagawarasid hoida teades, et mida kauem ta hoida suudab, seda kõrgemat hinda wõimalik on saada. Ministeerium ei saanud kõige wiljarikkamal ajal mingisuguseid wiljatagawarasid luua, waid pidi Ameerika tagawarasid niihästi sõjawäele kui ka linnadele jagama. On kõigile teada, et sügisel kui wiljasaak kokku oli wõetud, oli Tallinnas nädalate kaupawalget leiba, mispärast siis ka need wiljatagawarad kokku kuiwasid. Kui ministeeriumi üle wõtsin, oli seal 400 puuda kokkuwõetud terawilja ja ligi 3000 puuda walget jahu. Muidugi mõista, et nende tagawaradega kuigi kaugele ei

wõidud saada, ja et neid suurendama pidi, erakordseid abinõusid tarwitusele wõttes, et kiires korras sõjawäele ja linnadele wiljatagawarasid luua, sest et wäljamaalt saadud jahudetagawarad otsa lõppemas olid. Ma pean just näidete peale seisma jääma, et selge oleks, mispärast walitsus sarnaseid abinõusid pidi tarwitusele wõtma, mis nii terawat arwustust leiawad. Umbes oktoobrikuu lõpul pööras sõjawäe warustuswalitsus ministeeriumi poole, et temale ja üksikutele intendandidele wilja kiires korras kokku weetaks. Ministeeriumi poolt saadeti käsud välja, et maakonnawalitsused katusid esimeses järjekorras sõjawäge terawiljaga warustada. Nädalaid ära oodates ei andnud see soowitawaid tagajärgi. Üksikud diwiisiülemad katusid oma päewakäskude abil wilja kokku wõtta, kuid ka see ei õnnestanud. Peale selle katus warustuswalitsus üksikud intendandid ja maakonnawalitsuse esitajad Tallinna nõupidamisele. Koosolek peeti esiteks sõjawäe warustuswalitsuses, pärast toitlusministeeriumis, kus sõjawäe warustuswalitsus maakonnawalitsustele küsimuse ette pani, kas nemad suudawad nii suuri wiljatagawarasid kokku saada, kui sõjawäele tarwis läheb. Maakonnaesitajad selleks garantiisid ei andnud, waid seletasid, et kui sõjawäe warustuseks nad teatawad tagawarad kokku saawad, on hea, aga kui mõni üllatus juhtub, siis nad wastutust selle eest oma peale ei wõta. Wilja kokkuwõtmiseks määrati teatawad tähtpäewad, kuid ometi nendeks tähtpäewadeks tarwilikku wilja kokku ei saadud. Oli ka teada, et rahutegemise ajal sõjawäge ühelt frondilt teise saadeti ja selletõttu kiires korras toiduainete ja terawilja nõudmisi täita tuli, kuid neid ei olnud kuskilt wõtta. Seisukord oli wõimatu kriitiline. Peale selle oli sõjapiirkonnas suur põhja-lääne armee osa taganemas, keda osalt ka Narwa linna elanikkude toiduainetega warustada tuli. Seal pidi ministeerium kõige selle peale waatamata, et need abinõud rahual ajal küllalt ehk seaduslikud ei olnud, hädaolusid silmas pidades siiski läbi wiima oma kawa ametnikkude ja warustuswolinikkude kaudu, et sellest raskest seisukorrast, millesse walitsus sattunud oli, kuidagi välja pääseda. Tähendatakse, et need määrused küllalt elunõuetele ei wasta, siis ei saa ma midagi selle kohta parata, mis enne mind oli. Igatahes pidin sellega rehkendama. Juba algusest peale,

kui ajutine walitsus tegewusesse astus, olid tootlusosal sarnased põhijooned maks-
mas, ehk siis küll tegewuses olid eri-
teadlased, kes kõige paremini pidid
teadma, missuguse kawa järele nad olek-
sid pidanud töötama ja kuidas tulewiku-
sihtisid üles seada. Muidugi mõista, et
need määrused, kui nad põllupinna hea-
dust ja teisi tingimisi silmas ei pidanud,
ja nende järele ühesugused wiljaandmise
nõuded üles seati, õiged ei olnud, siis ei
saa seda praeguse olukorra juures paran-
dada. Nüüd on ka sel alal õiglasemad
abinõud tarwitusele wõetud, mida endis-
tel aegadel mitte ei tarwitatud. Maakon-
nawalitsustest ei ole mööda mindud ilma
et nende tööjõudu ei oleks arwesse wõ-
tud. Praegune walitsus on katsunud
maakonnawalitsustega kontaktis töötada.
Ma ei saa salata, et nende töö wiljakas
ei oleks olnud, kus seda tõesti tahetakse
teha. Maakonnawalitsuse esitajad tähen-
dasid ise, et nad ei suuda wilja kokku-
wõtmise nõudeid nii kiires korras täita,
kui ministeeriumi poolt seda nõutakse,
waid et ka nemad sel juhtumisel on sun-
nitud tarwitama neid abinõusid, mida
keskwalitsus teatawatel juhtumistel tar-
witab. Kui möödaläinud aasta tegewuse
peale tagasi waadata, siis wõime rõhu-
tada, et meie siiski demokraadid oleme
olnud niiwõrd, kui seda eelnõuded on
lubanud. Üleminewal aastal ei peetud
maakonnawalitsuse sihtisid ega neid asu-
tusi silmas. On kõigile teada, et Wiljan-
dist peale hakkas Lõuna-Eesti rekwiree-
rimise komisjon tööle. Tema pidi maa-
konnawalitsustele abiks olema ja kiires
korras sõjawäe warustuseks töötama.
Ta töötas kunni Wõruni, ilma et oleks
nendega rehkendanud, ja ei ole praegugi
weel maakonnawalitsustele oma tege-
wuse üle aru andnud. Kuid ometi ei saa
öelda, et see mitte otstarbekohane ei
olnud ja keegi ei hakka seda ülekohtu-
seks lugema. Kui Laiuse wallale
200.000 marka trahwi peale pandi selle-
pärast, et wald nõutud warustust ei and-
nud, siis ma ei tee seda mitte selleks, et
wana pahna üles tõsta, sellega on ainult
katsutud näidata, et see tegewus nii de-
mokraatlik ei olnud ja seaduse alusel ei
põhjene, waid et ta seaduswastane oli.
(Wahelhüüe paremalt poolt: Trahwis sõjawägede juhata-
taja.) Igatahes ma ei räägi mitte sõja-
wäe juhatusel, waid Lõuna-Eesti rekwi-
reerimise komisjonist. Temal ei olnud
mingisugust seaduslikku alust. Tema

muudeti lõunafrondi rekwireerimise kom-
misjoniks ainult siis, kui Tartust edasi läks,
enne aga töötas kunni Wiljandist peale
ajutise walitsuse wolituste põhjal. (Wa-
helhüüe paremalt poolt: Aju-
tine walitsus oli seadusand-
lik wõim.) Keegi ei saa öelda, et seal
seadusandlik alus oli, wolutus ei olnud
mitte „Riigi Teatajas“ awaldatud. Peale
selle räägitakse, et põllupidajad ei ole
tasu saanud selle eest, mida walitsus
wõtnud on. See summa teeb ligi 26 miljo-
nit wälja, mida praegune walitsus endi-
selt ajutiselt walitsuselt on pärinud. Seda
pärandust peame meie likwideerima ja
wastutust kandma. (K. Päts, maal.:
See pärandus on nii suur, et
Teie siin wõite kõneleda.) Ma
räägin ainult sellepärast, et teie ära sal-
gate, mis teie olete teinud. Kui üksikud
maakonnad oma kohust täitnud ei ole,
siis wõiks ehk seda sellega põhjendada,
et maakondades wiljatagawarad wäike-
sed on ja et nad ei saa määratud arwu
tuua. Ei saa salata, et Wõru maakond
üks kehwestest on, et ta wiimase ajani
sõja tallermaa on olnud, kõiksuguseid
raskusi sõjaajal, kunni wiimase ajani
kandma on pidanud ja et seal hulk talu-
sid maha on põlenud. Wõru maakonnal
ei ole oma sunninemist enam üle 15%
anda. Wiru maakond aga samades olu-
des on pea kõik sunninemist ära andnud.
Kõige vähem oma kohustusi on täitnud
Pärnu ja Wiljandi maakonnad, kuna ne-
mad aga kõige rohkem arenenud on. Kui
siin need andmed, mida ma olen kom-
misjonis ette toonud, mitte õiged ei olnud,
siis pean ikkagi weel tähendama, et
Pärnu maakond kunni 1. jaanuarini oli
sõjawäele andnud 800 puuda rukkid, seda
wõin ma teile andmete põhjal ette tuua.
Härra Temant'i teade, et mina oleksin
tahtnud kellelgi naha üle kõrwade tõm-
mata, ei wasta tõeloludele, sarnast lauset
ei ole ma öelnud ja seda wõiwad ka
juuresolijad tõendada. Et üksikud Asu-
tawa Kogu liikmed nii kaugele lähewad,
et nad tunnistajate juuresolekul walit-
suse esitajatele halbu sõnu ütlewad, on
igatahes kurb nähtus ja ma loodan, et ka
teised inimesed seda kuulsid, kellelt teie
weel järel pärida oleksite wõinud, kas
see nii oli. (J. Temant, maal.: Ma
tean wäga hästi.) Ometi pean ma
tähtsana, et abinõud, mida walitsus
senni tarwitama on pidanud, sunniabinõud
on. Kui walitsus neid sunniabinõusid tar-
witama on pidanud, siis sündis see sõja-

wäeosade pärast. Teil on teada, et Tallinnas peame päewast päewani elama ilma suuremate tagawaradeta ja needki on kiires korras katsutud kokku wõtta. Praegu peame meie hakkama selle peale suuremat rõhku panema, sest kui kewade tuleb, ei ole meil enam wõimalik wiljagawarasid nii suurel arwul kokku saada, kui meil tarwis oleks, ja mille eest ikkagi walitsus wastama peaks. Ei ole ka praegugi teada kui suurel arwul meie wilja wäljamaalt saada wõime ning selleks on ka weel teised tingimised olemas, mis selle wedu takistaksid. Kuid ma jään lootma, et edaspidi õiglasem oldakse arwustamisega, kuna aga need arwustused, mis siin osalt ette on toodud, ei wasta küllalt tõeludele. (Käteplagin pahemal pool ja keskel.)

Riigikontrolöör **K. Einbund**: Austatud Asutawa Kogu liikmed härra Uluots ja Seljamaa! Ma pean wäikese seletuse andma selle kohta, mis härra Uluots siin toonitas, et meie majapidamine mitmes asjas wäga lonkaw on. Ta tahtis ette tuua riigi kontrollnõukogu otsuseid, riigi hoole all olewate mõisate kohta, — selle argumendi tarwitamises ei lugenud ma wälja arwamist, nagu oleksid need nõukogu otsused; selle peale, kui akl. Seljamaa ette tõi oma seletuse, siis tahes wõi tahtmata pidin ma niisugusele arwamisele tulema, et Asutawa Kogu liikmete seas walitsemas on arwamine, nagu ei oleks riigi kontrollnõukogu sihilikult oma otsuse tegemist (J. Mets, tões.: Oma otsuste awaldamist) mitte awaldanud, waid üksikud ajalehed kasutawad, mis neile kätte puutub. Et see materjal mitte sihilikult walitsuse hoolekande all olewate mõisate kohta ei käi, waid mõisawalitsejate kohta, kus rewideerimise juures suuri lohakusi ette on tulnud. (J. Seljamaa, tões.: Kas Karksi mõisa ülemwalitseja kohta? K. Päts, maal.: See on demokraatliku riigi saladus.) See otsus on niisama hästi tehtud teedeministeeriumi ametnikkude, kaubandustööstusministeeriumi ametnikkude ja küttekomitee ametnikkude kohta, ja see arw ei ole wäikene. Ma ei hakka tõendama, et see arw teistes ministeeriumides weel suurem on kui põllutööstusministeeriumis ja nendest asjaoludest wõib järeldada, et ka teistes ministeeriumides majapidamine parem peaks olema. Igatahes mina ei arwa, et raudtee praegune

süsteem wildak on, waid see tähendab seda, et meie praeguses majapidamises korratasi ja wildakusi ette tuleb, ja kui kontroll on suunitud seda kontroleerima, siis ei ole see tema süü, sest ta on suunitud seda oma ülesande pärast tegema. Sellepärast palun mina Asutawa Kogu liikmeid arwamises olla, et kõik otsused on tehtud riigikontrolli poolt. Kuid tema kõige paremal teadmisel wõiwad ka wähest otsused wildakud olla. Ka kohtuotsused on wildakud mõnikord. Praegu ei ole otsuseid teada, mis oleksid kindlalt argumenteeritud olnud. Ja kui härra Seljamaa ette tõi, et olewat üks mõisawalitsejatest sellepärast ametist tagandatud, et ta töölisel mitte küllalt warakult töösse ei läinud, — niisugust otsust tõesti ei tea, sest et nii nõrgalt argumenteeritud otsust ei ole olemas. (Paremalt poolt: Aga Karksi mõisawalitseja tagandamine.) Aga seal on peale selle ka weel teisi argumente, mis tõesti selle nõukogu otsust tõendawad, nii siis wõidakse üksiku isiku poolt neid kontrollnõukogu otsuseid sihilikult wõtta, kuid iseenesest ei saa nad sihilikud olla. Kuid wõib siiski öelda, et sellest kontrolli tööst on kasu olnud riigi majanduslikule korrale, ja suur kasu. Isegi härra põllutööminister on pidanud tunnistama, et praegusel ajal on mõisawalitseja palju raskem olla, kui endisel ajal, kus eramajapidamine oli. Kui meie kontrolli kohe jalale seame, ma ütlen, wõib riik neid mõisaid oma kätte wõtta, ei ole seal mitte kindlat kontrolli, siis on ka wõimatu riigil neid mõisaid enda käes pidada.

K. Päts (maal.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Mina ei taha siin pikalt põhimõtete juures wiibida, sest siin on neid küllalt poolt ja wastu arutatud. Mina tahaksin ühte külge walgustada, mis puutumata on jäänud. Tõendatakse, et tarwlikuks on läinud walitsuse aparaadi kätte suurt wõimu wõtta, et toitluse-, kaubanduse- ja kütte küsimuste praegusest raskest seisukohast üle saada. Kui harilik masin hästi konstrueeritud ei ole, tarwitab tema palju jõudu, see on igal ühel hästi teada. Et meie praeguse walitsuse aparaat hästi töötada wõiks, siis peab temale keskwalitsuse kaudu seadusandlikul teel ja teiste abinõudega palju jõudu kätte muretsema, seda jõudu trahwidega ja sunduslikkude määrustega ellu wiima. Meie administratsiooni aluseks on wäide tunnistatud, et meil on kohtade

peal omawalitsus, ja teine walitsemise instants on keskwalitsus — ministeeriumid. Tegelikult ei ole ka keskwalitsus muud midagi kui kõrgem omawalitsuse kuju, mis teisel teel waliti. Meie kohalik omawalitsus on sedawõrd iseseiswaks ja wabaks tunnistatud, et muud kontrolli ei tchi olla, kui walitsuse kontroll tema tegewuse seaduslikkuse üle. Meil kõrwaldati kommissarid, kes ajutise walitsuse poolt ametisse olid seatud, kuid siiski näeme, et neid mõnelt poolt on leitud tarwiliku olewat alles jätta, kuid nüüd on terve rida uusi administratiiv esitajaid omawalitsuse kõrwal, nii et maakonnas praegu rohkem ametnikke on kui Wene ajal: seal on riigiwaranduste ülewõtmise komisjonide esitajad, metsade ülemad, wanemad maamõõtjad, maade ülemad jne. Kaubandusministeeriumil on jälle oma esitajad, ka toitusministeeriumi jaoks taheti terve rida ametnikke ametisse panna. Rahaministeerium see on täitsa bürokraatlik. Meie näeme, et tegelikult meie loome oma riigi walitsuse ametnikkude wõrguna, kes keskwalitsuse poolt nimetatud ja seal käskusid peawad saama ja keskwalitsuse käskusid peawad koha peal täitma. Kuid peawiga seisab selles, et meil kohtade peal wõimu tsentrumit ei ole. Kohalik maakonnawalitsus ei ole mitte sarnane tsentrum. Niisugune keskkoha puudus sünnitab segadust ja ärewust, ajab walitsemise segamini. Kohtade peal kaebawad inimesed, kes mitte punased ei ka mustasajalised ei ole, waid harilikud põllumehed, keda nüüd saboteerimises süüdistatakse, et neil kohtade peal ei ole ühtlast walitsust. Toon, näiteks, siin juhtumise ette, millest selgub, mis maal meeleolu sünnitab: Wallawanem on 30—40 wersta tagant tulnud willu ja nahku ära andma, seal öeldakse, et ei saa neid wastu wõtta ja nii peaks ta terve walla willad ja nahad tagasi wiima ja, wõib olla, üksikus talus seda warandust oma juures hoidma, peaks püssiga, seal juures walwama, kunni kord saab ära anda. Niisuguseid juhtumisi tuleb alati ette. Iga ametnik koha peal annab oma ette käskusid, siduw keskkohat puudub. Uus korraldus, mis walitsusele laiemad wolitused annaks ja wõimaldaks neid edasi andma, ei looks ka ühtlust. Ühes kohas oleksid laiemad wolitused miilitsa-ülemal wõi politseiülemal, teisel maakonnawalitsuseülemal, kolmandal — kaitse-ülemal jne. Hiljuti oli märkus „Waba Maas“, kus ette toodi, et korruga on 4—5

käsku antud, iga käsk ise ülemuse poolt, niisuguseid nähtusi tuleb tihti ette. Ka parema tahtmisega ei saa põllumees kõiki käskusid korruga täita ja selle tagajärg on see, et maal meeleolu kibedaks läheb, öeldakse, et walitsus aga nõuab, sellepeale waatamata, kas meie seda täita suudame, wõi mitte. Täna toodi arupärimises terve rida karistusi ette, mis käskude mittetäitmise pärast peale pandud. Wõib oletada, et nii mõnigi seal karistatud on, ilma et tal tahtmist oleks olnud walitsusele wastu astuda. Ja sellepärast, kui meie tahame parandada rahwa meeleolu, siis peame tõsiselt walitsuse aparadi wõimalikult ruttu parandama ja ei wõi mitte niisugune kord edasi kesta, et ühes maakonnas on ülemkommissar, teises kaitseülem, kolmandas politseiülem, kelle käes wõim on ja kes maakonnawalitsuse esimehe tagandada wõib.

Kui meie meelde tuletame meie esimesi riigi olemasolemise päewi, kus ajutine walitsus tahtis ainult ühte ametnikku, see on kommissari, oma esitajana maakondades ametisse panna, siis tuletage meelde, härrad pahemalt poolt, mis teie ütlesite siis. Nüüd olete teie pidanud sellest põhimõttest taganema ja mina terwitan ainult seda. Teie tunnistate, et keskwalitsusel ka koha peal otsekohesed walitsemise ülesanded on. Neid abinõusid, mis teie täna siin ette tõite, neid ei saa mina mitte seisukorra parandajateks pidada, kui teie koha peal ei paranda walitsuse aparadi, ei loo kindlat süsteemi, siis ei aita karmid abinõud ja waljus mitte midagi.

Siin tuuakse ette, vähemalt kõlas täna kõigist nendest pikkadest kõnedest, mis karmide abinõude soowituseks peetud, et põllumehed saboteeriwad. On see aga nii? Ühe ohwitseri käest, kes iseäralikkude wolitustega ühte maakonda oli saadetud, sain õieti erapooletu pildi: nende sadade põllumeeste hulgas, kellele protokollid on tehtud, on isegi väga kõrged wabariigi ametnikud. Siin räägiti üldse põllumeeste saboteerimisest, piinlik on nimesid nimetada, kes saboteerijate hulka liituwad, kuid ma arwan, et põllumeeste riigiwaenlusest juttugi ei wõi olla. Saboteerimist ei ole, kuid on maakondade walitsemises suur korralagedus ja selle tagajärjeks muuseas ka korratu wilja kogunemine. Mina vähemalt ei wõiks kuidagi seletada, mis põhjus oleks mõnel praegusel kõrgemal ametnikul riigi

wastu waenuline olla ja wili andmata jätta. Walitsus ütleb, et kui talle wolitusi ei anta, siis tema midagi teha ei saa. Karmid abinõud üksi ei aita, meie riiklikku aparati tuleb korraldada, nuhtluste karmus üksi seisukorda ei muuda.

J. Seljamaa (töer.): Ma tahtsin ainult paari sõnaga seletada, et ma riigi kontrollnõukogule sihilikust mitte pole ette heitnud, waid tema otsuste ühekülgse peale tähelpanu juhtisin. Ei ole mitte üksikud ajalehed neid otsuseid ilmutanud, waid ametlikud teated on „Estur'ilt“ ja „Eta'lt“ saadud. Need andmed ei saadeta mitte ainult üle meie maa laiali, waid isegi wäljamaale. Peab silmas pidama, et uurimist algada wõiwad ainult kohtuwõimud ja sellepärast ei ole mitte õigus kontrollnõukogul oma ühekülgseid otsuseid awaldades üksikute inimeste auga ettewaatomata üle käia. Mis puutub minu endisesse ütelusesse mõisawalitsejate tagandamise asjus, siis tähendan, et Karksi-Polli ülemwalitseja ametist tagandamise üheks põhjuseks oli asjaolu, et tema lühema tööpäewa maksma oli pannud, kui tema eelkäija. Kui siin kõnelesin ühekülgsest, siis tahtsin tähelpanu just selle peale juhtida, et mõisad, mis on maaseaduse maksmapanemisega riigi omaks tunnistatud, aga alles üle wõtmata, niisugust kontrolli ei ole tunda saanud, kui juba ülewõetud mõisad.

A. Jürman (maal.): Tahtsin ainult asjalikuks seletuseks sõna wõtta. Härra toitusminister kandis arwud ette, et Pärnu maakonnast ainult 800 puuda wilja on antud. Mina arwan, et tema seda mitte sihilikult, waid wale andmete järele on teinud. Peale selle oli meil veel juhatuse koosolekul see asi arutamisel, seal tegi juhatuse abiesimees sellesama märkuse, et kuidas see tuleb, et ainult 800 puuda wilja on antud. Sel ajal olid toitusministril teated, et ainult 25% on ära antud, aga andmete põhjal selgus, et sel ajal, see on 15. weebruaril oli üle 60% ära antud, tähendab need andmed olid niisugused, mis ei wasta tõeludele.

Riigikontrolöör **K. Einbund**: Ma ei tahaks olla niisugusel arwamisel, et riigi kontrollnõukogu otsused ühekülgsed on; ma tahaksin arwata, et nad waljumad on kui nad wõiksid olla. Kui praegusel korral ei oleks korralikku arwepidamist jalale seatud ka sõjawäeasutustes,

siis ei oleks meil niisugust korralikku majapidamist, nagu see meil praegu sõjawäeasutustes on. Meie peame silmas pidama, et meie sõjawäe majapidamine warsti oma tegewuse lõpetab. Samuti wõtame ka teised majapidamised, wõtame iseäranis riigimõisad. Riigimõisates ei olnud kindlat arwepidamise süsteemi, mispärast seal ka niisugused korratud ette on tulnud, nüüd kuna see arwepidamise süsteem läbi on wiidud, on kõik paranenud. See oli ühest küljest. Teisest küljest, miks ei rewideerita kõiki riigimõisaid, mis maaseaduse läbi riigi omanduseks on tunnistatud? Juhtnööri järgi ei wõetud ette mitte üksi põllumajanduslikku rewideerimist. Rewideerida wõib ja saab asutust praeguse kontrolli seaduse järele, kui Wabariigi Walitsuse täidesaatwa organisatsiooni poolt on teatatud, et see ja see asutus on riigi kätte üle wõetud. Edasi ma ütlen, et ei saa üheski asutuses rewideerimist ette wõtta, kunni selle asutuse liikuw inwentaar ei ole üle wõetud, sest wõimatu on millegi järgi rewideerida, kui ei ole, mida rewideerida, ja peale selle öelda, et teie peate selle mõisa üle wõtma, et teada saada, missugune warandus mõisas on. Wõtke enne asutus riigi kätte ja siis saab alles rewideerima hakata. Wabariigi Walitsus ei olnud ühtegi seisukohta nende riigimõisate kohta wõtnud, waid waidlus kestis edasi, kas on need maad riigi omandus wõi mitte. Järjekult ei olnud Wabariigi Walitsusel, kui kõrge- mal seiswal riigi orgaanil, eneselti teada, kelle omandus mõis on, siis oli loomulik, et riigikontroll ei saanud rewideerimist ette wõtta. Just minu isiklikul korraldusel sai selles asjas küsimus lahtiseks jäetud niikauaks, kunni erimäärus wälja on antud ja seisukoht täiesti muutub.

Juhataja **A. Rei**: Pean omaks kohuseks teatada, et koosolek on kestnud ligi 2 korda rohkem kui harilikult ja stenografistide poolt on tulnud teade, et nad wäsinud on. Järjekorras on sõna veel toitusministril ja peaministril. Ministrid wõtawad sõnaõiguse tagasi. Sõna on aruandjal lõpukokkuwõtteks.

Aruandja **K. Wirma**: Teen ettepaneku eelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawana musega wastu wõetud.

Sõna on isiklikuks õienduseks akl. Nurk'il.

H. Nurk (sd.): Kui rhs. Jürman tähendas, et ka mina olen seadusest üle astunud ja üle lubatud normi wilja kokku ostnud, siis pean mina ütleva, et protokoll tehti tõesti 1919. a. kewadel minu peale selleaegse ajutise walitsuse Pärnu maakonna kommissari härra Jürman'i korraldusel. Protokollist nägin mina, et mina ühe inimese jaoks wilja wõisin pidada, kuna minul aga 3-liikmeline perekond oli, ja sellepärast muretsesin mina 1918. a. sügisel 3 inimese jaoks normi-wilja walmis ja ka seemne jaoks natukene ning selles asjas ei näe ma mingit seaduse rikkumist. Kui nüüd härra Jürman näeb selles suurt wägitükki, et tema laskis minu käest wilja ära wõtta, siis wõib see wägitükk olla. Minu meelest on see aga wägiwald. Minu käest wõeti rukkid ja

3 puuda seemneodre ära ja ma ei saanud odre mahagi teha. On see wägitükk?

Juhataja **A. Rei**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Enne koosoleku lõpetamist teatan ma, et on sisse tulnud terve rida terwitustelegrammisid. On ettepanek tehtud neid järgmisel koosolekul ette kanda. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Ettepanek on tehtud järgmine koosolek homme kell 5 pidada. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **Jul. Seljamaa**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.